

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**OSMANLININ SON DÖNEMİNDE VE CUMHURİYETİN İLK
YILLARINDA TÜRK OCAKLARI VE TÜRK
MİLLİYETÇİLİĞİNİN KURUMSALLAŞMASINA ETKİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan:
Emre AKKAN

İstanbul, 2017

T.C.

BEYKENT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**OSMANLININ SON DÖNEMİNDE VE
CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA TÜRK
OCAKLARI VE TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN
KURUMSALLAŞMASINA ETKİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan:

EMRE AKKAN

Öğrenci No:

120771010

Danışman:

NURHAN TOĞUÇ

İstanbul,2017

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Osmanlı'nın Son Döneminde ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Ocakları ve Türk Milliyetçiliğinin Kurumsallaşmasına Etkileri” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmanın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.
03.03.2017

EmreAKKAN

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

08.03/2017

Enstitümüz *Uluslararası İlişkiler*, Anabilim Dalı *Uluslararası İlişkiler* Programı yüksek lisans öğrencilerinden 120771010 numaralı **Emre AKKAN**'ın "*Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim – Öğretim Yönetmeliği*"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "*Osmanlı'nın Son Döneminde ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Ocakları ve Türk Milliyetçiliğinin Kurumsallaşmasına Etkileri*" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 06.09.2016 tarih ve 2016/35 sayılı toplantısında seçilen ve Taksim Yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, ilgili yönetmeliğin (c) bendi gereğince (60) dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında *oyçokluğu/oybirliği* ile *Kabul/Red veya Düzeltme* kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 1 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Nurhan TOĞUÇ
(Beykent Üniversitesi)

ÜYE

Prof. Dr. Burak Samih GÜLBOY
(İstanbul Üniversitesi)

ÜYE
Doç. Dr. Armağan GÖZKAMAN
(Beykent Üniversitesi)
(şerh)

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖZ

ABSTRACT

GİRİŞ.....1

1.OSMANLININ SON DÖNEMİNDE MİLİYETÇİLİK FİKRİNİN

ORTAYA ÇIKIŞI.....

1.1. Modernleşmenin Başlangıcı ve Osmanlının Modern Anlayış
Doğrultusunda Yeniden Yapılanma Çalışmaları4

1.2. Artan Modernleşme Hareketleri Bağamında Batılı Siyasal
Düşüncelerin Osmanlı Siyasal Yaşamına Etkileri..... 19

1.2.1. Osmanlılık.....22

1.2.2. İslamcılık.....25

1.2.3. Türkçülük.....26

2. KURTULUŞ MÜCADELESİNDE TÜRKÇÜLÜK ANLAYIŞININ SİYASAL

BİR GÜÇ HALİNE GELMESİ VE ÖRGÜTLENME ÇALIŞMALARI.....

2.1. Türkçülük Anlayışının Siyasal Sistemi Yönlendirme Öncesi

Ortaya Çıkan Gelişmeler.....30

2.2. Türkçülük Anlayışının Bir Güç Haline Gelmesi ve Örgütlenme

Çalışmaları.....34

2.2.1. Türk Derneği.....35

2.2.2. Genç Kalemler Derneği	38
2.2.3. Türk Yurdu Cemiyeti	40
2.2.4 Türk Bilgi Derneği.....	43
2.2.5 Türk Gücü Deneği.....	44
2.2.6 Türk Ocaklarının Kuruluşuna Giden Süreç	45
2.2.7 Türk Ocaklarının Kuruluşu ve Örgütlenme.....	47
2.2.8 Türk Ocaklarının Kuruluşu.....	48-52

3. KURTULUŞ SAVAŞINDA VE CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA TÜRK OCAKLARININ KURULUŞU, MİSYONU VE TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN KURUMSALLAŞMASINDAKİ YERİ.....

3.1 Türk Ocaklarının Örgütlenme Faaliyetleri.....	52
3.2 Türk Ocaklarının Fiili Faaliyetleri.....	59
3.3 Türk Ocaklarının Milliyetçilik Anlayışı ve Atatürk Milliyetçiliği.....	64
3.4 Türk Ocaklarının Kapatılmasına Giden Süreç.....	68

SONUÇ.....	74
-------------------	-----------

KAYNAKÇA	77-79
-----------------------	--------------

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Emre Akan

Danışman: Nurhan Toğu

Türüve Tarihi: Yüksek Lisans, 2017

Alanı: Uluslar Arası İlişkier

Anahtar Kelimeler: Milliyetçilik, TürkMilliyetçiliği, Türkçülük, Osmanlıcılık, Batıcılık, İslamcılık, Atatürk Milliyetçiliği.

ÖZ

TÜRKÇÜLÜK SİYASİ İDEOLOJİSİ OSMANLININ SON DÖNEMİNDE VE YENİ TÜRKİYE KURULURKEN TOPLUMU BİRLEŞTİREN EN ÖNEMLİ FİKİR AKIMI OLDU. BU AKIMIN BİRLEŞTİRİCİ ROLÜ ZAMAN AKIŞINA UYGUN OLARAK İNCELENDİ.

Bu çalışmada Fransız devrimiyle ortaya çıkan milliyetçilik akımları ve Osmanlı imparatorluğuna etkileri ele alındı. Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasıyla ortaya çıkan siyasal akımlar, bu akımlardan Türkçülük ideolojisinin öne çıkması ve yeni Türkiye'nin kurulmasında birleştirici bir rol oynaması incelendi. Türk milliyetçiliğinin kurumsal örgütler kurarak cumhuriyetin ilk yıllarında Atatürk inkılâplarının kabul görmesindeki etkileri üzerinde duruldu.

Osmanlıcılık, Batıcılık, İslamcılık, Türkçülük 19. Yüzyıl sonlarında dağılma sürecine giren imparatorluğu birleştirmeye yönelik ortaya çıkan siyasi akımlardı. Bu akımlardan Türkçülük diğer siyasi akım tezlerinin kendiliğinden yok olması ile ön plana çıktı. Türkçülük kurumsallaştı ve örgütlerini kurdu. Osmanlının genel halk kitesini oluşturan Türk çoğunluğun Türk Ocaklarının oluşumundaki rolü ve önemi bu tezde vurgulandı. Türkçülük

yeni Cumhuriyetin kurulmasını sağlayan en önemli siyasi akım oldu. Atatürk milliyetçiliği ise yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin yapısını şekillendiren ve inkılapları gerçekleştiren bir siyasi akım olarak cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren belirdi.

Name Sur name: Emre Akkan

Süpervizör: NurhanToğuş

Degree and Date: Master 2106

Major: International Relations

Key Words: Nationalism, Pan-Turkism, Pan-İslamism, Ottomanism

ABSTRACT

PAN-TURKISM WHICH WOULD HAVE BEEN A PROMINENT POLITICAL MOVEMENT WHEN COMPARED TO OTHERS INCLINATIONS REWIEVED IN THE LAST PERIOD OF THE OTTOMAN EMPIRE.

The results of the French Revulation effected all countries and empires in the world. Some of the innitial effects of nationalism on the Ottoman Empire appeared with Greek War of Independence. Nationalist movements began to develop in europe long before reach to Ottoman Empire. The rise of the western nation of nationalizm under the Ottoman Empire eventually caused the disintegration of the Otoman Empire and set up nation concept.

After the break-up process in the late 19th century, the unifying different political currents which are Ottomanism, Pan-Islamism and Pan-Turkism arose in Ottoman Empire and supported by distinct aspects.

Ottomanizm which proponents believed that it could solve the social issues occured prior to First Constitutional Era of the Ottoman Empire. This movement which proponents influenced by the event French Revolution promoted equality among the ethnic groups.

Pan-İslamism which arose in 20th century mainly as a reaction to Turkish Natonalism. was implemented by Ottoman Sultans and imperealists as official state policy.

Pan-Turkism came to the fore between other political currents which destructed themselves. Pan-Turkism institutionalized and established its organizations. Ottoman Turks that constitutes the majority of the general public and founded the Turkish Social Oragnizatons.

In this thesis the role and importance of the formation of Turkish Social Organizations was emphasized. Pan -Turkism was the most important political current which helped Ataturk's Nationalism in the new Republic of Turkey. By the time Atatürk's Nationalizm shaped the structure of the new Republic and was performed as basic politic current during the first years of the Republic.

GİRİŞ

Fransız devriminin etkisiyle ortaya çıkan milliyetçilik akımlarından Osmanlı İmparatorluğunun etkilenmesi ve dağılma döneminde ortaya çıkan siyasi akımlar incelendi. Türkçülük bu akımlardan ön plana çıkan siyasi akım oldu ve Türk Ocakları bu ideolojiyi temel düşünce kabul ederek halkı birleştiren siyasi bir kimlik haline getirdi. Türk Ocaklarının Türk halkını birleştiren ve mücadele ruhunu örgütleyen etkin rolü bu tezde incelendi

Dönemin düşünsel ve sosyal yapılarını anlamamızda o dönemin kurulmuş dernekleri veya teşkilatlı sivil toplum örgütleri bize yardımcı olurlar. Türk Ocağı derneği de Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde kurulmuş örgütlerden biri olup tarihin gidişini derinden etkilemiştir. Bu çalışmada incelenen Türk ocakları ve benimsediği siyasi akım olan Türkçülük bizim yakın tarihi anlamamızda çok etkili olmuştur.

Türk Ocağı Derneği Osmanlı İmparatorluğunun dağılma süreci ile kurtuluş mücadelesinin başladığı dönemde ve cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda o zamanın durumunu yansıtan en önemli siyasi hareketlerden biridir. Milliyetçilik fikrinin yayılmasına öncülük etmiş hem milli devlete geçiş mücadelesinin bayraktarlığını yapmış hem de bu geçişten sonra çağdaşlaşma ve Batıya yönelik çabalarının ürünü olan inkılâpları desteklemiştir.

İdeolojisini Türkçülükten alan Türk Ocakları 1912 resmi kuruluşuna kadar olan olgunlaşma dönemini; halk hareketleri, yöresel yayınlar, Askeri Tıp öğrencilerinin ve edebiyatçıların gizli toplantılarıyla geliştirerek ve örgütlenerek tamamlamıştır. Türk Ocakları dağılma dönemini yaşayan Osmanlı İmparatorluğu'nda çoğunluğu oluşturan Türklerin içindeki milli ruhu benimseyen Türkçülük siyasi görüşünü ana ideoloji yaparak halkı birleştiren bir unsur haline getirmiştir.

Türk Ocakları düşman devletler zoruyla 1920 yılında kapatıldı. Kurtuluş savaşı sonuçlanmasından kısa bir zaman sonra milli iradeyi canlandırmak, halkın sosyal ve kültürel faaliyetlerini arttırmak ve halkın eğitim seviyesini yükseltmek için tekrar kuruldu. Büyük lider Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde kazanılan bağımsızlığı pekiştirecek inkılâplar yapıldı. Birbirini takip eden inkılâp hareketleri karşısında şaşırان halka rehberlik görevi, kamu kurum ve kuruluşlarının yanında, Türk Ocakları ve Muallimler Birliği gibi gönüllü halk

kuruluşlarına düştü. İnkılâpları halka yayma konusunda Cumhuriyet Halk Partisi ile birlikte Ocaklar büyük etkinlikler gösterdi. Meşrutiyet döneminde kafalarındaki inkılâpçı fikirleri açıkça söyleyemeyen Türk Ocakları ve Ocaklılar, düşlerini gerçekleştiren Atatürk'ün gösterdiği yolda kararlı bir şekilde yürüyerek inkılâp hareketlerinin gerçek hayatta yaşanmasına önderlik etmiş, halk kitleleri tarafından benimsenmesi için çalışmış, inkılâpların koruyuculuğunu üstlenmişlerdir.

Bu çalışmada milliyetçi bir kuruluş olan Türk Ocakları'nın ve benimsediği Türkçülük ideolojisinin kuruluş mücadelesindeki önemi ve yeri vurgulanmak istenmiştir.Türk Ocakları'nın kurtuluş hareketi başlangıcı, kurtuluş savaşı yılları ve cumhuriyetin ilk döneminde halkı birleştirici rolü incelenmiştir.İnkılapların tanınmasında temel fikir ve düşünce değişikliklerinin halk tarafından benimsenmesindeki katkıları vurgulanmıştır.Türkçülük ideolojisi ve TürkOcakları'nın kurtuluş mücadelesindeki büyük önemi anlatılmak istenmiştir.Bu düşüncenin kurtuluş ve cumhuriyetin kuruluşunu sağlayan anafikir olduğu anlatılmaya çalışılmıştır.

Tez giriş ve sonuç bölümü hariç III bölümden oluşmaktadır:

1. bölümde, Osmanlının son döneminde milliyetçilik fikrinin ortaya çıkışı

modernleşmenin başlangıcı ve Osmanlının modern anlayış doğrultusunda yeniden yapılanma çalışmaları anlatılmıştır. Artan modernleşme hareketleri sonucunda batılı siyasal düşüncelerin Osmanlı siyasal yaşamına etkileri ele alınmıştır.

2. bölümde, Kurtuluş mücadelesinin başladığı yıllarda ortaya çıkan siyasi akımlar, Türkçülüğün birleştirici unsur olarak ortaya çıkması incelenmiştir. Türk milliyetçiliğinin kurumsallaşarak örgütlerini kurma süreci anlatılmıştır. Bu örgütlerin şekillenme süreci, 1912 yılında Türk Ocakları'nın resmi kuruluşuna kadar geline zaman aralığı ve 1920 işgal kuvvetlerinin kapatmasına kadar Kuvay-ı Milliye oluşumuna sağladığı katkılar ortaya konmuştur. Kurtuluş savaşında halkın örgütlenme çabalarına katkıları vurgulanmıştır.

3. bölümde, Cumhuriyetin ilk yıllarında Atatürk İnkılapları ile toplumun değişen fikir ve düşünce hayatına idrak edebilmesi ve alışabilmesi için Türk Ocakları'nın gerçekleştirdiği aktiviteler ele alınmıştır. Türk Ocağı'nın 10 Nisan 1931 kapatılma dönemine kadar süreci, siyasal partilerle ilişkileri çalışılmıştır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında nitel bir metot kullanılmıştır. Tarih inceleme ve

dokümanter analiz ön plana çıkmıştır. Tez çalışmasında birinci el kaynak olarak Türk Ocakları kurultay zabıtları, idare heyeti raporları incelenmiştir. Başta Türk Yurdu mecmuası olmak üzere Ocak yayınları kullanılmış, toplum olaylarını yansıtmada etkin bir araç olan basından, anı ve araştırma eserlerinden yararlanılmıştır.

Türk Ocakları konusunda bugüne kadar yapılan çalışmalar Füsun Üstel'in ve Doç.Dr. Yusuf Sarıay'ın yaptığı çalışmalardır. Türk ocağı Umumi Heyeti tarafından 1969 yılında yayınlanan Türk ocağı Tarihçe, Tüzük, Adana Türk Ocağı tarafından 1964 yılında yayınlanan Türk ocağını tanıtıyoruz adlı yayınlar, bilimsel bir çalışmanın ürünü değildir.

Basın taramasında bölgesel dağılım dikkate alınarak Ekim1922-Nisan 1931 dönemlerine ait Açık Söz (Kastamonu), Babalık(Konya), Cumhuriyet (İstanbul) ve Hâkimiyet-imalliye (Ankara) adlı gazetelerin değişik sayıları incelendi. Aylık dergilerden Türk Yurdu, Ayın Tarihi, Teni Mecmua gibi dergiler incelenmiştir.

1.BÖLÜM:

GİRİŞ:

Üzerinde çalışılan tezimizin Bölümünde Fransız Devriminden sonra ortaya çıkan milliyetçilik akımları ve bu akımların Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki etkileri incelenmiştir. Osmanlının Batıdaki modernleşmeyi yakalama çabaları ve Meşrutiyet ilanı, bu yenilenme hareketi süresince Osmanlıyı tekrar bir araya toplama umutları ve bu sırada ortaya çıkan siyasi akımlar incelendi. Batıcılık, İslamcılık, Osmanlıcılık ve en son ortaya çıkan Türkçülük siyasi hareketlerinin ortaya çıkması ve Türkçülüğün önem kazanması üzerinde duruldu.

1. OSMANLININ SON DÖNEMİNDE MİLLİYETÇİLİK FİKRİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

1.1. Modernleşmenin Başlangıcı ve Osmanlının Modern Anlayış Doğrultusunda Yeniden Yapılanma Çalışmaları

Çatışma ve savaş ortamı, dünya devletleri ile olan ekonomik ilişkiler 19. Yüzyılda gerçekleşen reform hareketleri Türk milliyetçiliğini ön plana çıkaran bir sonuç yarattı. Bu süreçten Türk manevi ve kültürel değerleri etkilenecek çıktı. Türk edebiyatında, Türk tarihinde farklı aydınlamalar ve değişimler yaşandı. İmparatorluk içinde yaşayan Türklerin yeni kazanımları ve ondan aldıkları ilhamla, hayır kurumları gizli dernekler ve siyasi partilerin sağladığı yeni örgütlenme biçimlerini de kullanarak milliyetçiliği hayata geçirdiler.¹

20. yüzyılın ilk çeyreğinde savaş ortamı ekonomik bağlantılar ve gerçekleşmesi şart olan reform hareketleri, Türk milliyetçiliğine farklı bir bakış açısı getirdi. Üst üste gelen cephedeki kayıplar ve halk arasındaki kutuplaşmalar dağılan imparatorluğun esas fikriyatı olan Osmanlıcılık fikrini bertaraf etti. Osmanlı Devleti' nin yıkıntıları üzerine yeni bir ulus devlet kuruldu.²

Gazetelerin kuruluşu, telgrafın ve demiryollarının gelişmesi ve limanların ve tarımsal üretim merkezlerinin birbirine bağlanması ile oluşan iletişim devrimi Osmanlı Devleti'nde

¹Yusuf Sarıncı, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları*, Ötüken Yayınları, 2005. Cilt 277

²David Kushner, *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu (1876-1908)*, Çev.:S.S. Türet, R. Ertem, F. Erdem, İstanbul 1979, s.9

ortaya çıkan milliyetçilikleri şekillendiren yapısal, kültürel ve örgütsel unsurların arasındaki etkileşimi arttırdı. Dünyada güçlenen batı dünya üzerinde ekonomik ve nüfuz alanlarını yeniden düzenlemek istedi. Osmanlı Devleti'nin geleceği konusundaki kararsızlıklarını Osmanlı'nın da içinde bulunduğu birçok savaşa cepheye sebebiyet verdi. Avrupa Devletleri ve Rusya ile Osmanlı Devleti arasındaki savaşlar Osmanlı Devleti'nin geleceğini belirlemek için yapıldı. Ekonomik nüfuzlarıyla siyasi güçlerinin birleşmesi sonucu egemenliklerini pekiştirmeye çalışan Avrupa Devletleri ve Rusya Osmanlı Devletiyle daha yakından ilgilenmeye başladılar. Avrupa ekonomisinin hammadde kaynaklarına ve yeni pazarlara duyduğu ihtiyaç, batı etkisinin artmasına ve dolaylı olarak da zamanla Osmanlı geleneksel üretiminin zayıflamasına yol açtı. Avrupa'nın Osmanlı Devleti içinde gelişen siyasi reformlara verdiği desteklerde imparatorluk üzerindeki etkisini arttırmasına sebebiyet verdi. Özellikle Fransa ve İngiltere, Osmanlı Devletinin gittikçe artan siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlarını çözülebilmesi için siyasal reformların yapılması gerektiğini ileri sürdü. Bu bağlamda Türk milliyetçiliğinin doğrultusu bu savaş, ticaret ve reform eksenlerinde şekillenmeye başladı.³

19. yüzyıl sonlarında İmparatorluklardan ulus devletler yapısına dönüşler yaşandı buna bağlı olarak Osmanlı İmparatorluğunda siyasi kutuplaşmalar yaşanmaya başlandı. Dünya genelindeki çatışmalar nüfus hareketleri ve kutuplaşmalar yarattı. Bu olayları gelişimi ortaya ulus devletlerin çıkmasına neden oldu.

19.yüzyıl Osmanlı savaşları 'Şark Meselesi'etrafında gelişti. Rusya genelde Batı Avrupa devletlerinin siyasi çıkarlarına uygun davranmasına rağmen onların esas rakibiydi. Birçok yerel ayaklanmaların yanı sıra 1877-78'de Rusya,1897'de Yunanistan,1911 de İtalya ile yapılan savaşlar ve 1912-13 tarihli Balkan savaşlarından sonra, Osmanlı ordusunun dayanıklılığı, morali ve insan gücü azaldı. Osmanlı Devleti, 1881-1982 de Kıbrıs'ı İngiliz yönetimine bırakmak, ayrıca Tunus üzerindeki Fransız himayesini ve Mısır üzerindeki İngiliz işgalini kabul etmek zorunda kaldı.⁴

Osmanlı İmparatorluğunun son döneminde gerçekleşen savaşlar Türk milliyetçiliğinin diğer siyasi ideolojilere göre daha fazla ön plana çıkmaya başladı. Jön Türklerin düşünce ideolojisinden ilham alan Osmanlıcılık önemini yitirirken Türkçülük akımı İmparatorluğun genelinde gitgide yükselen bir siyasi irade olarak kendini gösterdi. Bu süreçte üst üste gelen askeri başarısızlıklar ordudaki ve halkın arasındaki Türk kökenli halkın önemini pekiştirdi.

³ Hugh Seton-Watson, *Milliyetçilik ve Çok Milletli İmparatorluklar*, Çev.:Y.T Kurat, Sayı 109-112,s.525-542

⁴ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, 7.Cilt, Ankara 1977, s. 308-309

Balkan savaşları sonucunda Osmanlı Devletinin toprak bütünlüğünü koruyamaz duruma geldiği anlaşıldı. İttihatçılar Avrupa devletlerinin Osmanlı toprakları üzerindeki emellerini anlamış oldular. Avrupa dış politikasında Fransa ve İngiltere'nin amacı Rusya, Almanya ve Avusturya Macaristan imparatorluklarının askeri gücünü dengelemektir. Avrupa dışındaki hammadde ve nüfus alanlarının paylaşılması ve ekonomik gereksinimler Avrupa devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu topraklarının paylaşılması iştahını kabartıyordu.

18 yy başlarında Kafkas bölgesinden İmparatorluğa Türk halkların hareketi başladı. Rusyadan 1783 de özellikle Kırım ve Volga-Uras bölgesinden geldi. Kafkas bölgesinden göçler artarak devam etti. Çerkezler ve Türkçe konuşan Nogaylar diğer nüfus hareketlerini oluşturdu. Kafkas bölgesinden gelen Türk kökenli halkın göçleri Türkçülüğün başlamasında ilk kıvılcım oldu.

Osmanlı imparatorluğunda Türkçülüğe duyarlılık 18yy da Rusyann Asya içlerine ilerlemesi ve Orta Asya Türk liderlerinin Osmanlıdan yardım çağrılılarıyla dahada arttı..Bu çağrılara Osmanlı cevap veremedi.Sadece 1875 de bir seferlik yardım gönderilebilirdi. Karadeniz'in kuzeyindeki bölgelerden özellikle Kırım'dan ve Kafkaslardan pek çok Türk Osmanlı topraklarını tercih etti. Rusya'da yaşayan Türk aydınlar Düyada gelişen milliyetçilik akımlarından etkilendiler ve Osmanlıya gelerek Türk tarihi ve ve kültürel gelişmelerinde büyük rol oynadılar.Balkan ülkelerinde özgürlüklerini kazanması bu bölgeden Anadoluya Müslüman Türk halkın göçüne sebebiyet verdi. Rumeliden Anadolu'ya geçen halkların sayısı büyük rakamlarda oldu. Anadoluya yerleşen Türk halka vergiden muaflık saülandı. Anadolu'ya yerleşmeleri durumunda vergi affı süresi dahada uzatıldı..⁵

Osmanlı Devleti ile Avrupa devleti arasındaki ticarete bu devletler Osmanlıdaki azınlıkları tecih ediyorlardı. Türk milliyetçiliğinin gelişimini hızlandıran önemli nedenlerden biridir. Osmanlı Türkeri'nin bu değişen ticaretten azınlıklar kadar fayda sağlamaları, azınlıkların ticari başarısına karşı düşmanlık beslemelerine yol açtı ve buda Türk milliyetçiliğini pekiştirdi..⁶

Balkanlardan Avrupa ülkelerine ihalat 18 yy da hızlanmıştı, ucuz üretimi yapılan ürünlerin diğer ülkelerde dolaşımını arttıran düzenlemeler yapılmıştı. Sonuç olarak Avrupa ülkelerinin birbiriyle olan ticari ilişkileri ve ihracat ilişkilerinde değişmeler oldu. İmparatorluk ticaret ilişkileride bu koşullara bağlı olarak farklı bir konum aldı. . Üretim sistemi uluslararası sisteme uygunluk göstermek zorunda kaldı. Dünya ticaret sisteminden Osmanlı yavaş avaş

⁵ Yusuf Akçura, *Osmanlı Devleti'nin Dağılma Devri*, 2.B,Ankara 1983, s.12

⁶ Hans Kohn, *Panislavizm ve Türk Milliyetçiliği*, Çev.: Agah Okta Güner,İstanbul 1983

dışlandı. Avrupa Devletleri ticaret ilişkilerinde azınlıkları kullanmaya başladılar ve azınlıklar üzerindeki etkilerini arttırdılar. Batı etkisinde azınlıklar devlet kademelerinde ve önemli konumlarda görevler aldılar. İlk başarda küçük sayılarda olan bu halk kitlesi daha sonra çok büyük sayılara ulaştı. Osmanlı yönetim kadroları tamamen Batı etkisinde azınlıklardan oluşmaya başladı. Osmanlı azınlıklarına sağlanan Batı himayesi, toplum içinde Müslüman Türklerle aralarındaki farklılıkları daha da kutuplaştırdı.⁷

20. yüzyıl başlarında Osmanlı Devletinde iktidarda olan İttihatçılar, ticaretteki Rum-Ermeni egemenliğinden rahatsız oldular ve Müslüman Türkleri de en azından aynı refah seviyesine yükseltmek istediler. 1914 senesinde Osmanlı Devleti'ndeki sermaye yatırımları bu egemenliği gözler önüne seriyordu. Osmanlı Rumları yatırımların %50'sini, Ermeniler %20 sini, Osmanlı Türkleri %15' ini, yabancı uluslar %10 ve Yahudiler %5'ini kontrol altında bulunduruyordu. Osmanlı Devletinin 19. Yüzyıl sonlarında Avrupa'ya borcu yüksek değerlere ulaştı. Osmanlı 1854 yılında Avrupa devletlerine borçlanmaya başladı. 1881 yılına gelindiğinde Osmanlı'nın ekonomik iflası başlamıştı. Avrupa güçleri imparatorluğun iç gelirlerine el koydu ve Düyun-u Umumiye idaresi kuruldu. Düyun-u Umumiye idaresinin makamlarında Avrupalılar ve Osmanlı azınlıkları görev almaktaydı. Azınlıkların ekonomik alandaki egemenlikleri Avrupa Devletlerinin imparatorluk içindeki ekonomik müdahalesinde çok etkili oldu bu durum İttihatçıların giderek Türk unsuru desteklemesine yol açtı.⁸

Toplumsal kutuplaşmayı Osmanlı devletinin uyguladığı ekonomik boykotlar daha da arttırdı. Avusturya malları 1908 yılında, Avusturya'nın Bosna Hersek'i ilhak etmesi üzerine boykot edildi. Aynı şekilde 1909 yılında, Girit Rumlarının Yunanistan ile birleşme kararı almaları üzerine Yunan Devleti'ne karşı yapılan ticarete yönelik bir boykot gerçekleştirildi. Ayrıca Balkan Savaşları sırasında İstanbul Rumlarının aralarında para toplayarak. Bu boykot aynı ulusal sınırlar içindeki farklı milliyetçi akımların ekonomik alanda çatışmalarının ilk örneklerinden biriydi.

⁷Ahmet Ağaoğlu, *Milliyetçilik Cereyanının Esasları [Dergi], [s.1], II, Ağustos 1925, s.394-395.*

⁸ Ali İhsan Bağış, *Osmanlı Ticaretinde Gayrimüslimler*, Ankara, 1983 S 101-104

İttihatçılar yabancı yatırıma ve hâkimiyetine karşı ancak milli iktisat ve gelişmiş bir ekonomik güç ile direnebilecekleri inancına vardılar. Birinci Dünya Savaşı yıllarında İttihat ve Terakki yönetiminin uygulamaya çalıştığı diğer bir tedbirde Osmanlı sınırları içinde iş yapan yabancı firmaların Osmanlı azınlıklarını istihdam etmeye yönelik tercihlerini dengelemek ve Müslüman Türklere ticaret kapısını kapısı açmak amacıyla ticari yazışmalarda Türkçe dışında bir dilin kullanılmasını yasaklama çabasıydı. 1914 yılında Birinci Dünya Savaşına girilmesiyle birlikte kapitülasyonların ilan edildi. Kapitülasyonlar bu ekonomik ve siyasi durumun bir sonucu olarak ortaya çıktı. Osmanlı Devleti içindeki Müslüman Türk halk büyük bir fakirlik ve çöküntü içine girdi. Bu duruma tepki olarak Türk halk arasında kutuplaşma ve burjuvazi oluştu. İttihat Terakki kontrolündeki devlet yönetimi azınlıkların çoğunlukta olduğu devlet üst kademelerine Türk aydınları yerleştirerek azınlıkların saldırdığı Batı etkisini kırmayı amaçlamıştı.⁹

Sultan II. Mahmut 1830 yılında tüm tebaasına (Müslüman, Hıristiyan ve Yahudi) gösterdiği şefkat ve adalet duygusunun güçlülüğünü ve hepsinin aynı derecede çocukları olduğunu açıkladı.1839 fermanında sultanın tabası altında bulunan Müslümanların ve diğer halkın sultanın yardımından istisnasız yararlanacağını kaydediyordu. Bu dönemdeki merkezîleştirme politikası açıkça Fransa'nın idari yapısı örnek alınarak hazırlandı. Osmanlı Reformları bu temel siyasi hakların yanı sıra, Batıya yetişme amacıyla bakanlıklar vs. gibi yönetim kurumlarının oluşturulması, askeri reformlar, telgraf gibi teknolojik icatlar ve demiryolu ağı gibi değişiklikler getirildi.¹⁰

İmparatorluğun son döneminde siyasi ve ekonomik alanda yapılan reform hareketleri sosyal kutuplaşmayı arttırdı. Osmanlı yönetiminin gayrimüslimlerle Müslüman Türkler arasında eşit siyasi temsil güvencesi sağlayamaması, münakaşalara hoşnutsuzluklara ve en sonunda da birbirlerinden yabancılaştırmalarına yol açtı. Batı tarzı kurumların, teknolojinin ve kitle iletişim araçlarının topluma girmesi, batılı hayat görüşünü ve kültürünü yaşam biçimine uyduran bir bir halk kitlesi oluştu. Reformlar sonucunda Osmanlı toplumunda kutuplaşmalar başladı. Gayrimüslimlere hükümetin sağladığı sosyal haklar Müslüman türk halk tarafında gerilmeler yarattı. Azınlıkların devlet kadrolarına alınması bu konumdaki Müslüman halk tarafından zorlaştırıldı. Müslüman Türk halkın toplum kutuplaşmasına verdiği tepki aratark devam etti¹¹

⁹ Mardin, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri*, İstanbul 1983, s 86-91

¹⁰ Abadan, *Tanzimat Fermanının Tahlili*, İstanbul 1940, s.35-38

¹¹ Tunaya, *Türkiyenin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, İstanbul, 1960, s 97-99

Osmanlı'nın vaat ettiği fakat uygulamaya koyamadığı eşitlik, sonuçta gayrimüslimlerin askerlikten muaf tutulmak için daha çok para ödemelerine ve Müslümanlarla karşılaştırıldığında daha düşük oranda memuriyet elde etmelerine yol açtı. İttihat ve Terakkinin göreve gelişinden sonra yapılan 1908 seçimlerinde, gayrimüslimlerin nihayet siyasi eşitliğine ulaşma umutları arttı. Meclis, seçim kararı alınca gayrimüslimler asırlarca Osmanlı idaresi altında kendi cemaatlerini kendileri yönetme yeteneğine sahip olduklarından, seçimlere Müslümanlardan çok daha iyi hazırlandılar. Ancak, oy verme sırasında çok sayıda gayrimüslim Osmanlı vatandaşı olduğunu kanıtlayamadıkları için oy kullanamadı. Gerçektende pek çoğu yabancı devlet vatandaşı statüsündeydi ya da vergiden kurtulmak için vatandaşlıktan çıkmıştı. İstanbul'daki Rum ve Ermeni cemaatlerinin önde gelenleri seçimleri protesto etmek amacıyla güç birliğine gittilerse de bir sonuç alamadılar.¹²

Azınlıklardan oluşan toplum kesimiyle Müslüman Türk halk arasındaki gerilimler çatışmaşara yol açacak şekilde arttı. Dini kutlamalar ve ibadetler sırasında sorunlar arttı. Bu çatışmalar Müslümanlar arasında da bölünmelere yol açtı. Müslüman Türk halkındada siyasi görüşleri farklılaştı bu kesimin kendi arasındada görüş farklılıkları ortaya çıkmaya başladı. Bir kısım halk ümmetçilik görüşüyle dini değerlerle birbirlerini yaklaşırken bir kısım halkda yeni reformlarla bütün halkların bir arada yaşayabileceği Oamanlılık siyasi akımını savunuyordu. İslamcılarla Osmanlılar arasındaki çekişme ve hem Müslümanların hem de gayrimüslimlerin hoşnutsuzluğu ve çıkardıkları sonu gelmez ayaklanmalar, her iki tarafı da yorgun düşürdü. Türkçülük siyasi akımının devlet ve toplumdaki üstünlüğü ve daha bağlayıcı unsuru gitgide dahada belirmeye başladı.

Osmanlı reformlarının sonucu olarak Batı tarzı kurumlarda eğitilmiş genç subaylar, devlet memurları ve aydınlardan meydana gelen bir nesil oluştu. Bu subaylar yeni edindikleri bilgilerle sisteme karşı meydan okudular. Alaylı olmakla kazanılan deneyimin yerine, mektepli olmakla edinilen bilgiyi ileri sürdüler. Subayların birçoğu tecrübeden yoksun oldukları halde, okulda edindikleri bilginin bu eksikliği gidereceğine inanıyorlardı. Bu kesim kimliklerini Türk dili ve tarihine bağlı olarak tanımlıyorlardı.¹³

Osmanlı Devleti, imparatorluğun farklı unsurlarını birleştirecek olan siyasi düşünceyi Osmanlılık olarak görmesine rağmen Osmanlı Devlet yönetimindeki birçok kişi devlet kurumlarını yönetmede Türk kökenli halkın bulunmasının gerekli olduğunu düşünüyordu.

¹² M.Kemal Öke, *Osmanlı İmparatorluğunda Parlamentarizm Uygulamasında Azınlıkların Etkisi*, HÜ Edebiyat Fak.Dergisi, CIV. S:1, s 119-128

¹³ David Kushner, *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu (1876-1908)*, Çev.: S.S Türet, İstanbul 1979, s.9

Devlet yönetim kadrolarında bulunan Türk kökenliler daha sonra 1908 yılında yönetimi ele geçirdiklerinde Türk Milliyetçiliği görüşüne siyasal bir yapı kazandırdılar. 1908’de İttihat ve Terakki Cemiyeti 1876 Anayasa’sını tekrar yürürlüğe koyduğunda resmi olarak tüm Osmanlı etnik ve dini gruplarına karşın eşitlik politikası gütmesine rağmen, cemiyetin merkez kadrosu gizli mektuplaşmalarında farklı bir siyasi yaklaşımı dile getiriyordu. İttihat ve Terakki politikasını saptayan merkez kadronun içerisine gayrimüslimlerin girmesine izin verilmiyordu.¹⁴

Savaşlar, ticaret ilişkileri ve reformları yapısal dönüşümlere sebebiyet verdi. Tarihi ve edebi yaklaşımlar sonucunda eğitim sistemindeki değişiklikler yeni yorumlar yarattı. Türk milliyetçiliği, tarih ve dinin yeni bir gelecek tahayyülü yaratmasıyla önem kazandı. Türkoloji'nin bilimi doğdu. Eğitim ve yazılı basın toplumun değer yargılarını değiştirdi. Türk milliyetçiliği yaşanan dönemi ve geleceği kapsayan sınırsız bir ruh kazandı.

Osmanlı yönetimi kültürel bağlamda bir ayırım yapmadan, inanç ve mazhep boyutunda farklılık gözetmeyen birçok devleti merkezden yöneterek çok çeşitli halklardan oluşan Osmanlılık düşüncesini temel düşünce olarak kabul etmişti. Halkın gayrimüslim ve devlet memurlarından oluşan bir kesim, Osmanlılık siyasetine laiklik boyutu içerdiğinden dolayı inanmaya devam ediyor ve bu politikayı savunuyorlardı. Ancak bu bağlamda kendini göstermeye başlayan karşı bir güç de İslamcılıktı. İslamcılık ideolojisini savunan kesim İslamiyet’in siyasette ve toplumda etkili konumunu kaybettiğini düşünüyorlardı. Bu yüzdende imparatorluk sınırları içinde ve dışında kalan tüm Müslüman devletlerarasında siyasi ve ekonomik bağlantılar kurulması gerektiği savunuluyordu.¹⁵

Türk milliyetçiliğinin siyasi görüş olarak ortaya çıkmasında tarih tezlerinin farklılaşmasının büyük rolü vardır. Osmanlıda okullarda okutulan tarih kitaplarında Türk oyunun müslümalık öncesi varlığından söz edilmiyordu. Türk tarihi Osmanlı Devletinin kuruluş tarihiyle sınırlandırılmıştı. Bazı Türk aydınlar Araplarla Türklerin Müslümanlığın gelişmesinde rol oynayan iki önemli nesil olduğunu savundular. Bu tezlerin ortaya atılmasıyla Türklerin İslamiyet öncesindeki tarihte araştırılmaya başlandı. Okullarda okutulan Osmanlı tarihi kitapları da bu değişimi yansıtmaktaydı. Ders kitaplarında yapılan düzenlemelerle Türkleri, Çinlileri ve Hintlileri Asya'nın üç büyük ulusu olarak anmaktaydı. Süleyman Paşa ilk defa bir Türk tarihi yazdı ve bu kitabı yazmasının sebeplerini de önsözünde şöyle açıkladı: *'Tarih kitabı ihtiyacımız*

¹⁴Darendelioğlu, *Türkiye'de Milliyetçilik Hareketleri*, İstanbul, 1977.

¹⁵ Mardin, *19. Yüzyılda Düşünce Akımları ve Osmanlı Devleti*, C.2, S.346

çeviri kitaplarla karşılanamazdı, çünkü Avrupa'da yazılan kitapların hepsi dinimize veya milletimize dair iftiralar içeriyordu'.¹⁶

.1872 deki feci kuraklık ve hemen ardından gelen diğer bir kuraklık afeti de Osmanlının dikkatini, bir anavatanın, Osmanlı Devletinin kurulduğu topraklar olan Anadolu'nun önemine ve askerlerinin ve işçilerinin çoğunu yetiştiren insanların varlığına çekti. Bu gelişmeyi, Osmanlıların ortaya çıkışından önceki zamanlara gidilmesiyle, tüm Anadoluluların ırk olarak Türk soyundan geldikleri iddiası izledi bu şekilde, el değmemiş bir Türk kültürünün gerçek varisleri addedilen Anadolu halkıyla acilen bir Türk anavatanı oluşturdu. Tüm Türkleri birleştiren İslamiyet öncesi geçmişle kurulan bu tarihsel bağlar, sonunda Enver Paşa'yı, Birinci Dünya Savaşından sonra, Osmanlı İmparatorluğu'nun küllerinden, İpek yolu boyunca Edirne'den Çin'e uzanan başkenti Semerkant olan bir Türk İmparatorluğu yaratma hayaline yöneltti.¹⁷

1918'de savaş sona erdiğinde Enver Paşa, tüm Osmanlı subaylarının Azerbaycan ve Kuzey Kafkasya birliklerinin kumandasında bırakılmasını ve Azerbaycan'ın Rus ve Ermeni işgalinden kurtularak bölgedeki Türk etkinliğinin artmasını sağladı. 1919'da Osmanlı Devletinin devamını güvence altına almak için tüm Müslümanlara ve Türklere çağrı yapılarak Türkistan'ı kurtarma propagandası Orta Asya'ya kadar uzandı. Enver Paşa'nın 1921'deki Orta Asya'ya gidişi ve Türkistan Emiri unvanını alışı bu başlayan hareketin doruğu oldu. Bu hareket, Enver Paşa'nın 1922'de bir çatışma sırasında ölmesinin ardından Sovyet Rusya tarafından sona erdirildi. Sonuç olarak coğrafi olarak Anadolu ile sınırlı olan bir Türk milliyetçiliği ortaya çıktı. Yeni nesil Osmanlı Türk tarihçileri yedi-sekiz yüzyıldır İslamiyet'i korumak için savaşanların Arablar değil Türkler olduğunu vurgulayarak bu bağlamda Arapların ve Türklerin İslamiyet tarihindeki rollerini karşılaştırarak Türkleri öne çıkardılar.

Bu yeni milliyetçi görüş, toplumda anlam yaratımı üzerinde geleneksel olarak hâkimiyeti bulunan dini kurumlar ve din adamlarının etkisini azalttı. İstanbul'da tekkeleri bulunan Orta Asya dervişleri, Türk kültürü kavramının geliştirilmesinde önemli rol oynadılar. Örneğin Buharalı Süleyman Efendi, 1882'de Osmanlı Türkçesinin Çağatay dili olduğunu iddia eden bir kitap yayımladı. Aynı zamanda İslamcılığı savunan II. Abdülhamit'e karşı çıkan Jön Türk

¹⁶ Darenlioğlu, *Türkiye'de Milliyetçilik Hareketleri Türkiye'de Milliyetçilik Hareketleri*, s.(...)

¹⁷ Ağaoğlu, *Milliyetçilik Cereyanının Esasları [Dergi, Cilt II, [s.1.] : TY, Ağustos 1925, s. 394-395.*

hareketi içerisinde Osmanlı Türklerinin doğal hâkimiyeti sonucu din karşıtı ve Türk yanlısı bir tavır oluştu.¹⁸

Türk milliyetçiliği kavramının olgunlaşmasıyla vatan kavramı oluştu. Vatan kavramı artık halkların sadece üzerinde yaşadığı bir yer değildi elle tutulamayan fakat toplumun tümünü birleştiren manevi bir olgu değerini kazanmıştı. Diğer yandansa Osmanlıcanın Türkçe, Farsça, Arapça dillerinin bir karışımı olduğu ve bu dilde yabancı kabul edilen kelimelerin atılması ve böylece daha saf bir Türkçeye ulaşılması konusunda bir dönüşüm yaşandı. 19. yüzyılın sonlarında, Osmanlı Devlet adamı Ahmet Refik Paşa, Şecere-i Türki'yi İstanbul Türkçesine çevirdi ve Lehçe-i Osmani adını verdiği bir Türkçe sözlük derledi. Aynı dönemde, Anadolu Türkçesinin, Türk dilinin lehçelerinden sadece biri olduğu ve dünya üzerinde konuşulan başka Türkçe lehçeleri olduğu belirlendi. Süleyman Paşa, Osmanlı dilinin üç dilden Türkçe, Farsça ve Arapça oluştuğunu saptadı ve Türk dilbilgisinin kurallarını tespit eden Sarf-ı Türkî adında bir kitap yazdı.¹⁹

Türkleşme hareketi edebiyatta iyiden iyiye kendini hissettirdi. Edebiyatçılar arasında Osmanlı ve Türk farkındalığı ortaya çıktı. Sözcüklerden Arapça ve Farsça olanlar ayaaklandı. Bu sözcüklerin yerine Türkçe sözcükler bulundu.²⁰ Türk milliyetçiliği bilimsel bir şekilde ifade ediliyordu. Bunu sağlayan ise Rusya Kırım'daki ve Kaandaki Türk bilim adamlarının Türk miliyetçiliğinin bilimsel yönü ve tarihi kuvvetli tezlerini ortaya koyuşlarıydı. Leon Cahun'un, 1896 tarihli "Asya Tarihine Giriş" "1405'te Türklerin ve Moğolların kökenleri" başlıklı kitabı Necib Asım Bey tarafından Türkçe'ye çevrildi ve kitap her yönüyle Türkoloji üzerine ilgi uyandırdı. Loseph de Guignes'in daha önce basılmış olan "Hunlar, Türkler, Moğollar" ve diğer "Batı Tatarlarının Genel Tarihi" başlıklı kitabı ise İslamiyet'in kabulünden evvel Türker'in Asya'daki rolünü incelemekteydi. Önemli bir diğer kitap da "Yeni ve Eski Türkler" adıyla 1869 yılında Mustafa Celaleddin Paşa tarafından basılan Türklerin medeniyete katkılarını anlatarak ırksal kökenlerini vurguluyordu. Rusya'da ise Mirza Fethali Ahunzade Azerbeycan Türkçesiyle oyunlar yazdı ve bu oyunlarla milliyetçi temaları işledi. Kırım'da yayımlanan Tercüman gazetesini çıkaran İsmail Gasprinsky, Türk toplulukları arasında dilde, düşüncede ve eylemde birliği savundu. Böylece Rusya'daki tüm Türki topluluklar arasında Osmanlı Türkiye'sinin önderliği altında oluşacak bir birlik fikrini

¹⁸ David Kushner, *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu (1876-1908)*, Çev.: S.S Türet, İstanbul 1979, s.9

¹⁹ Darenlioğlu, *Türkiye'de Milliyetçilik Hareketleri Türkiye'de Milliyetçilik Hareketleri*, s.(...)

²⁰ Köprülü, *Milli Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri*, İstanbul 1928

geliştirdi.²¹ Azerbeycan göçmeni olan Bakülü Hüseyinzade Ali Bey, Osmanlı Askeri Tıp Mektebinde Türkçülüğün esaslarını öğretmeye başladı ve Türklerin aynı bayrak altında birleşmesini savundu. Aynı dönemde, Akçuraoğlu Yusuf Bey, Osmanlıcılığı Türklerin haklarını azalttığını düşünerek reddetti ve gayrimüslimleri Türklere düşman ettiği içinde Panislamcılığa karşı çıktı. Bu iki akıma karşı çıkan ve eleştiren Akura, Türkçülüğü Türki toplulukları birleştiren tek fikir akımı olarak ortaya koydu. Osmanlı Türkleri bu aydınların katkıları sonunda yeni bir ulusal kimlik edinmeye başladı.²²

Bunların hemen ardından, Osmanlı Devletinde Türkçülük hakkında düz yazı ve şiirler yayınlanmaya başlandı. Namık Kemal ‘‘vatan’’ fikrini oluşturdu ve oyunlarda vatan perverlik duygusunu işledi. İlk Türk tiyatro oyunu olan Vatan Yahut Silistre vatan uğruna ölme fikrini yüceltti. Namık Kemal, gazetesine ‘‘Hürriyet’’ adını verdi. Osmanlı devlet yönetiminde meşveret fikrini geliştirmeye çalıştı ve İslam hukukunda da insanların eşitliği kavramını inceledi.

Türk milliyetçiliğinin kurucularından biri olan Ziya Gökalp, millet fikrine dinsel kutsallık atfetti ve Tanrıya duyulan inancın yerine millete duyulan bağlılık fikrini işledi. Böylece milliyetçiliğin kendisi bir din haline gelmeye başladı. Gökalp milleti şöyle tanımlamıştı. Millet; Aynı dili konuşan bir bayrağı benimseyen aynı kültürü zevkleri düşünceleri paylaşan topluluktur demişti. Milliyetçiliği sosyalleşen bir yapı olarak vurgulamıştı. Ziya Gökalp, ünlü tezini şöyle özetledi ‘‘*Türk milletindenim, İslam ümmetindenim ve Batı medeniyetindenim.*’’ Türklerin, Batı medeniyetinin sadece maddi başarılarını ve bilimsel metotlarını ve İslamiyet’in zamanla oluşan siyasi, hukuki boyutlarını bir tarafa bırakarak, sadece sosyal ve dini örflerini benimsemesi gerektiğini savundu. Ancak bu etmenlerin birleşimi sonuçta imparatorluğun Batılaşmış Müslüman Türklerinin diğer sosyal gruplar karşısındaki, üstünlüğünü pekiştirdi.²³

Osmanlı okullarında Batı tarzı eğitimin yaygınlaşması da yeni görüşlerin oluşmasında önemli rol oynadı. Osmanlı devlet ve azınlık okulları, eğitimde dinin tekeline kırdılar. Yeni Batı kaynaklı bilgiler, beraberlerinde aydınlanma felsefesinin kavramlarını ve vatandaşlık fikirlerini getirdi. Bu değişiklikler ve anlamlar yaratmak için Osmanlılara kavramsal araçlar sağladı.²⁴

²¹ Gaspıralı, *Türklük-Osmanlılık*, C VI, S.69, S.2291-2293

²² Yusuf Akçura, *Osmanlı Devleti'nin Dağılıma Devri*, 2.B, Ankara 1983, s.12

²³ Emin Erişirgil, *Bir Fikir damının Roması Ziya Gökalp*, İstanbul, 1984, s 67-82

²⁴ Sarımay, *Türk Milliyetçiliğinin Gelişimi ve Türk Ocakları*, Cilt 277.

Osmanlı yönetimi, Batı tarzı eğitimi özellikle Avrupa'nın askeri gücü ile boy ölçüşecek uzmanlığa sahip yeni kadrolar yetiştirmek amacıyla getirmişti. Bu okullarda öğretilen yeni bilgiler, öğrencilerin bağlılıklarının sadece sultan değil soyut bir millet fikrine doğru kaymasına yol açtı. Osmanlılık ideolojisi zamanla etkisini kaybederken, millet kavramı da giderek Türk milleti olarak tanımlamaya başlandı. Eğitim dili üzerindeki tartışmalar bu dönüşümü açığa çıkarıyordu. İlk başlarda Fransızca olan eğitim dili zamanla Türkçeye dönüştürüldü. Osmanlı aydınları Türk dilinin zenginliklerini ve Türk edebiyatının önemini 19yy sonlarına doğru keşfedebildiler. Türk dilbilgisi kitapları yazıldı. Böylece arapça resmîyetini kaybederek din ve ibadette kullanılan bir dil halini aldı.²⁵

Güncel yayınların çoğu Batıda gelişen olayları takip ederken Türk tarihi ve yapısını içeren Türk Edebiyatını içeren dergiler ve mecmualar yayınlanmaya başladı. Osmanlı gazetelerinde siyasy yanında Türk tarih ve edebiyatının gelişime dair yazılar makalaeler yayınlanmaya başlandı. Arap edebiyatı ve tarihinin Osmanlı üzerindeki etkisini ele alan fikir Osmanlı İmparatorluğunun geleceği hakkında bir tartışma ortaya çıkardı. Bu yeni fikirleri savunanlar laik ve Batı'ya dönük insanlardı. Bilim, teknoloji ve ilerleme fikri Osmanlı aydınları arasında temel bir anlayış olarak etkisini sağlamlaştırdı. Aynı dönemde bazı Osmanlı aydınları biyolojik materyalizm ve bilimsel nesnellığı savunmaya başladılar ve devlete bağlılık fikri ile yönetimde ulusallık anlayışı kemikleşmeye başladı. 19 yy da toplum fertleri arasındaki ilişkiler bilimsel yöntemlerle incelenmeye başlandı. Türk milliyetçileride çıkardıkları Türk Yurdu dergisinde Osmanlıdaki Türk unsurunun siyasi ve ekonomik çıkarlarını koruma ve Osmanlı Türkleri arasında Türk ulusal ruhunun gelişmesi ve güçlenmesi için çaba sarf etmeyi hedefliyordu. Yeni rasyonel fikirlerle donanmış kadrolar yavaş yavaş tarihsel ve kültürel bir amaç duygusu edinerek giderek toplumu milliyetçi hedefler doğrultusunda eyleme davet ettiler.²⁶

Yeniden biçimlenen tarih ve edebiyat görüşleri, daha sonra batılı eğitim sistemi aracılığıyla yeni kavramlar geliştirerek milliyetçiliğin sınırlarını belirlemede önemli rol oynadılar. Osmanlı'da yeni yapısal koşullar ve yeni anlam dünyası Türk milliyetçiliğini şekillendirdi. Bu birleşimin başarıya ulaşması üçüncü bir etken olan örgütlenme gerekiyordu. eform hareketleri ve milliyetçilik düşünceleri Osmanlıda gelişen tarih ve edebiyat düşünceleriyle birlikte Türk Milliyetçiliğini tetikleyici bir yapı kazandı. Bu yapı olgunlaştığında örgütsel yapısını kurmaya ihtiyaç duydu. Gizli Dernekler, edebiyatçılar tarihçiler askerler den

²⁵ Ömer Seyfettin, *Umumi ve Hususi Türkçe 1*, S.3, s 18-19

²⁶ Bernard, *Türkiye de Tarihçilik ve Milli Uyanış*, 1960, S.2, S 9-11

oluşan kuruluşlar, sokak teşkilatları kurtuluş mücadelesinde oluşturmak üzere birbirleriyle bağlantılı olarak çalışmaya başladı.²⁷ Genel olarak aydınlanma düşüncesinin sonucu olarak toplumsal koşulları iyileştirmek için kurulan bu dernekler, özellikle ihtiyaç sahibi insanlara yardım etmek amacıyla hayata geçtiler. Fakat bu hayır işlerinin gerçekleştirilmesinde hedef grubun saptanması işi belirli ‘ulusal’ özellikler taşıyan insanlara yönelik olarak belirlendi.

Beşiktaş grubu ismini üyelerinin yaşadığı yerden alan 1826 da kurulan ilk Osmanlı kurumuydu. Çoğunluğunu Osmanlı devlet görevlilerinin ve din bilginlerinin oluşturduğu üyeler bilim ve ilime hasret duyan tüm bireylerin öğrenme ve öğretmesi amacıyla düzenli olarak toplantı yapmaya başladı. 19. yüzyılın sonlarında Osmanlı Devleti’ ne Kafkaslardan göç eden Türkler ve İstanbul’da tatar göçmenler, Rus ve Kırım Kökenli Öğrenci Grupları ve Buhara Hayır Cemiyeti gibi örgütler kurmaya başladılar. Bu örgütlerin üyeleri arasında, Türklerin etnik kökenlerini irdeleyen tartışmalar yapıldı ve böylece derneklerin üye sayıları arttı. Türk Derneği 1908’de kurulan derneklerden biriydi. Arkeoloji, tarih, dilbilimi, edebiyat, etnografya, sosyoloji, medeniyet alanlarında Türk ulusunun yazılı tüm çalışmalarını incelemeyi amaç edindi. Türk topraklarının eski ve yeni coğrafyasını incelemeyi bu konuda inceleme grupları kurmayı çalışma programı yaptı. Bu arada Cemiyet- i Tıbbiye Osmaniye ve Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye gibi pek çok dernekte, çağdaş bilimsel ve teknik terimlerin Türkçe karşılıklarını bulma görevini üstlendi.²⁸

Balkan Savaşlarından sonra Türkçülük kimliği daha önem kazandı. Türkçülüğün kurumsallaşmasına ait derneklerin başında tıp öğrencilerinin kurduğu Türk Ocakları ve İttihat Terakki yapısının altında oluşan Türk Derneği ilk önemli kuruluşlardandı. Tüm bu dernekler Türk milliyetçiliğini sosyal ve tarihsel kökenlere dayandıran bir bilgi birikimi oluşturdu ve bu bilgiyi cömertçe yaydı.²⁹

Napolyon döneminden sonra Fransız hâkimiyetine karşı gelişen milliyetçi tepkiler ve 1815 tarihli Viyana Kongresi sonrasında pek çok sosyal grubun uğradığı hüsrana, Avrupa da gizli derneklerin oluşmasına yol açtı. Bu derneklerin kurumsal yapısı özellikle gizlilik prensibini garantileyebilmek için masonluktan ödünç alınmıştı. Üyeler arasında oluşturulan sıkı ve gizli ağlar bilgiyi gizli tutarak devlete karşı koymayı sağlıyordu. Mason locaları CountRomas

²⁷ Agah Sırrı, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, 3.B, Ankara 1972

²⁸ Devlet, *Rusya Türklerinin Milli Mücadele Taihi (1905-1917)*, Ankara, 1985, s.12-13

²⁹ Akçura, *Yeni Türk Devletinin Öncüleri 1928 Yılı Yazıları*, Ankara 1981

tarafından 1811 yılında Korfuda kuruldu. Aynı dönemde Ege adalarında, Lefke'de Paris'te ve Moskova'da buna benze localar oluşturuldu.³⁰

Osmanlı Devletinde ilk gizli muhalefet örgütü 1865 yılında İttifak-ı Hürriyet adı altında kurulmuş olan ve 1867 yılında adını Genç Osmanlı Cemiyeti olarak değiştiren örgüttü. Bu örgütün üyeleri kendilerine örnek olarak Fransa, İspanya ve İtalya'da faaliyet gösteren ve siyasal rejimin daha katılımcı bir yapı kazanması için çalışan örgütler almışlardı. Örgüt üyelerinin hepsi meşrutiyete, halkın siyasal organlarda temsili ilkesine inanıyor ve Osmanlı yönetimini meşrutiyetçi bir yönetime dönüştürmek istiyorlardı. Üyelerin çoğu, Osmanlı yönetiminin gittikçe artan baskısı karşısında 1860'ların sonlarında Avrupa'ya kaçmaya başladılar. Abdülhamit'in tahta çıkışından, 1876 anayasasının ilanından Meclis-i Mebus an'ın açılmasından ve son olarak da II. Abdülhamit tarafından meclisin fes edilmesinden sonra, aralarında sultanın kayınbiraderi Damat Celalettin Paşa ve oğulları Sabahaddin ve Lütfullah gibi hanedandan üç isminde bulunduğu birçok meşrutiyetçi Avrupa'ya kaçtı. Bu sıralarda kurulan diğer önemli bir dernekte Osmanlı askeri öğrencileri tarafından 1889'da kurulup yirmi yıl içinde yasallaşarak siyasi iktidarı ele geçiren İttihat ve Terakki Cemiyeti idi. Taraftarlarını kідemsiz askerler, sivil bürokratlar, sürgündeki muhalif aydınlar ve yeni oluşmaya başlayan orta sınıf oluşturmaktaydı. İlk dönemlerde devletin devamlılığını sağlayabilmek için tüm sosyal gruplara eşitlik öngören bir Osmanlıcılık politikası önermekteydi.³¹

Siyasi partiler, halkın milli bir ülkü etrafında harekete geçirilmesi amacıyla oluşturulan bir örgütlememe biçimi olarak ortaya çıktılar. Osmanlı Devleti'ndeki en önemli siyasi parti, eskiden gizli bir dernek olan İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından kuruldu. İttihatçılar, 1908'de iktidarı ele geçirdikten hemen sonra iki nedenden dolayı bir kargaşa içine düştüler. En önemli neden önlere Meşrutiyet'in iradesinden başka hiçbir gelecek hedefi koymamış olmalarıydı. Bu nedenle farklı taraflar arasında, özellikle orduyu kontrolünde bulunduran Harbiye ve Bahriye nazırlarının atanması konusunda çatışmalar ortaya çıktı. Diğer neden ise dış politikayla ilgiliydi. 1908 Ekiminde Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesinin yarattığı kriz, Avusturya'nın Bosna Hersek-i ilhakı ve Girit'in Yunanistan'a katılma kararı İttihatçıların ılımlı politikalar üretme fırsatını hızla yok etti.³²

³⁰Ercümen Kuran, *Osmanlı İmparatorluğunda Yenileşme Hareketleri [Dergi]*, Ankara, Türk Dünyası El Kitabı, 1976, s. 1003-1016

³¹Şerif Mardin, *19. yy'da Düşünce Akımları ve Osmanlı Devleti, II*, s. 342-351.

³²Yusuf Akçura, *Osmanlı Devletinin Dağılıma Dönemi, Cilt 2B*, Ankara, 1983.

Bunun yanı sıra meşrutiyetin koruyucu olması iddiasındaki cemiyet ile Osmanlı Sultanı arasında iktidar bölüşümünün yarattığı gerginlik, aralarında 1908 yılında bir muhalefet partisi olarak Osmanlı Ahrar Fırkasının kuruluşunun da bulunduğu bir dizi ek gerginliğe yol açtı. Osmanlı Ahrar Fırkası'nın üyeleri çoğunluğu zengin ve muhafazakâr unsurlardan oluşuyordu ve fırka liberal bir ekonomik sistem, azınlıklar için fiili özerklik ve yönetimin yerelleştirilmesini istiyordu. Bu siyasetinden dolayı Ahar fırkası azınlıklar tarafından destekleniyordu³³

Kurulan diğer bir siyasi örgüt ise devlet yönetimindeki İslam ilkeleri savunan mili birliğin İslam ülküsüne dayandırılması gerektiğini ileri süren ve şeriatın yerini alan modernleşmeye karşı çıkan İttihat-ı Muhammedi idi. Böylece oluşan partiler ve onların sırasıyla İttihatçılar, Liberaller ve gelenekçiler olarak bilinen üyeleri arasında hızla siyasi kilitlenme ortaya çıktı. Bu siyasi kilitlenme 31 Mart İsyanını bastırmak üzere Makedonya da yan yana gelen Hareket Ordusunun İstanbul'a ulaşması ile ortadan kalktı. Muhalefet sürgüne yollandı. Sonuçta İttihatçılar ordu üzerindeki kontrollerinin çok güçlü olması sayesinde diğer partileri yok ettiler. İttihatçılar Türkleştirme politikasını benimsediklerinden Türk milliyetçiliği diğer gruplar karşısında daha da güçlendi.³⁴

1.2. Artan Modernleşme Hareketleri Bağlamında Batılı Siyasal Düşüncelerin Osmanlı Siyasal Yaşamına Etkisi

Yükselme devrinde düşmana korku, dosta gurur veren Osmanlı, XVIII. yüzyıldan itibaren gerilemeye başladı. Devlet müesseselerindeki işlerlik tıkanma noktasına geldi. Maliye bozuldu, memur maaşlarını ödeyemeyecek hale geldi. Medreseler yeni buluş ve keşiflerden uzak kalarak kısır çekişmeler içine girdiler. Bürokrasi içinde lüks alabildiğine yaygınlaşırken halk fakirleşti. Lüks tüketim son haddine vardı. Batı 1860'da sanayi inkılabını gerçekleştirmişti ve yeni pazarlar aramaya başlamıştı. Uzak denizlere ve deniz aşırı ülkelere açılmış, hammadde ve pazar ihtiyacını gidermeye çalışmaktaydı. Osmanlı ise hala kendi içine kapanıktı ve batının gelişimini takip edemedi. Savaş alanlarında yenilgilerle karşılaşınca Osmanlı arayış içine girdi. Hıristiyan batı yıllarca yenilme sebeplerini araştırdı ve Osmanlı askeri siteminden örnekler aldı. Osmanlı aynı yolu takip etmedi ihtişamını kaybetti.³⁵Sanayi devrimin tamamlayan batı, emperyalist düşüncelerini doğrudan değil de dolaylı olarak. Osmanlı üzerinde uyguladı. Osmanlı'nın siyasi istiklaline ve toprak bütünlüğüne dokunmadan mevcut kapitülasyonlar ve yeni antlaşmalar yoluyla imparatorlukta iktisadi, mali ve ticari ve kültürel hedeflere ulaşmak

³³ Şerif Mardin, *19. yy'da Düşünce Akımları ve Osmanlı Devleti, II*, s. 342-351.

³⁴ Mardin, *19. Yüzyılda Düşünce Akımları ve Osmanlı Devleti, C.2*, S.346

³⁵ W. William Haddad, *The Dissolution of the Ottoman Empire*, Columbus 1977, s.10

amacındaydı. Osmanlı bir kısım reform politikası uyguladı fakat bu reform politikaları Avrupa'nın kâr oran yüksek sermaye ihracı, kendisine uygun teknik ve kültürel yardımı, politik baskı ve diplomatik oyunları karşısında boğulup kalmıştı.³⁶

1789 Fransız ihtilaliyle gelen fikir akımları Avrupa'yı etkilediği gibi Osmanlıya da temelinden sarstı. Fransız ihtilaliyle gelen fikri akımı liberalizmdir. Liberalizm otoriteye karşıdır. Bu nedenle ihtilal fikri, siyasi ve hukuki akımlar Avrupa'yı alt üst etmiştir. Osmanlı'da bunları yenilik ve ıslahat hareketleriyle 1839, 1856, 1876 ve 1908'de görmemiz mümkündür.

İmparatorluğun gerilediğini gören devlet erkânı Avrupa'ya öğrenci gönderdi. Bundan amaç Avrupa'nın yeni gelişen teknolojisini ve ilmini alıp ülkede uygulamaktır. Avrupa'ya giden öğrenciler Batı'nın sosyal ve siyasal akımları karşısında eziklik duymuşlar ve Batı hayranı olarak ülkeye geri dönmüşlerdi. Yıllarca bu hayranlıklarına ülke gençlerine aktarmışlardı. Avrupalı Osmanlı'nın geri kalmışlıktan kurtulabilmesi için ıslah ve reform reçeteleri önermişti. 1839'daki Tanzimat Fermanı'yla Müslüman, Hıristiyan, Musevi bütün diğer uyrukları da fark gözetmeksizin eşit tutmak ilkesi, Hristiyan azınlıkları hâkim unsur olan Müslümanların seviyesine çıkarmıştı. Tanzimat Fermanı'nda eğitimle ilgili hiçbir unsur bulunmamasına rağmen 1856 yılında ilan edilen Islahat Fermanı'nda Osmanlı tebaası bulunan tüm azınlıklar her türlü okula girmeye ve kendi dilleriyle okul açmaya hak kazanıyorlar. Islahat hareketleri azınlıkların masum istekleri şeklinde görülmekteydi, Avrupalıların desteklediği bu istekleri "Genç Türkler" bile destekliyorlardı.³⁷

Batının kabul ettirmek istedikleri inkılâplar, milletin menfaati bakımından ciddiye alınıp tatbik edilecek reformlar değildi. Osmanlı Devleti 1866 da Girit İsyanına maruz kaldı. Dış güçler bu isyanı bahane ederek Osmanlı içişlerine müdahale etmek istediler. Osmanlı Hükümetini Islahat Fermanıyla gerçekleştirmek istenen reformları uygulamamakla suçuyorlardı. Reform hareketlerini Osmanlı'nın gerçekleştirmesini şart koşan Batı Dünyasında her devlet Osmanlıya farklı gelişim reçetesi sunuyordu. Osmanlı Hükümeti bu projelerden birini seçmek ve uygulamak zorunda kalınca Fransız hükümetinin reform tezini ve 22 Şubat 1867'de kabul etmek zorunda kaldı. Bu durumun sonucu olarak Osmanlı resmi eğitim sistemi Fransız eğitim sistemine göre teşkilatlandırıldı. Ali ve Fuat Paşalar ve Genç Osmanlıların Fransız ekolüne yakınlıkları Fransız tezinin ağır basmasında etkili oldu.

³⁶ Tunaya, *Türkiyenn Syasi Hayatında Batılılaşma Hareketi*, s. 78-81

³⁷ Mardin, *19. Yüzyılda Düşünce Akımları ve Osmanlı Devleti*, C.2, S.346

Osmanlı tezi şöyle idi; Osmanlı tebaası Müslüman ve Hıristiyan inanış gözetilmeyerek halk bir bütün olarak ele alınmalıydı. İdarede birlik, siyasal ve soysak haklarda eşitlik sağlanmalıydı. Ortak haklar ve ortak menfaatler imparatorluğun türlü unsurlarını kaynaştırmaya yarayacaktı. Bu suretle de kuvvetli bir Osmanlı toplumu meydana gelecekti. İmparatorluğun bütün unsurlarını bu amaca doğru sevk ve idare edecek tek unsur Türklerdir düşüncesi gelişmişti. Fransız tezi, Osmanlı'nın merkezîyetçilik ve toplumculuk anlayışına ters liberal bir Osmanlı toplumu tavsiye ediyordu. Fransız eğitim sistemini uygulayacak yeni öğretmen okulları açıldı. Müslüman ve Müslüman olmayan öğrenciler için bir üniversite kurulması ve bu üniversitede tıp, tarih, idare ve hukuk derslerinin okutulması şartı getiriliyordu. Böylece sistemi uygulayacak memurlar yetiştiriliyordu. Batılılaşmanın bir semeresi olarak 1868'de ilk yabancı okul olarak Galatasaray Sultanisi açıldı. 1891'de ilk yabancı okul bu oldu.³⁸

Osmanlıda yenileşme hareketleri her geçen gün yerleşmeye başladı. Siyasi bir nüfuz elde eden bu aydın kesim 1876'da padişahın otoritesini kaldıran meclis hâkimiyeti kuran Meşrutiyeti ilan etmiştir. Bu meclis 141 üyeden oluşuyordu. Üyelerin 115'i mebus, 26'sıda ayan üyesinden teşekkül ediyordu. Mebusların 67'si Müslüman, 46'sı gayrimüslimdi. Türklerden başka Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler kendi dillerinde nutuklar söylediler. Padişahı ve sadrazamı alkışladılar. Bunlardan başka Hıristiyanların ruhani reisleri Mithat Paşa'yı ziyaret ederek tebrik ve teşekkürde bulundular.³⁹ Osmanlıda kurulan ilk meclis her unsurun kendini savunduğu bir milliyet kavgasına dönüştü. zınlıklar kendi dillerini kullanmak istiyor hatta kendilerine bağımsızlık anlamına gelecek ayrıcalıklar istiyorlardı. Böylece yenilik hareketleri imparatorluğun çöküşünü hazırlayan nedenlerden biri olmuştu.⁴⁰

Çok partili sistemin ülkeyi kurtarmadığını gören II. Abdülhamit meclisi 13 Şubat 1878'de süresiz tatil ilan etti. Meclis işlemedi ama anayasa ayakta kaldı. Batıcılar sürekli padişaha baskı yaptılar. Gizli cemiyetler kurdular. Sonunda 1908'de Meclis-i Mebusan tekrar açıldı. Yapılan seçimde 275 milletvekili seçildi. Meclis dağılımı şöyle idi; 140 Türk, 60 Arap, 25 Arnavut, 2 Kürt, 48 gayrimüslim. Seçim sisteminde sadece devlete vergi verenler oy kullandığı için sonuç Türk milletinin lehine olmamıştı. Çünkü ticaret ve zanaat azınlıkların elindeydi. 1839'da Gülhane Hat-ı Hümayunu ile başlayan ve 37 yıl süren Tanzimat Devri siyasi ve sosyal açıdan barış devri olmadığı gibi Osmanlı İmparatorluğunu da Avrupa'nın ekonomik

³⁸ Gökalp, *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*, IV, s.758-760.

³⁹ M. Fuad Köprülü, *Türklük, Osmanlılık, İslamlık [Dergi]*, [s.1.], IV, s. 692-702

⁴⁰ Seton, *Milliyetçilik ve Çok Milletli İmparatorluklar*, s. 109-112

sömürgesinden kurtarmış değildi. Ayrıca belirli ve kendine özgüde bir ideoloji ortaya koyamamıştı.⁴¹

Tanzimat dönemi Osmanlı için gerçek kurtarma olmayan birçok alanda görsel reformlar kapsayan ve taklitçilik sayılabilecek yenilikleri içeren bir hareket dönemi oldu. Bu yeniliklerin sonucu olarak da iktidar saraydan Baba-ı Ali'ye geçmiş yani padişahın yetkisi sınırlandırmıştır. Fikri alanda ise yeni Osmanlıların 'Meşrutiyetçiler' gayretlerinin yoğunlaşmasını sağlamıştır. Fransız ihtilalinin yaydığı hürriyet, eşitlik ve kardeşlik fikirleri imparatorluğun içindeki azınlıkları uyandırmıştı. İmparatorluk içindeki azınlıklar masum isteklerini birtakım Türk aydınlarına da kabul ettirmişlerdi. Bu istekler; batıcılık, ıslahat ve reform adı altında su yüzüne çıkmıştır.

1.2.1. Osmanlıcılık

Osmanlı Devleti yönetiminde olan yöneticiler imparatorlukdaki kutuplaşmaları görünce farklı unsurlardaki halkları bir arada tutan siyasi iradelere sığınmak zorunda kaldılar. Osmanlıcılık siyasi iradesini bir tecih olarak öne sürdüler. Osmanlıyı oluşturan bütün millet ve halk topluluklarını din ayırımı yapmadan bir arada insanca yaşatmayı amaçlayan bir yönetim şeklini savunuyordu. Tabiki bu siyasi iradenin o gün itibarıyla bütün dünyada önem kazanan milliyetçilik fikirleri karşısında fazla uygulanabilir olup olmadığı düşünülmemiştir.⁴²

Osmanlı ıslahat hareketlerinin gerçekleşmesinde batı yönetim sistemi örnek alındı. Osmanlı milleti oluşturma fikrine örnek Fransa devlet yönetim sistemi oldu. Fransız milletin Cermen, Sel, Latin, Grek ve daha fazla soyların birleşmesinden meydana gelmiş olması ve Fransız milletin bu karışık halk toplumlarından teşekkül etmesi Osmanlı'ya bir örnek teşkil etmiştir. Osmanlı'nın Batı modelinde Fransız tezi örnek alınınca şöyle bir iddia ortaya çıktı: Osmanlı tebaası Müslüman ve Hıristiyan ayırt edilmeksizin bir bütün olarak ele alınmalıydı. İdarede, siyasi ve sosyal haklarda eşitlik sağlanmalıydı. Ortak haklar ve ortak menfaatler imparatorluğun türlü unsurlarını kaynaştırmaya yarayacaktı. Bu suretle kuvvetli bir Osmanlı toplumu ortaya gelecekti. Osmanlı Devleti yaratma fikri ciddi olarak II. Mahmut zamanında ortaya çıktı. Bu fikir oluşumu Batı'ya açılma ile başlamıştı. Batı fikir ve düşünceleri imparatorluğa girmeye başlayınca bağımsızlık düşünceleri uyanan azınlıklar ittihad-ı anasır etrafında tutunmaya çalışmıştı.⁴³ Osmanlı milli toplumunun oluşturulmasını isteyen Osmanlılık fikri, 1865'te İttihadı Hamiyet adıyla kurulan teşekkül etrafında buluştu ve Osmanlılar adıyla

⁴¹ Kuran, *Osmanlı İmparatorluğunda Yenileşme Hareketleri*, Ankara, 1976, s. 1003-1016

⁴² M. Fuad Köpü, *Türklük, İslamık, Osmanlılık*, C 4, S21, s 692-702

⁴³ Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri*, İstanbul, 1983

tanındı. Cemiyetin gayesi, Türkiye’de bir meşrutiyet idaresi kurmaktı. Cemiyetin ilk kurucuları Nuri Bey, Reşat Bey, Mehmet Bey ve Ayetullah Bey gibi genç ihtilalcilerdi. Cemiyet ilk toplantısını Belgrat Ormanı’nda yaptı. Bu teşkilatın ilk üyeleri arasında Namık Kemal de vardı. Yeni Osmanlılar XVI. Yüzyıl Fransız filozoflarından Montesquieu’nün kuvvetle ayırımı ve Ouse’nin Tabii Hakla nazariyelerini benimsemişlerdi. Ancak onlar bu batılı fikirleri şeriat fikirleriyle uyuşturmaya çalışmışlardı. Özellikle Namık Kemal Fransız ihtilalinden beri Avrupa’da geçerli olan halk hâkimiyeti ilkesini Biat müessesine dayandırıyordu. Hükümet arasında varlıkları tespit edilen yeni Osmanlılar 1867’de Avrupa’ya kaçtılar, yabancılar buna Jön Türkler adını verdiler. İhtilalci çalışmalarına Paris’te devam ettiler. Yeni Osmanlıların bir devamı olarak Askeri Tıbbiye öğrencisi olan İshak Sükuti, İbrahim Temo ve Hüseyinzâde ile arkadaşları 1889’da İttihat Terakki’yi kurdular. Kısa zamanda diğer yükseköğretim öğrencilerini de etkileri altına aldılar. Bütün bunlar II. Abdülhamid’in tüm iyileştirme çabalarına rağmen kurulmuştur. Polis 1897’ de teşkilatı ortaya çıkardı. Suçlu görülen 78 kişi Trablusgarp'a sürgün edildi.

II. Abdülhamit halkı Osmanlılık etrafında toplamaya çalıştı. Müslüman olmayan halka sarayda ve çeşitli memuriyetlerde görevler verildi. Hatta Ermeniler Osmanlı memurlarının üçte birini teşkil ediyorlardı. 1877-1878 Osmanlı Rus harbinde gayrimüslimlerin durumları değişti. Bu yüzden Osmanlılık fikri fiilen iflas etti. Her kesim ve her cemaat bağımsızlık peşine düştü. II. Abdülhamid’in fikri dayanağı bundan sonra Osmanlılık olamazdı. Zira 13 Temmuz 1878 Berlin Kongresi kararları sonunda ülke nüfusu dini ve ırki yönden şöyleydi:

Türk (Tükmen-Kürt, Karakalpak)	13.750.000
Arap	6.000.000
Arnavut	700.000
Müslüman Toplam:	20.450.000
Sırp	700.000
Rum	2.000.000
Ermeni	1.250.000
Bulgar	700.000
Gayrimüslim Toplam:	4.650.000

Batılıların teşvikiyle oluşturulması istenen Osmanlı milleti, gayrimüslimlerin bağımsızlık elde etmesiyle hüsrarla son buldu. Osmanlı o günkü dönemde azınlıklara tüm haklarını veren nadir ülkelerden biriydi. İngiltere 1878 yılında Hindistan, Avusturya Yeni Zelanda, Kanada, Güney Afrika ve daha birçok ülkeyi egemenliğinde bulunduruyordu. Ancak Büyük Britanya parlamentosunda sadece İngiltere, Galler, İskoçya, İrlanda milletvekilleri vardı. Rusya'da yabancı Müslim azınlığı devlet bünyesinde bir araya getirmeye çalışan Osmanlı yönetimi Türk nüfusunun silinmeye başladığını ıslahat hareketleriyle göz ardı etmişti. Türk kelimesinin cahil Anadolu köylüsü veya Türkçe konuşan Osmanlı anlamında kullanıldığını düşünürsek Türk statüsünün ne duruma düştüğünü rahatlıkla anlayabiliriz. Önemli iktisadi faaliyetlerin yönetimin ve hükümetin gayr-i Türk unsurların eline geçmesi olayın diğer bir boyutudur. Ancak Türkler Osmanlılık akımında en zarar gören millet olmalarına rağmen devletlerini koruyabilmek endişesiyle bu fikri desteklemişlerdi.⁴⁵ 31 Mart 1908'den sonra Osmanlılık fikri eski nüfusunu kaybetmeye başladı. Balkan, Trablusgarp savaşlarının kaybıyla beraber bu fikir son bulmuştu. Dağılmaya yüz tutan imparatorluğu bu fikir toplamaya yetmemişti. Hürriyet ve milliyetçilik fikirlerinin, gönülleri şiddetle sardığı bir dönemde Osmanlılık siyaseti herhangi bir başarı elde edemezdi. Osmanlı devletine ne din nede milliyet fikriyle bağlanmamış olan Balkan milletleri milliyetçilik akımlarından etkilenmişlerdi. Arnavutlar ve Araplar gibi İslam dinini tanıyan azınlıkları kuvvetli bir milliyet fikri sarmıştı kendilerini Osmanlı bütünlüğünden manen dahi olsa koparmış bulunuyorlardı.⁴⁶

1.2.2. İslamcılık

Osmanlı milleti oluşturma fikrinin başarısızlığa uğramasından sonra II. Abdülhamid ülkede bulunan Müslümanları dağıtmamak için İslam birliğine sarıldı. İslamcılık devletin ana bünyesini oluşturan siyasi bir akım oldu. Her kurumda bunu görmek mümkündür. Siyasi anlamda II. Abdülhamid'in bu fikre sarıldığı aşikârdır. İslamcılık, Osmanlı'nın son devrinde bir siyasi akım olarak orta çıkmıştır. Muhafazakar Müslüman halkın hanedana ve hükümete olan inanç ve sadakatini arttırmak böylece İslam birliğini gerçekleştirerek imparatorluğu içe ve dışta güçlü hale getirmek İslamcılığın ana düşüncelerindendir. Bu siyaset başarılı oldu. II. Abdülhamid'in devlet felsefesi haline getirdiği İslam birliği politikasının ortaya çıkmasında Genç Osmanlıların Avrupa'da din ve ırkın önemli olduğunu göreyerek Osmanlılık akımını

⁴⁴ İsmail Gaspıralı, *Türklük, Osmanlılık[Dergi]*, VI, [s.1.], s. 2291-2293.

⁴⁵ Köprülü, *Türklük, Osmanlılık, İslamlık*, s. 692-702.

⁴⁶ Şerif Mardin, 19. yy'da Düşünce Akımları ve Osmanlı Devleti, II, TCTA., s.342-351.

bırakmalarının büyük rolü vardı.⁴⁷ Avrupalıların Panislamizm dedikleri bu fikir Genç Osmanlılar denilen Osmanlı siyasetinde önemli bir kısmını oluşturan teşkilatla doğdu. İlk başlarda vatan ve Osmanlılık üzerinde yoğunlaşan Genç Osmanlıların daha sonra İslamiyet ortak noktaları olmuştu. Jean-Jacque Ruuseau dan etkilenen bu kesim Fransız milliyet kaidesinin doğuda uygulanamayacağını anlayamamışlardı. Osmanlının içindeki mezhep ve dinlerin ehemniyet derecesini idrak edememişlerdi.⁴⁸

İslamcılık siyasi akımının doğmasına sebebiyet veren önemli unsurlar vardı. Bunları şu şekilde tarif etmek mümkündür;

- Avrupa sanayi ve kapitülasyonlarının Osmanlı devletinde yarattığı iktisadi sistem Türk ve Müslüman halkın aleyhine geliyordu.
- Batı yayılmacılığı ile tehdit edilen Türk ve Müslüman dünyası, İslam dünyasının güçlü devletleri sıfatıyla Osmanlı Devletinden yardım istemeye başlamıştır.
- On dokuzuncu yüzyılda kaydedilen topraklarda, Müslüman Türklere yapılan kötü muamele sonucu Anadolu ve Rumeli'ye yapılan göçler bütün Müslümanların dini bilincini yükseltmişti.⁴⁹

Ziya Gökalp Türkçülüğün esaslarından İslamcılık fikrinin Batı görüşlü olduğunu ifade etmektedir. Ona göre 31 Mart'tan sonra Osmanlılık esas nüfusunu kaybetmeye başladı. Vaktiyle II. Abdülhamid'e İslam birliği fikrini vermiş olan Alman Kayser'i, bu fırsattan istifade ederek Sultanahmet meydanında İslam Birliği adına bir miting yaptırdı. Bu günden itibaren memleketimizde gizli İslam birliği yayılmaya başladı⁵⁰. İslam birliği siyaseti Müslüman, Arnavut ve Arapların bağımsızlık istemeleri İttihat ve Terakki'nin bunlar üzerine asker göndermesiyle zarar gördü. Çünkü İngilizler Müslüman Arapları milletin özünde bulunan milliyetçilik duygularıyla uyandırmışlardı.⁵¹

Ülkemizde 31 Mart hadisesinden sonra İslam birliği mensupları müstakil bir teşkilat olarak ortaya çıkamamışlardır. Mensupları çeşitli partilerin içlerine dağılmışlardır. Dağınık

⁴⁷ Köprülü, *Türklük, Osmanlılık, İslamlık*, s. 692-702.

⁴⁸ Akçura, *Üç Tarz-ı Siyaset*, 1904

⁴⁹ Şerif Mardin, *19. yy'da Düşünce Akımları ve Osmanlı Devleti, II, TCTA.*, s.342-351.

⁵⁰ Gökalp, *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak, IV*, s. 758-760.

⁵¹ Gökalp, *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak, IV*, s. 758-760.

halde İslam Birliği mensupları varlıklarını sürdürmüşlerdir. Ancak son yıllarda büyük bir kesimin siyasi bir kimlik içinde ortaya çıktığını görmekteyiz.⁵²

Sonuç olarak İslami unsurlara dayandığı için İslamcılığa dini bir ideoloji olarak bakılmasına rağmen, aslında dünya işlerine dönük, siyasi amaçlı ve Müslümanların kültürel ve sosyal varlığını korumak isteyen bir ideoloji olduğu görülür.

1.2.3. Türkçülük

Fransız İhtilali'nin etkisiyle Osmanlı İmparatorluğu'nda bulunan azınlıkları milliyetçilik duygusu sarmıştı. Her fırsata azınlık unsurlara ait milletvekillerime bu duygularını ortaya koyuyor, hatta ırki bağımsızlık istiyorlardı. Ancak Türk milleti için milliyetçilik akımı zararlıydı. Çünkü bünyesinde başka dinler, başka ırk ve kavimler vardı. Böyle durumda bu siyasi görüş imparatorluk için felaketti. Milliyetçilik kavramının milletin hakimiyeti şeklinde cereyan etmesi için kuvvetli bir siyaset birliği gerekmektedir.

Milliyetçilik ideolojisi 19 yüzyılın en önemli ideolojisiydi. Enerjisini ve ilkesini liberalizmden alıyordu. Liberalizm tüm fertlerin eşitliğini özgürlüğünü savunuyordu. Milliyetçilik düşüncüleri ise tekilden çoğulculuğu uygulanan bir tezdi. Milletin birliği, hürriyeti, özgürlüğü önem kazanıyordu. Buna bağlı olarak millil değerleri savunan tarhçiler, edebiyatçılar, flozofların öne sürdüğü bilimsel bir tez olarak milliyetçilik fikirleri ortaya çıktı. Milliyetçilik hem duyguya, hem akla, hem de menfaate hitap etmekteydi⁵³.

Bu yaygın ve sürekli özelliği ile milliyet hareketlerinin veya milliyetçilik ideolojisinin tarihin en evrensel hareketi olarak kabul edilmesi gerekir. Buna göre milliyetçilik:

- a) Tarihi milliyetçilik: Kaynağı dil, din, gelenekler, tarih ve kültürdür. Mensupları muhafazakârdır.
- b) Liberal Milliyetçilik: Kaynağını Fransız ihtilalinden alır. Yüzü maziye değil, geleceğe dönüktür. Kendini istiklalde bulmaya, ispatlamaya gayret eder. Bu özelliği ile daha çok politik ekonomik istiklal hürriyet ve eşitlik peşindedir.

Milli istiklal, milli birlik, içte milli hâkimiyet, dışa karşı milletlerin kendi mukadderatını kendilerini tayin etmeleri bu akımın görüşleri arasındadır. Türkçülük akımının temelleri 1860'da Ahmet Refik Paşa, Ali Süavi ve Mustafa Celalettin Paşa tarafından atılmıştır. Hatta II.

⁵²Kuran, Osmanlı İmparatorluğunda Yenileşme Hareketleri , s, 1003-1016.

⁵³ Gökalp, *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*, IV, s 758-760.

Abdülhamit zamanında tıbbiye 'de teşekkül eden gizli bir inkılâp cemiyetinde Türkçülük, Osmanlılık, İslam birliği mefkûresinden hangisi daha ziyade gerçeğe uygun olduğu münakaşa ediliyordu. Bu münakaşa Avrupa'daki ve Mısır'daki Genç Türklere de yayılarak bazıları Pantürkizm mefkûresini, bazıları da Pan-Ottomanizm mefkûresini kabul etmişlerdi. O zaman Mısırdan çıkan Türk gazetesinde Ali Kemal, Osmanlı Birliği fikrini ileri sürerken, Akçuralı Yusuf Bey Türk birliği siyasetini tavsiye ediyorlardı.⁵⁴

Türkçülük hareketi siyasi anlamda ortaya çıkmadan evvel ilmi olarak ortaya çıktı. Bu nedenle Sultan Abdülaziz'in son devirleri ile Sultan Abdülhamit'in ilk devirlerinde görülmeye başlandı. Darülfünun 'da tarih felsefesi öğretmeni Ahmet Refik Paşa'nın Şecere-i Türki'yi Doğu Türkçesinden İstanbul lehçesine çevirisi ile başladı. Tarih-i Alem'in yazarı Süleyman Paşa o zaman askeri mekteplerin başına geçince eserinde Türk Tarihine geniş yer verdi. Dilimizin gramerine ait bir eser yazarak Sarf-ı Türkidiye adını verdi. Süleyman Paşa şu düşünceleri paylaşıyordu; Edebiyatımıza Osmanlı'nın edebiyatı demek doğru değildir. Nasıl ki dilimize Osmanlı dili ve milletimize Osmanlı milleti demek yanlıştır. Çünkü Osmanlı tabiri yalnız devletimizin adıdır. Milletimizin adı ise yalnız Türkdür. Buna göre dili de Türk dillidir. Edebiyatımızda Türk edebiyatıdır. Edebiyat ta Türkçülüğün ilk öncüleri Ahmet Refik Paşa ve Süleyman Paşa olmuşlardı.⁵⁵

Türkçülük hareketi II. Abdülhamid'in ilk yıllarında müsaade görmedi. Bu nedenle Türkçülük akımı Rusya'da iki büyük insan yetiştirdi. Bunlardan birisi Mirza Fethali Ahunzade diğeri Kırında Tercüman gazetesini çıkaran Gaspıralı İsmail'di. Ahunzade Azeri lehçesiyle komediler yazdı. Bu komediler batı dillerine tercüme edildi. Tercüman gazetesiyse siyasi Türkçülüğün babası sayılan İsmail Gaspıralı Slav baskılarına boyun eğmeyerek Türklüğün kurtuluşunun Türkçülük fikrinde olduğunu belirtmiş ve gazetesi aracılığıyla Doğu Türkleriyle Batı Türklerini birleştirmeye çalışmıştır.⁵⁶

II. Abdülhamid'in son yıllarında Türkçülük akımı yeniden canlanmaya başladı. 1897 Yunan Harbi başladığında Mehmet Emin Bey: 'Ben bir Türküm, dinim, cinsim uludur. Diyerek haykırmıştır.' Bu fikir Selanik deki Genç Kalemler, Ziya Gökalp, Ahmet Hikmet Bey, Halide Edip Hanım, Yeni Turan adlı romanıyla, Türk Yurdu ve Türk Ocaklarıyla büyüdü.⁵⁷ Balkan savaşının yitirilmesiyle İttihat ve Terakki Cemiyeti Türkçülük akımını benimsemişlerdir.

⁵⁴ Ahmet Ağaoğlu, Milliyetçilik Cereyanının Esasları [Dergi], [s.l], II, Ağustos 1925, s.394-395.

⁵⁵ Gökalp, *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*, IV, s 758-760

⁵⁶ Darendelicioğlu, *Türkiye'de Milliyetçilik Hareketleri*, 1977.

⁵⁷ Gökalp, *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*, IV, s. 758-760.

Türkçülük akımı yeni Türk devletinin kuruluşunu gerçekleştirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti çok dinli, çok dilli, çok ülkeli, çok ırklı, çok mezhepli ve değişik kültürlü insan kalabalıklarından kurtularak tek dilli, tek dinli, tek ülkeli, tek soylu bir devlet olmuştur. Genç Türk devleti milli birlikle birbirine bağlıdır. Batı'yı Doğu'dan, Doğu'yu Batıdan ve Vanlıyı Edirneli den ayırmayan tarihtir, kültürdür, coğrafyadır, dindir, devlettir. Bu unsurlar ebedidir. O halde birlikte ebedi olacaktır. Bu birliği bozmak tarihe, coğrafyaya, dine, kültüre ve devlete meydan okumaktır ki şimdiye kadar kimsenin gücü yetmemiştir. XIX. yüzyıl Osmanlı Devleti birçok olayların sahnelendiği yerd. İmparatorluk gücünü iyice kaybetmişti. Türkler Hıristiyanların topraklarını almaya başladığı 1071'den beri Hıristiyanların düşmanı olmuşlardı. Düşman güçsüz olduğu dönemlerde dilini çıkaramamıştı. Ancak Osmanlı'nın ekonomik, siyasi ve kültürel yönden zayıfladığını görünce zehirlerini yenilik diğer bir ifadeyle ıslahat hareketleriyle kusmuşlardı.

Türk'e düşman olan Batı ve Rusya birleşerek Osmanlı'yı yıkmak istemişti. Tek anlayamadıkları nokta paylaşamadıkları Osmanlı toprakları olmuştu. Rus ve Hıristiyan Batı, Osmanlı tebaası bulunan Hıristiyan halkla yakınlık kurmuşlardı. Hıristiyan halkın hakkını savunabilmek için Osmanlı'ya bir dizi ıslahat programı uygulatmışlardı. 1839 Islahat Fermanıyla gayrimüslim tebaaya eşitlik sağlanmıştı. 1856 Islahat Fermanıyla Osmanlı tabalarına kendi dil ve dinleriyle eğitim imkânı ve eşitlik sağlanmıştır. 1876 Meşrutî idareyle hiçbir büyük ülkede bulunmayan seçme ve seçilme hakkı gayri Müslimlere verilmişti.⁵⁸ Masum isteklerle başlayan bu haklar zamanla bağımsızlığa dönüşmüştü. Önce muhtariyet, sonra bakımsızlık hareketiyle Milleti Sadık'a olan Ermenileri bile Osmanlıya düşman etmişlerdi. Azınlıkların büyük çoğunluğuna bağımsızlık fikrini yerleştirmişlerdi. Batının bu mücadelesine karşı, Osmanlılar bir dizi fikri politikaları üretmişlerdi. Bu politikaların altında yine Batı düşünce izini görmek mümkündür. Batı Liberalizmin etkisinde kalan bazı aydınlar kurtuluşun ancak Batı gibi düşünülmesi ve yaşanmasıyla olduğu fikrini avunmuşlardı. Bunlar batı kafasını taşıyan sizde aydınlardır.⁵⁹

⁵⁸Köprülü, *Türklük, Osmanlılık, İslamlık, IV*, s. 692-702.

⁵⁹ Kuran, *Osmanlı İmparatorluğunda Yenileşme Hareketleri*, s. 1003-1016.

SONUÇ:

Bu çalışmada I.bölümde Osmanlının 1.Meşrutiyet kuruluşundan işgal yıllarına kadar olan dönemde gelişen batıya yaka uydurmaya çalışması, Fransız İhtilaliyle ortaya çıkan milliyetçilik akımlarına karşın imparatorluk halklarını bir arada tutmak amacına yönelik siyasi hareketler: Batıcılık, Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük. Bu siyasi akımlardan Türkçülüğün ön plana çıkması. Batıcılık siyasetinin imparatorluk içindeki azınlıkların kendi milli çıkarlarını ön plana çıkarması. Osmanlı son dönemlerinde kendi çetelerini kurup silahlanmaları bu akımı geçersiz bir düşünce olarak kıldı. Osmanlıcılık siyasi hareketi Balkan harbi ve balkan ülkelerinin kendi bağımsızlığını kazanması çabasıyla son buldu ve anlaşıldı ki birçok ülke ve millet oluşan Osmanlıyı bir arada tutmak dönemin düşünce değişimiyle mümkün değildi. İslamcılık hareketi daha çok ümmet düşüncesini benimseyen Osmanlı halkını Müslümanlık bağlarıyla bir arada tutmayı amaçlayan bir siyasi akımdı fakat Arap devletlerin işgal döneminde İngilizlerle işbirliği yapması bu tezide çürüttü. Ayrıca bütün dinlerden oluşan bir toplum yapısı olan çoğunluğu Türklerin oluşturduğu bu toplumu sadece İslam birliğiyle ayakta tutmak imkansız gibi bir şeydi. Bütün akımların yanında Türkçülük 20.yüzyıl başlarında belirdi ve ön plana çıktı.

II. BÖLÜM

GİRİŞ:

Çalışmanın ikinci bölümünde ise ortaya çıkan siyasi akımlardan Türkçülük siyasi düşüncesinin ön plana çıkması ve bu düşüncenin alt yapısının Osmanlı imparatorluğunun son döneminde ve işgal yıllarında oluşturulması incelendi. Bilimde, edebiyatta, ticaretle ve bütün kurumlarda Türk milliyetçiliği ön plana çıktı. Askeri öğrencilerin başlattığı kurumsal hareketler kendini Türkçenin kullanılmasını ve yayılmasını öngören örgütler olarak kendini gösterdi. Bu örgütler Kuvayı Milliye yapılanmasını oluşturacak olan Türk Ocaklarının oluşumuna giden alt yapının oluşmasına zemin sağladı. Bu dönemde ilk defa Türk milliyetçiliği örgütlenmeye başladı ve kurumsallaştı.

2. KURTULUŞ MÜCADELESİNDE TÜRKÇÜLÜK ANLAYIŞININ SİYASAL BİR GÜÇ HALİNE GELMESİ ve ÖRGÜTLENME ÇALIŞMALARI

2.1. Türkçülük Anlayışının Siyasal Sistemi Yönlendirme Öncesi Ortaya Çıkan Gelişmeler

Milliyet duygusunun, milletlerin tarihi ile başladığı kabul edilmişse de modern milliyetçilik anlayışı, XIX. yüzyılın başlarında ortaya çıkmıştır. Bu düşünce sisteminde insanlığın doğal olarak milletlere bölündüğü ve tek meşru hükümet şeklinin de milletlerin kendi kendilerini yönetmesi esasına dayanması gerektiği savunulmuştur. Özellikle Fransız İhtilali ile yaygınlaşan milliyetçilik fikirleri, imparatorlukları sarsmış, millî devletlerin kurulmasına zemin hazırlamıştır.

Türklerde milliyet bilinci tarihleri ile başlamıştır. Göktürkler, milleti devletin esas kurucusu ve sahibi olarak düşünmüşlerdir. Göktürk Kitabeleri, Yusuf Han Hacib'in Kutadgu Bilig, Kaşgarlı Mahmut'un Divan-ı Lügat'it Türk, Ebu'l Gazi Bahadır Han'ın Şecere-i Türkî adlı eserleri; Karaman Bey'i Mehmet Bey'in 'Dergâhta, divanda, çarşıda, pazarda Türkçe konuşulması' hakkındaki emirleri, Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve gelişim çağında (1299-1453) sadrazamların hemen hepsinin Türk kökenli olması, Türklerde milliyet fikrinin tarih boyu

yaşatıldığını göstermektedir. Ancak Osmanlı Devleti'nde daha sonraki yüzyıllarda Türklüğe dayanan politika, devlet yönetimindeki etkinliğini kaybetmiştir.⁶⁰

Halk arasında küfür, kabalık ve vahşet ifade eden kelimelerle aşağılanan Türk ve Türklük, Sultan II. Mahmut devrinden itibaren Türkler arasında değer kazanmaya başlamış, ilk defa resmî vesikalarda ve basında Türkiye karşılığı olarak "Türkistan" kelimesi kullanılmıştır.

Osmanlı Devleti'nde siyasî, ekonomik, sosyal ve kültürel değişmelerin başlangıcı olarak kabul edilen Tanzimat devri, Türkçülük fikrinin yeniden doğuş dönemi olarak kabul edilmektedir.

Milliyet hislerinin Hıristiyan tebaa arasında yayılması, milliyet isyanları ve bu isyanlar sonucunda kaybedilen topraklarda yaşayan Türklerin Anadolu'ya göç etmeleri, devlet adamlarının Türk unsuruna dayanma eğilimleri, Avrupalı ilim adamlarının Türkoloji sahasındaki çalışmaları ve Türk gençlerinin Avrupa ile teması XIX. yüzyılın başlarından itibaren Türkçülük hareketine zemin hazırlamıştır.

Türk dili ve edebiyatı alanında Türkçülük fikrinin ilk izleri İbrahim Şinasi Efendi, Ziya Paşa ve Namık Kemal'in eserlerinde görülür.

Lehçe-i Osmaninin yazarı Ahmet Refik Paşa ile Sarf-ı Türkî ve Tarih-i Alem adlı eserlerin yazarı Süleyman Paşa, bilimsel Türkçülüğün kurucuları ve Türkçülüğün ilk babaları olarak kabul edilmektedir.

Eski ve Yeni Türkler(Les Turcs Ancients et Modernes) adlı eserin yazarı Mustafa Celâlettin Paşa; bütün İslâm âleminin yaşayabilmesi için Müslüman milletlerin millî şuura sahip olmalarını savunan Şeyh Cemalettin Afgani, "Lûgat-ı Çağatayye Türk-i Osmanî" adlı eserin yazarı Buharalı Şeyh Süleyman Efendi, Ali Suavi; Kamus-ı Fransevîye Kamus-ı Türkî, Kamus 'ul-Alâm adlı eserlerin yazarı Şemsettin Sami Bey; Türk Tarihi, Ural ve Altay Lisanları, Orhun Abideleri, Pek Eski bir Türk Yazısı adlı eserlerin yazarı Necip Asım Bey; büyük bir Türk Lügati hazırlayan Veled Çelebi, 1893 yılında yayınlamaya başladığı İkdam gazetesinde ilk defa "Türk gazetesidir" başlığını kullanan Ahmet Cevdet Bey, Emrullah Efendi, Ahmet Mithat Efendi, Fuat Raif ve Bursalı Mehmet Tahir Beyler lisan, edebiyat, filoloji ve tarih sahasında bilimsel Türkçülüğe büyük katkıda bulunmuşlardır.

Türkçülüğü şiir ve edebiyat alanında açıklıkla dile getiren Şair Mehmet Emin, Ömer Seyfettin ve Müftüoğlu Ahmet Hikmet Bey'dir. Mehmet Emin Beyin 1899'da yayınlanan

⁶⁰ Sarıнай, *Türk Milliyetçiliğinin Gelişimi ve Türk Ocakları*, Cilt 277

Türkçe Şiirler adlı kitabı, Türkçülük hareketinde büyük önem taşır.

Dış Türklerde, Azeri lehçesi ile yazdığı komedileri 1859'da yayınlanan Ahunzade Mirza Fethi Ali, ilk edebî Türkçülerdendir. Rusya'da Türkçe gazete Ekinci gazetesi ilk Türkçe gazete olmuştur. 1875'de Melekzade Haşan Bey Zerdabî yi yayınladı, 1877'de Tiflis şehrinde Ziya-ı Kafkasya adlı haftalık bir gazete çıkarıldı. Kırım da 10 Nisan 1883'de Tercüman gazetesini Gaspıralı İsmail Bey yayınladı. Şahabettin Mercanî Bulgar 1855 adlı kitabı yazdı.

Kazan Muhbiri adlı gazetenin yazı heyeti reisi ve "Rusya Müslümanları İttifakı" adlı partinin Genel Sekreteri Akçuraoğlu Yusuf Bey Türkçülüğün gelişmesinde öncülük yapmıştır. 1905'te Bakü'de Rusya'da ilk günlük gazete olarak yayınlanan Hayat gazetesinin müdürü Hüseyinzâde Ali Bey dış Türklerin önde gelen isimlerindedir., Kafkasya Türklüğünde millî birliğin ortaya çıkması için çeşitli faaliyetlerde bulunan Ağaoğlu Ahmet Bey ve Topçubaşı Ali Merdan Beylerin Türkçülük hareketine büyük katkıları olmuştur. 1908 Meşrutiyet inkılâbından sonra Akçuraoğlu Yusuf Bey, Hüseyinzâde Ali Bey, Ağaoğlu Ahmet Bey gibi Türkçüler İstanbul'a gelerek çalışmalarına Türkiye'de devam etmişlerdir.⁶¹

Gerek Osmanlı Türklerinde ve gerekse dış Türklerde görülen bu Türkçülük hareketleri, ferdî teşebbüslerin ürünüdür. Türkçüler henüz müşterek bir program ve ideoloji etrafında toplanmış değillerdir. Türkçülüğün bütün alanlarını ihtiva eden program ve esasları, ancak II. Meşrutiyet'ten sonra Ziya Gökalp tarafından gerçekleştirilmiştir. Ziya Gökalp, Türkçülüğü sistemleştirmiştir. Akçuraoğlu Yusuf Beyin, Kahire'de çıkan Türk gazetesinin 24-34 numaralı nüshalarında 1904'te yayınlanan 'Üç Tarz-ı Siyaset' adlı makalesi ile ilk defa siyasî alanda Türkçülük sorunu gündeme getirilmiştir. Bu makalede ilk defa Osmanlı saltanatının takip ettiği ve takip edebileceği üç siyaset tarzı yani "Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük" açık bir şekilde tespit ve beyan edilmiştir.⁶²Yine aynı gazetenin 56 numaralı nüshasında A. Turanî imzalı "Mektub-ı Mahsus'un yazarı Hüseyinzâde Ali Bey, Pantürkizm taraftarı olduğunu açıklamıştır. Hüseyinzâde Ali Bey, Müslüman Türkler arasında ilk defa Panturanizmi savunan kişidir.⁶³

Tanzimattan itibaren dil, edebiyat, tarih, filoloji ve folklor sahasında yürütülen Türkçülük fikirleri, II. Meşrutiyetin ilânı ve Balkan Harbi sonucunda siyasî hayatta ciddî bir şekilde tartışılır hâle gelmişti. Osmanlı Devleti'nin siyasî varlığını Osmanlıcılık idealinde arayanlar, Hıristiyan azınlıkların başkaldırışı ve imparatorluktan ayrılışları karşısında düş kırıklığına uğramışlardı. Devletin kurtuluşunu İslâm Birliği'nde görüp İslamcılık politikası taraftarlığı yapanlar, I.Dünya Harbi ve sonrasında Türk olmayan Müslüman milletlerin, Osmanlı'dan

⁶¹Akçura, *1329 Senesinde Türk Dünyası*, VVI, s. 2098-2104.

⁶²Yusuf Akçura, *Türk Milliyetçiliğinin İktisadi Menşelerine Dair*, İstanbul, Hilmi Kitabevi, 1924, s. 140-168.

⁶³Ziya Gökalp, *Türkleşmek, İslamlaşmak, Masırlaşmak*, TY, C4, S.10, S 758-760

kopuşlarını acı bir hakikat olarak yaşamışlardır. Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük fikirlerinden yalnız biri ayakta kalmıştır: Türkçülük.

Osmanlı Devleti'nin aslî unsuru Türkler, kurtuluşun mücadelesi olarak Türkçülüğe sarılmışlardır. Atatürk'ün önderliğinde kendi kaderlerini kendileri yazmışlar, tarihlerini kendileri yaratmışlardır. Tarihte Türk adı ile anılan ikinci Türk Devletini, Türkiye Cumhuriyetini kurmuşlardır.

2.2. Türkçülük Anlayışının Bir Güç Haline Gelmesi ve Örgütlenme Çalışmaları

1908'de II. Meşrutiyetin ilânı, Türkçülüğün örgütlenmesine ve Türkçü derneklerin kurulmasına imkân vermiştir. Bu tarihten önce Osmanlı yönetimi, milliyet esasına dayalı dernek kurulmasına izin vermemişti. Fakat azınlıklar milliyet esasına dayalı ve edebî maskelerle örtülü birçok dernekler kurmuşlardır.⁶⁴ "Etarya" isimli cemiyet, bunlardan ilkidir. Askeri Tıbbiyelilerin teşebbüsü ile kurulan Türk Ocağı örgütünün faaliyetlerini İttihat Terakki Cemiyeti kendi siyasetine aykırı bulmuş ve idare heyetini menetmişti. Halbuki 1908'lerde İstanbul'da hükümetin müsaadesiyle Araplar "El-Hali'yle-Arabi El-Müntediy'ül Edebi", Arnavutlar "Baskın", Kürtler "Hipoy", Çerkesler "Çerkes Teavün" cemiyetlerini teşkil etmiş İstanbul Hükümeti bu cemiyetlerin faaliyetlerine ses çıkarmamıştı. Türkçülük fikrinin örgütlenmesi, imparatorluk içindeki diğer unsurların kurdukları derneklerden çok daha sonraları ortaya çıkmıştı.⁶⁵

2.2.1. Türk Derneği:

Türk milliyetçiliği esasına dayanılarak kurulan ilk dernek, Türk Derneği'dir. Türkçülükte ilk teşkilatlanma devresinin ilk girişimini oluşturmaktadır. Derneğin amacı Türkçülük'ü kültürel alanda yaymaktır. Türk derneğinin kuruluş tarihine ait çeşitli bilgiye sahibiz. Ancak, dernek nizamnamesinin yayınlanma tarihine göre derneğin kuruluşu 1908 denebilir.

Türk Derneği Yusuf Akçura'nın ilk girişimi Necib Asım ve Veled Çelebinin katkılarıyla gündeme gelmiştir. Rus Türkolog V.A Gordlevski'ye göre Türk Derneği'nin kurucu sayısı 16'dır. Ahmet Mithat, Emrullah Efendi, Veled Çelebi, Necib Asım, Korkmazoğlu Celal, Akçuralı Yusuf Akyığıtoğlu Musa, Fuad Raif, Rıza Tevfik, Bursalı Tahir, Agop Boyacıyan, Mülkiye

⁶⁴ Sarıнай, *Türk Milliyetçiliğinin Gelişimi ve Türk Ocakları*, 277.

⁶⁵ Gökalp, *Türk Ocakları ve Milli Şuur*, s. 954-955.

Mektebi Müdürü Celal Ahmet Hikmet ve Ispartalı Hakkı kurucu üyeleri oluşturmaktadır.⁶⁶

Türk Derneği ilk Nizamnamesinin hükümete onaylatılmasından sonra, Nizamnamenin 8. maddesi uyarınca ilk idare Heyeti seçilmiş ve başkanlığına Necib Asım seçilmiştir. Yardımcısı Veled Çelebidir, fahri başkanlığada Yusuf İzzetin Efendi getirilmiştir.⁶⁷ Dernek üyelerinin sayısı 1909 yılında 50 kişiye ulaşmıştır.

1911 de İstanbul'daki Türk Derneği'ne ilaveten yurt içi ve dışında şubeler açılmıştır. İlk şube Rusçuk'ta Mehmet Masum tarafından kurulmuştur. İkinci şube İzmir' de Edirneli Mehmet Necib tarafından kurulmuştur. Kastamonu'da kurulan üçüncü Türk Derneği şubesinin başkanlığını İstinaf Mahkemesi reisi Ali Rıza yapmaktadır. Türk Derneği'nin İmparatorluk sınırları dışındada şubeleri açılmıştır.⁶⁸ İlk yurtdışı şubesi Macaristan başkenti Budapeştede açılmıştır. "Edebiyat-ı Osmanniye Cemiyeti" adı altında kurulmuştur. Türk Derneği'ne gönderilen mektubda Edebiyyat-ı Osmaniye cemiyetinin amacı şöyle idi 'Türk Derneği Macar Şubenin maksadı, Macaristann dalisan-ı Osmani ve tarih-i Osmaniye ahalinin enzar-ı itinasını celp etm le birlikte Macar müsteşriklerinin ilm-i ensal-i milel ve ilm-i elsineye dair yazdıklarını ve Macara neşr edilen eserlerini Osmanlılara tarif ve ilam eylemektedir.'⁶⁹

Türk Derneği Nizamnamesi'nin 1. maddesinde anlaşılabacağı gibi dernek salt bilimsel amaçlıdır. Cemiyetin maksadı Türk diye anılan bütün kavimlerin tarihi ve güncel durumdaki önemini ve geleceğe dair durumunu öğrenmeye ve öğretmeye çalışmaktır. Türklerin asar-ı atikasını, tarihini, lisanlarını, edebiyatını, etnografya ve etnoloji yaşını araştırmak ve öğretmektir. Türk memleketlerinin eski ve yeni coğrafyalarını araştırıp ortaya çıkararak bütün dünyaya yayıp dağıtmak ve dilimizin geniş ve elverişli bir dereceye gelmesine çalışmak ve imlasını ona göre tahkik etmektir.⁷⁰

Türk Derneği dolaylıda olsa pantürkistlerin hedeflerine yardımcı olmaktadır. Nizamnamenin 2. maddesinde amaçlar ve özellikler dilde Türkçülüğü geliştirmeye çalışmak Türk Derneği'nin tavsiyecilikle suçlanmasına yol açmıştır fakat siyasi Türkçülüğe uygun bir zemin yol açılmasına sebebiyet vermiştir. Nizamnamenin 3. maddesindeki faaliyetlerin çeşitliliği üyelerin farklı isteklerini dikkate alma kaygısından kaynaklanmaktadır. Türk Dernekleri'nin faaliyetlerinde taşra bölgesindeki faaliyet çeşitliliği ve kararsızlığa İstanbul Ocağına göre daha fazla görülmektedir. Bu da İstanbul Ocağın taşra ocaklara göre daha deneyimli

⁶⁶ Füsün Üstel, *Türk Ocakları (1912-1931)*, (Ank. Ün. Yayınlanmamış Doktoa Tezi), Ankara, 1986

⁶⁷ V.A Gorlevskiy, a.g.e, s.4 Yusuf İzzetin'n Velihaht olması 27 Nisan 1909'da Sultan Reşit'in padişahlığa gelmesinden sonradır.

⁶⁸ 'Şubelerimiz', Türk Derneği, Yıl 1, no 5,1327, s 164-166

⁶⁹ Türk Derneği riyaset-i aliyyesine, Türk Derneği, Yıl 1, no5,1327, s166

⁷⁰ Türk Derneği Nizamnamesi, s.2

olmasından kaynaklanmaktadır.Türk Derneği'nin faaliyetleri hakkında şu duyurular yapılmaktadır:

1. Her şubede Türkçe Harflarin sayıları kadar defter bulunmalıdır. Ahali tarafından işitilen kelimeler baş harfalarine göre bu defterlere yazılmalı. Bu kelimelerin yerinekullanılan kelimeler varsa nereden geldikleri konusunda tahkikat yapılmalı asılları konusunda tahkikatta not edilemeli.
2. He şubede Osmanlı Lehçesi eserinden bulunmalıdır..
3. Türklerin söylediği Türküler masallar öyküler kaydedilmelidir.
4. Vilayetlerde bulunan şubelerde o vilayete ait halkın Türklük derecesi ve şirketlerin durumu incelenmelidir.
5. Vilayetlerde bulunan Türk devletlerine ait tarih belirlenmelidir.
6. Her subeye ait bölgedeki köklü Türk aileler araştırılmalıdır.
7. Her şubeye ait yörede kütüphanelerdeki Türk edebiyatını içeren kitaplar belirlenmelidir.
8. Her şubeye ait Türklerin meydana getirdiği sanat eserleri belirlenmelidir.
9. Her şubeye ait kullanılan nebati ve hayvani ilaçlar belirlenmelidir.
10. Her şubeye ait ne gibi tedavi merkezleri oluşturulmuştur.

Türk Derneği Beyanamesi derneğin Osmanlıcı İdeolojiye sadık kalmakla beraber Türkçü bir yaklaşım içinde bulunduğunu ortaya koymaktadır. II. Meşrutiyet'in Osmanlı vatandaşlığına yükselttiği Türk olmayan unsurlar, üst-organizma olan Osmanlı İmparatorluğunda topluluk özelliklerini korurken yurttaşlık haklarının sağladığı haklardan faydalanabilmektedirler. Oysa Türk ve Müslüman unsur içinde Osmanlıcı ideoloji farklı bir anlam taşımaktadır. Osmanlı içinde kendilerini imparatorluğun tek gerçeği olarak gören Türkler başka türlü farklılıklar görünce ayrıcalıklarını paylaşmak zorunda kalınca bu durumu hoşgörüle karşılamadılar. Dernek Osmanlı imparatorluğunda yaşayan Türk olan ve Türk olmayan bütün unsurların arasındaki ayrılığı dil sorununa indirgemektedir. Başka bir ifadeyle Türk Derneği Osmanlı Türkçesini tüm Osmanlı unsurları arasında kullanılan ulusal bir dil olması için çabalamıştır. Osmanlı Türkçesini egemen kılmak düşüncesi, derneğin dağılması için yerlidir.

Çünkü dernek üyeleri dil sorununda farklı yaklaşımlara sahiptir.⁷¹

2.2.2. Genç Kalemler Derneği

Genç Kalemler dergisi ilk olarak Selanikde yayınlanmaya başladı milliyetçi görüşleri ortaya koyan bir makale dergisiydi. Hüsün ve Şiir dergisinin devamı olarak 9. Sayıdan sonra Genç Kalemler olarak yayınlanmaya başlandı.Derginin ilk ashibi Nesimi Sarım Bey di başyazarı ise Ali Canip Beydi.Genç Kalemler dergisi yayınlarında dilde sadeleşmeyi savundu Türkçe kelimeleri kullanmayı tercih etti.Edebiyatta milli olmayı savundu.İlk başlarda bir edebiyat dergisi olmasında rağmen daha sonraları tarih, felsefe, sosyoloji, siyaset gibi farklı alanlarda yayınlar çıkarmaya başladı.Genç Kalemler dört cilt halinde otuzüç sayı olarak yayınlandı. Bakanlardaki enilgi ve Selanikin düşmesi üzerine derginin yayınlanması Kasım 1912 de son bulmak zorunda kaldı. Genç Kalemler dergisinin yönetim kadrosunu Ali Canip Yöntem, Ömer Seyfettin ve Ziya Gökalp oluşturuyordu.⁷²

Genç Kalemler hep yenilikçi düşüncelerde olmuştur.Fakat bu yenilik hareketi edebiyatta ve kullanılan günlük hayatta dilde yenilik olarak ortaya çıkmıştır.Arap ve farsça kelimelerin Türkçe karşılıkları bulunmuş bunlar yazılarda kullanılmıştır.Dilde sadeleşme ve yenileşme hareketini yaratan bu edebiyatçılarda aslında Türkçülük hareketinin ortaya çıkıp gelişmesinde öncilerden olmuşlardır.Türkçülük hareketinide başlatan bu edebiyatçıların bu duruşu Yeni Lisan hareketi olarak adlandırılmıştı.Yeni Lisancılar ilk olarak milli edebiyat düşüncesini avundular.Ömer Seyfettin ve Ziya Gökalp milli edebiyatın öncüleri oldular.Milli Edebiyat milli bir dille yaratılabilir düşüncesinin ahibi oldular.Türkçenin sadeleşmesinde şu ilkeleri uyguladılar:⁷³

1. Arapça ve Farsça gramer kurallarının kullanılmaması, bu kurallarla yapılan terkiplerin kaldırılması,
2. Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçede söylendikleri gibi yazılması,
3. Başka Türk Lehçelerinden kelimeler alınmaması,
4. İstanbul konuşması esas alınarak yeni bir yazı dilinin meydana getirilmesi,
5. Dil ve edebiyatın doğu-batı taklitçiliğinden kurtarılması,

⁷¹ Türk Derneği Beyannamesi, Türk Derneği ,Yıl 1, no.1, (1327), 1911

⁷² Ali Canip Yöntem, *Genç Kalemlerin Yeni Dil Davası, Yakın Tarihimiz*, C.1, S.12, s. 371-373

⁷³ Kaya Alp 'Vatan', *Genç Kalemler*, C 3, S.24-25, S. 32-35

Türk şair, yazar ve fikir adamları arasında kısa zamanda yayılan bu yeni lisan ve millî edebiyat anlayışı, bir edebiyat akımı halini almış ve devrin hemen bütün şair ve yazarları bu anlayışla eserler vermişlerdir. Bu dönemde sade dille eser veren şair ve yazarlardan bazıları şunlardır: Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin, Faruk Nafiz, Halit Fahri, Orhan Seyfi Yusuf Ziya Enis Behiç, Halide Edip, Yakup Kadri, Refik Halid, Reşat Nuri, Yahya Kemal; Türkçü hareketin içinde bulunmamakla beraber Mehmet Akif, Süleyman Nazif ve daha birçok isim.

Günümüz Türkçesi'nin sadeleşmesinde ve gelişmesinde Yeni Lisan Hareketi ilk devre, başlangıç devresi olarak düşünülürse, ikinci devresi de 1930'larda başlayan "Dil İnkılâbı" devresidir. Bu devrede Atatürk'ün öncülüğü ile Türkçeye devlet elî uzanmış, sadeleşme ve Türkçecilik bir "devlet politikası" haline getirilmiştir. 1928'de Lâtin Alfabeti'nin kabulü ve 1932'de Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin ve 1936'da Türk Dil Kurumu'nun kuruluşu, Türkçenin sadeleştirilip zenginleştirilmesi yanında araştırılıp incelenmesini de sağlamıştır.⁷⁴

Millî Edebiyat, sanatsal ürünlerin yabancı etkilerinden sıyrılarak, kendi ulusal değerlerimize dönmeyi, halka kendi diliyle seslenmeyi ilke edinen 1908'de başlayıp 1923'e kadar süren bir edebiyat akımıdır. Bu akıma katılan sanatçıların oluşturduğu toplulukta milli edebiyatçılarımızdır. Bu edebiyatçılara Genç Kalemler denmektedir. 1911 yılında Selanik'te çıkan Genç Kalemler dergisinde Ömer Seyfettin'in *Yeni Lisan* adlı makalesinin yayımlanmasıyla başlayan yeni bir dil hareketidir, millî edebiyat olarak anılmaktadır. Bu dil hareketi için 1908-1923 yılları arası dönemi referans alan bir tarihlendirme söz konusudur, bu tarihlendirme dönemin iki siyasî olay II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet ilanı arasında oluşmuştur. Sade Türkçenin bir dava olarak ele alınması ilk kez bu dergide ortaya konulmuş ve "Millî Edebiyat" terimi ilk defa bu dergide kullanılmıştır. 1917 yılında yaptıkları bir toplantıda, hece ölçüsünü kullanma, günlük konuşma diliyle yazma noktasında birleşen şairlerin, içerik konusunda her birinin ayrı bir yaklaşımda olduğu gözlenir. Bu dönem sanatçıları Divan edebiyatını, Doğu edebiyatının; sonrasını ise Batı edebiyatının taklitçisi olmakla suçlarlar. Şiirde daha çok bireysel konulara yönelen bu dönem sanatçıları, roman ve öyküde sosyal meselelere eğilmişler; Milliyetçilik düşüncesi, Kurtuluş Savaşı gibi konuları ele almışlardır. Konuların İstanbul dışına çıkarılması da bu dönemin belirgin özelliklerindedir. Ayrıca "aşk" bu dönem roman ve hikâyesinin en önemli teması olarak dikkat çeker.⁷⁵

Bu dönemde dil sadeleşmiştir. Aruzun yanında hece ölçüsü de kullanılmıştır. İlk defa bu dönemdeki eserlerde İstanbul dışına çıkmış ve sanatçılar Anadolu'ya açılmıştır. Halk

⁷⁴ Ali Canip Yöntem, *Geç Kalemlerin Yeni Dil Davası, Yakın Tarihimiz*, C.1, S.12, s. 371-373

⁷⁵ Hüseyin Ener Sarp, *Türk Ocağı Nasıl Kurulmuştu*, s 751

edebiyatının kurallarını benimsemiş, millî unsurlara dönmek amaçlanmıştır. Öztürkçe felsefesi güdülmüştür bu nedenlerle Cumhuriyet Edebiyatı'na hazırlık aşaması olarak görülebilir.

2.2.3. Türk Yurdu Cemiyeti

Türkçülüğün teşkilatlanma döneminde kurulan ikinci dernektir. 31 Ağustos 1911'de Şair Mehmet Emin, Müftü oğlu Ahmet Hikmet, Ağaoğlu Ahmet, Hüseyin zade Ali, Dr. Akil Muhtar ve Akçuraoğlu Yusuf Beyler tarafından kurulmuştur. Türk yurdu cemiyeti Türk Ocağı'nı kurma girişimlerinin başladığı bir dönemde kurulduğu için uzun ömürlü olamamış üyelerinin tümü Türk Ocağı'na geçiş yapmıştır. Türk Yurdu cemiyeti faaliyet göstermediği halde yayınlarıyla Türk Ocağının yayın Yusuf Akçura'dan edindiğimiz bilgiye göre Türk Yurdu Cemiyeti Nizamnamesinde Türk organı haline gelecek Türk Yurdu dergisiyle Türkçülük akımına büyük katkıda bulunacaktır. Çocuklarına yönelik bir pansiyon açılmasına dair bir madde bulunmaktadır.⁷⁶30 Kasım 1911'de yayımlanan ilk sayısında ise Türk Yurdu dergisinin amacı Türklüğe hizmet etmek olarak tanımlanmıştır. Kendini açıktan açığa Türk nasyonalisti olarak tanımlayan Türk yurdu dergisi ilk sayısı dört kez, ikinci sayısı üç kez, altıncı sayıya kadar bütün sayılar ikişer kez basılmıştır.Başta Rusya olmak üzere Türk unsurunun yaşandığı çoğu yerde dergi ilgi ile karşılanmıştır.Rusya'daki Türklerde mukaddes bir kitap gibi görülmesinden dolayı çarlık Rusyası tarafında derginin ülkeye girmesi yasaklanmıştır.

İttihat Terakki'nin Osmanlılık politikasını savunduğu aynı dönemlerde, Türk Yurdu askeri tıbbiye öğrencileri tarafından ancak gizli olarak okula sokulabilmiştir.Türk Yurdu'nun imtiyazı Mehmet Emin adına alınmış ancak dergi yayına girmeden Mehmet Emin'in Erzurum'a vali olarak atanmasıyla imtiyaz sahipliği Yusuf Akçura'ya geçmiştir.

1911'de Türk Yurdu'nda izlenmesi gereken yayın politikası sunusunda Yusuf Akçura'nın önerdiği ve yayın idare heyeti tarafından bazı değişiklikler ile kabul edilen programın önemli maddeleri şunlardır.⁷⁷

1. Yazılar Türk ırkının mümkün olduğu kadar çoğunluğu tarafında anlaşılacak şekilde yazılacaktır. Dili sade Türkçe olacaktır.Kavmin ekseriyetine faydalı olacak konular seçilecektir. Karmaşık sayılabilecek mevzuatlar bile kolay ifade olunacak şekilde aktarılacaktır.
2. Dergi bütün Türklerce makbul olacak bir ideal ortaya koymaya çalışacaktır.
3. Dergide Türklerin tanışmalarına iktisad ve ahlakça zenginleşmelerine hizmet eden

⁷⁶ Ahmed Agayef, *Türk Alemi, Türk Yurdu*, C1.,no1,s.12

⁷⁷ Türk Yurdu ,Vazife, no.2, 3 Kanun-ı sani 1327

mevzular yer alacak siyaset bunlardan sonra gelecektir.

4. Türklerin birbirleriyle tanışmaları ve kayışmaları için Türk Dünyasında geçen tüm vakalar paylaşılacak Türk ırkının muhtelif kavmiyetlerinde doğan edebiyatı ırkın fertlerine bildirmek için çalışılıcaktır.
5. Osmanlı Develetinin siyasetinden bahsederek hiçbir siyasi görüşe taraftarlık edilmeyecek ancak Türklük unusu ortaya konacak, Türk dünyasının siyasi ve iktisadi menfaatleri müdafa edilecektir.
6. Dergi Osmanlı Türkleri arasında Türk milli ruhunun gelişme ve takviyesine, idealsizlikten doğan tembelligin giderilmesine, mübalağlı Batı korkusundan bu milleti kurtarmaya elinden geldiği kadar çalışacaktır.
7. Türk dünyasının menfaatlerini uluslararası siyasette müdafa etmektir.

Türk Yurdu Dergisi, Ahmet Ağaoğlu, Hüseyinzade Ali gibi Rusya'dan Osmanlı imparatorluğuna gelen Türkçülerden oluşmaktaydı. 1917 Eylülünden sonra dergiyi yönetecek olan Celal Sahir, Fuad Köprülü, Halide Edip, Aka Gündüz, Ispartalı Hakkı diğer üyelerdi. 1912'den sonra Selanik'ten İstanbul'a gelen Ziya Gökalp, Ali Canip, Ömer Seyfeddin gibi İttihat Terakkinin görüşlerini benimsemiş yazarlar ve Parvus Efendi gibi sosyalist düşünürler en önemli yöneticilerdendi. Türk Yurdu'nun yayın politikası içinde yer alan sade ve anlaşılır bir dil kullanılması ilkesine rağmen bu konulardan genellikle taviz verilmiş, Türkçülük görüşünü benimseyen yazarlara yer verilmiştir. Özellikle Yeni Lisan ekibinin Selanik'ten gelerek dergiyi düzenli bir biçimde katkıda bulunmasından sonra Türk Yurdu'nun kullandığı dile kuvvetli bir muhalefet başlamıştır. Dilde sadeleşme sorunun başladığı bu dönemde Türk Yurdu dergisinin dilini eleştiren Jeune Turc gazetesi müdürü Celal Nuri: *'Muharrirlerinizin ihtiyar ettiği lisanı biraz suni, biraz gayri tabii buluyorum. Muharririleriniz bilmelidirlerki, bir lisan ihtirağ ve icad edenler, bir ibarede vakit kulağa, şiveye hoş gelmeyecek kelimeler ve terkipler kullanmaz. Lisan terakki eder tekâmül eder, fakat tebeddül ve tagayyür etmez. Lisanı değiştirmeye çalışmak onu ihlal etmek berbad etmektir. Lisan muhafazalıkla terakki eder. Lisanda fazla liberalizm emin olunmaz'* biçiminde Türk Yurdu'nu eleştirmiştir. Süleyman Nazif Türk Yurdu ne kadar çalışırsa çalışsın İsmail Gaspiralı Efendi'nin dilini Abdülhak Hamit Bey'in lisanına galebe ettirmek imkânı yoktur şeklinde görüşlerini bildirmiştir. Türk Yurdu dergisinin müdür Yusuf Akçura ise yazarlarının hiçbirinin dili değiştirmek arzusunda olmadıklarını lehçeyi ve tarzı sadeleştirmek yabancı kelime ve cümlelerden kurtulmaktır demektedir.⁷⁸

⁷⁸ Türk Yurdu Hakkındaki Neşriyat, *Türk Yurdu*, no.238, Kasım 1954

Türk Yurdu'nun temel sorunlarından biriside Türkçe öğreniminin hiç yaygınlaştırılmamasıdır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin azınlıklara ya da yabancılara ait okullarda Türkçe öğretimine ilişkin 1914 senesinde çıkardığı yasaya rağmen yeterli sonuç alınamamıştır. Böylece Türkçenin azınlıkların ev hayatına girmemesine sebep oldu. Türk Yurdu, Türkçenin yaygınlaştırılması amacıyla azınlık ve yabancı okullar dışında yabancı şirketlerde de Türkçe kullanılmasını savunmaktadır. İşyerlerine yarayacak Türkçe konuşan memur bulunmuyordu. Bu sebeple hususi Türkçe lisan dersleri açmak gibi bir çare vardı. Anadolu Osmanlı Demiryolu Şirketi üç kademeli Türkçe Kursları açtı. Bu sırada yeterli Türkçe konuşan memur bulunduran Duyun-i Umumiye İdaresi örnek alınıyordu. Şirketlerde Türkçe defter tutulmasında zorunluluk haline getiriliyordu. Siyasette Türklük şuuru dergide köşe yazıları şeklinde yayınlanıyordu. Türklük Şuuru bölümünde özellikle Rusya'da yaşayan Müslüman Türklerin turancı bakış açısıyla birleştirilmesi amaçlanıyordu.⁷⁹

2.2.3. Türk Bilgi Derneği

14 Mart 1913 tarihinde Emrullah Efendi Başkanlığında kurulmuştur. Akademi mahiyetinde kurulan bu derneğin kadrosunun, Türk Derneğinden daha geniş ve kuvvetli olduğu anlaşılmaktadır. Dernek, Bilgi Mecmuası'nı yayınlamıştır. Bu mecmua ancak 6 sayı çıkabilmiştir. Türk Yurdu'nun Ağustos 1913 tarihli 46 numaralı nüshasında yayınlanan bir haberde derneğin amacı ve mahiyeti şöyle tanımlanmıştır: *'Hatırlardadır ki yalnız Türk tarihi, lisanı, edebiyatı ve sairesi ile iştigal etmek üzere vaktiyle teşekkül eden Türk Derneği, ahiren yeni bir şekle girmeğe ve ihtisas şubelerine ayrılmağa teşebbüs etmiş idi'*.

Türk Derneği, yukarıda söylediğimiz gibi yalnız Türkiyat ile iştigal ediyordu. Asrın ilim ve fenninden istifade hususu düşünülmemişti. Şimdi o cihete dikkat ve ehemmiyet atfolunmuş ve bütün ilim şubelerini ihtiva etmek üzere "Türk Bilgi Derneği" namıyla ilmi bir cemiyet vücuda getirilmişti. Cemiyetin nizamnamesi yapılmış, hükümete takdim edilerek mezuniyeti alınmak üzere bulunmuştu. "Türk Bilgi Derneği" tıbbiyat, tiyaziyat, içtimaiyat vs. gibi İlmî şubeleri muhtevi olacak eski "Türk Derneği" de "Türkiyat Derneği" ismiyle Türk Bilgi Derneği'nin bir şubesini teşkil edecekti. Bilgi Mecmuası Derneğin bir organı olarak devam edecekti.⁸⁰

⁷⁹ Türk Yurdu, *Türkler İçinde Milli Hareket*, TY,C. 6,S. 5, s. 3671-3672

⁸⁰ Türk Gücünün Umumi Nizamı, *Matbaa-i Hayriyye ve Şürekası*, İstanbul, 1329

2.2.4. Türk Gücü Derneği:

Türk Gücü Derneği 1908 den sonra açılan mili derneklerden biridir. Türk milliyetçiliğini yayma ve ferlerin bilincinde geliştirme amacını taşımaktadır. Türk Irkının geçmişinin başka milletlerde aşağıda kalmayacak şekilde güçlü bir geçmişinin olduğunu bildiren yazılar yayınlanmış Türk Irkının derin tarihi olduğu üzerinde yoğunlaşmıştır. Devlet genelinde 25 şubeye ulaşılmıştır. Kuzucuoğlu Tahsin Bey'in yaptığı konuşmadan 1914 yılında Osmanlı toplumunda, Türkçülük fikrinin tamim ve neşrine çalışan Türkçü dernekler hakkında genel bir fikir edinmek mümkündür. Bu konuşmada adları geçmeyen, Turana ve Türklüğe müteallik İstanbul'da kurulduğu bildirilen "Turan Neşr-i Maarif Cemiyeti" ve "Türk Tamim-i Maarif Cemiyeti Hayriyesi" adlı derneklerin, fazla bir varlık gösteremedikleri anlaşılmaktadır. Yurt dışında öğrenim gören gençler de Türklere ve Türklüğe hizmet amacı ile dernekler kurmuşlardır. Cenevre Türk Yurdu (1911), Lozan Türk Yurdu (1911), Paris Türk Yurdu ve Berlin Türk Yurdu (1913) açılmıştır.⁸¹II. Meşrutiyetin ilânından sonra kurulan bu dernekler, çeşitli sebeplerle varlıklarını ve etkinliklerini sürdürememişlerdir. Türkçüler, 1912 yılında kurulan Türk Ocağı çevresinde toplanarak fikirlerini yaymışlardır.

SONUÇ:

Çalışmanın 2. Bölümünde örgütlenen Türk milliyetçiliğinin bu dönemde teşkilatlanması ve toplumun edebiyatçıları ve askeri tıp öğrencileriyle başlayan bu hareketin Anadolu'nun derinliklerine kadar mahalli dergilerle mecmualarla gizli görüşmeler ve toplantılarla tam bir yurt vatan mücadelesine dönme hareketini inceledik.

Milli mücadelenin iskeletini oluşturan Türk Ocaklarının kurulma aşaması birden gerçekleşmedi, kurulmaya giden süreç küçük örgütlerle edebi ve bilimsel eserlerle olgunlaşma dönemi geçirdi. Bu dönemi anlamak açısından çalışmanın 2. Bölümünü anlamak önemlidir.

⁸¹Türk Ocağı Esas Nizamı [Rapor], İstanbul, Orhaniye Matbaası, 1334.

III.BÖLÜM

GİRİŞ:

Çalışmanın bu bölümünde kurtuluş hareketinin başlamasında halk hareketinin temelini oluşturan Türk Ocaklarının kurulması aşaması, hedeflenen çalışma programları, kurultay kararları incelenmiştir. İşgal dönemiyle kapatılan Türk Ocaklarının tekrar kurulma aşaması, kurtuluş mücadelesi sonrasında Atatürk inkılâplarının gerçekleşmesinde halkın uyanışına sağladığı katkılar anlatıldı.

3.KURTULUŞ SAVAŞINDA VE CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA TÜRK OKAKLARININ KURULUŞU, MİSYONU ve TÜRK MİLLİYEÇİLİĞİNİN KURUMSALLAŞMASINDAKİ YERİ

3.1.Türk Ocakları'nın Kuruluşuna Giden Süreç

1908 ihtilali ve Meşrutiyet ilanından sonra Osmanlı Devleti iç ve dışta bunalımlarını aşmaz hale gelmiştir.Bu olaylar sırasında Bulgaristan bağımsızlığını ilan etti.Giritte olaylar 31 Mart ayaklanması ,Trablusgarp Savaşı imparatorluda üst üste gelen çöküşü hızlandıran olaylar oldu.Trakyada kaybedilen Balkan savaşı sonucunda birçok Türk göçe zorlandı bu olayların soucunda Osmanlılık ideolojisi iflas etti.Rum, Ermeni ve Bulgar azınlılar Osmanlılık ideali altında bağımsızlık faaliyetleri yürütmeye başladılar.

Bütün bu iç ve dış unsurlar içinde, millet haline gelememenin sancılarını çeken Türk kavramı vardı. Osmanlı içinde Türk halkı milliyetçilik duygularıyla yoğrulan bir ruha henüz kavuşamamışlardı. Osmanlının içinde gelişen milliyetçilik cereyanıyla Türkçü aydınlarda dergi mecmua ve cemiyetler etrafında toplanarak kendilerine bir yol haritası çizmeyi başardılar. II Meşrutiyetle birlikte ülkede Osmanlılık cereyanı vardı bu tez Türk Derneği ve Genç Kalmeler tarafından henüz bu çerçeve aşılammıştı. Henüz onların milliyetçilikleri, Osmanlı Türklerinin uzun süredir unuttukları Türklüğü arama evresinde bulunuyordu. Türkçülük görüşlerini halkın diğer kesimlerine yayamıyorlardı. Türk milletinin kendi etrafında toparlanıp belli bir manevi değer etrafında birleşmesi gerekiyordu. Kıssaca Ziya Gökalp'in teklif ettiği siyasi inkılâbı tamamlayacak sosyal bir inkılap, kesin şart olarak belirlemektedir. Milliyetçi edebiyatçıların savunduğu dil kültüründe birlik öğrenci kesimde büyük bir etki yaratmıştı. Gazeteler ve dergilerde milliyetçi yazılara ve eserlere önem verildi. Türk olarak uyananların mensup oldukları sosyal ve siyasal kitleyi kurtarmaya çalışmaları devresi başlamıştır. İktidarda buluna İttihat Terakki Osmanlılık fikrini bu devirlerde kuvvetli bir ekilde savunuyordu. Bu sebeple

devleti kurtarmayı ön planda tutma mecburiyeti içinde olan İttihat ve Terakki'nin böyle bir işi gerçekleştirmesi beklenemezdi.⁸²

Türk Ocakları, imparatorluk ideolojisini ve Osmanlıcılığı tehlikeli son olarak görüyorlardı. İmparatorluk içindeki Türk kökenli halkın kurtuluş hamlesini gerçekleştirmek için bir araya gelmeleri ve cemiyetlerini kurmaları halk kitlesinin içindedeki farklı bir heyecan yarattı. Türk Ocaklarının ilk hareketi İttihat Terakkinin savunduğu Osmanlıcılık hareketinin hüsrana uğraması ve azınlıkların milliyetçilik hareketlerine karşılık Askeri Tıbbiye öğrencilerinin içlerindeki endişeyle bir tepki olarak ortaya çıktı.⁸³

20 Haziran 1327'de Tıbbiyeden 231 öğrenci adına gelen delegeler (Hüseyin Fikret ve Remzi Osman Beyler) ile öğrencilerin müracaatını kabul ederek toplantıya katılan Mehmet Emin, Ahmet Ferit, Akçuraoğlu Yusuf, Mehmet Ali Tevfik, Emin Bülent, Dr. Fuat Sabit, Ağaoğlu Ahmet Beyler toplanarak kurulacak derneğin adını "Türk Ocağı" şeklinde kabul etmişlerdi. Kurucular Heyetine: Mehmet Emin (Yurdakul), Dr. Fuat Sabit, Ahmet Ferit (Tek) ve Ahmet Ağaoğlu, Geçici İdare Heyeti Başkanlığına: Mehmet Emin (Yurdakul), İkinci Başkanlığa: Akçuraoğlu Yusuf, Kâtipliğe: Mehmet Ali Tevfik Bey, Veznedarlığa: Dr. Fuat Sabit Bey seçilir. Yusuf Akçura, bu toplantının yapıldığı 20 Haziran 1327 (3 Ağustos 1911) tarihini, Türk Ocağı'nın fiilen kuruluş tarihi olarak kabul etmektedir.⁸⁴

Hamdullah Suphi Tanrıöver, uzun yıllar başkanlığını yaptığı Türk Ocağı'nın kuruluşu ile ilgili olarak şunları söylemiştir: *'Türk Ocağı 1912'de resmî açılışını yaptı. Asıl kuruluşu doğrudan doğruya Türkler arasında iç ve dış tehlikelere karşı bir yardımlaşmayı hedef tutmanın neticesidir. Fikrin doğması ise daha bir sene evveline aittir, yani 1922'ye Türk Ocağı'nın fikir olarak doğuşu Karaca Ahmet mezarlığında Tıbbiyelilerin, cetlerimiz olan ana ve babalarımızın taşları arasında, bir gece saatinde ay ışığında vermiş oldukları bir kararla başlar. Ondan sonra, her nevi çalışmalarımız her sahada inkişaflarımız bu karara dayanır.'*⁸⁵

⁸² Şerif Mardin, 19 YYda Düşünce Akımları ve Osmanlı Devleti, s. 342-351

⁸³ Ziya Gökalp, *Türk Ocağı Ne Yapmıştır*, s.7

⁸⁴ Türk Ocağı Esas Nizamı, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1923

⁸⁵ Hamdullah Suphi Tanrıöver, *Türk Ocaklarının Tarihi, Neler İstiyorduk ve Hala Neler İstiyoruz*, TY, S. 308,

3.2. Türk Ocaklarının Kuruluşu ve Örgütlenme Faaliyetleri

3.2.1. Türk Ocakları Kuruluşu

Hüseyin Enver Sarp, Türk Ocakları'nın Askerî Tıbbiye Mektebinde ki öğrenciler arasında milliyet fikrinin ortaya çıkması ve gelişmesi amacıyla 1908 yılında faaliyete geçtiğini belirtmiştir. Az sayıda Türk öğrenci tarafından her gece gizli ve düzenli toplantılar yapılmasıyla oluşuma başlanmıştır. Toplantılar sonucunda gizli bir mesai projesi hazırlandı. Askerî Tıbbiye Mektebi Türk talebelerinin katılması ile gizli bir kongre gerçekleştirildi ve bu kongre tarafından delege heyeti seçildi. Delege heyetini şu kişiler oluşturuyordu: Hüseyin Cahit, Filibeli Şehbenderzâde Hilmi, Servet-i Fünun sahibi Ahmet İhsan, Dr. Rıza Tevfik, Kütahya Mebusu Ferit, Ahmet Ağaoğlu ve Yusuf Akçura. Görüşmeler yapılarak milliyet fikrine dayanan bir derneğin kurulmasına karar verildi. Bunun üzerine Şair Mehmet Emin, Kütahya Mebusu Ferit, Yusuf Akçura, Ahmet Agayef (Ağaoğlu) ve Emin Bülent Beylerin de bulunduğu yedi kişiden mürekkep bir idare heyeti oluşturuldu. Heyetin toplantıları İttihat ve Terakki Hükümeti tarafından engellendi, bundan sonra yoğun bir propaganda faaliyetine girişildi ve derneğin üye sayısı ikibine çıktı. Türk gençliğinin bu azmi karşısında hükümetten Türk Ocağı ruhsatnamesi 1326 (1910) yılında alındı.⁸⁶

Hüseyin Enver Sarp'ın Türk Ocağı'nın 1326 (1910) yılında resmen kurulmuş olduğunu iddia etmesine kurucular ve Murahhas Heyeti listelerini vermiş olmasına rağmen verilen tarih ve kurucuları doğrulayan başka bir belge yoktur. Özellikle Türk Yılı adlı eserde verilen bilgilerin gerçeklere aykırı olduğunun aradan yaklaşık otuz yıl geçtikten sonra açıklanması da düşündürücüdür. Türk Ocağı'nın fiilî kuruluş tarihi 20 Haziran 1327 (3 Ağustos 1911), resmî kuruluş tarihi de 12 Mart 1328 (25 Mart 1912) olarak kabul edilmişse de; Hüseyin Enver Sarp'ın görüşlerine hak verdirecek bazı tereddütler söz konusudur. Bu tereddütler, yıl ve ay olarak değilse bile, gün olarak, çeşitli tarihlerde yayınlanan Türk Ocakları yasalarında açık bir şekilde görülmektedir. Türk Ocaklarının fikir yapısını oluşturan ilk düşünceler Askeri Tıbbiye öğrenciler arasında oluştu. Bu öğrenci kesmi milliyetçilik fikirlerinin en yoğun yaşandığı genç kesmi oluşturuyordu ve eğitimleri o günün şartlarında üst derecelerde aydınlanma içeren müfredat programını izliyorlardı.⁸⁷

⁸⁶ Türk Ocağı Kongresi, TY, C. 14, 30 Haziran 1334

⁸⁷ Ziya Gökalp, *Türk Ocakları ve Milli Şuur [Dergi]*, [s.l.], Haziran 1955, s. 954-955.

Milliyetçilik akımının askeri okullardan sonra gene modern eğitim yapan Mülkiye’de yayılmıştı .İttihat Terakki Cemiyetini oluşturan aydın kitlede Askeri Tıbbiyeden yetişmişti.Hüseyin Haşim ve Hüseyin Baydur bu okul öğrencilerinden en fazla teşkiatlanmayı sağlayan ve oluşumda etkili olan öğrencilerdir. Bu iki öğrenci liderliğinde öğrenciler milliyetçilik düşüncelerini okulun üst katında boş bir odada geceleri gizli toplantılar yaparak olgunlaştırmaya çalışmışlardır.⁸⁸Ayrıca çalışmalarına diğer yüksek okul öğrencilerinde davet edilmiştir. Bu okulların başında, Mülkiye gelmektedir. Bu okuldaki temsilci olarak katılanlar Münir Mazhar (Kam soy),İhsan Ali (Develi oğlu), Burhan Cahit (Mokaya) ve Halis Turgut'tur.⁸⁹

1912 yılında yayınlanan Türk Ocağı Esas Nizamnamesi' nin 1. Maddesinde 12 Mart 1328 tarihinde İstanbul’da Türk Ocağı adlı bir cemiyet kurulmuştu. Türk Ocağı'nın kuruluş tarihi 1918 yılında yayınlanan Türk Ocağı Esas Nizamında Mart 1923 yılında yayınlanan Türk Ocağı Esas Nizamında, 1924 ve 1925 yıllarında yayınlanan Türk Ocakları Yasası'nda, Mart 1328 1926 1927 ve 1929 yıllarında yayınlanan Türk Ocakları Yasaları'nda 25 Mart 1912 olarak yer almıştır. Ocak yasalarında görülen bu tereddüt 1926 yılından itibaren 12 Mart 1328 (25 Mart 1912) olarak kararlılığa dönüşmesine rağmen ocağın en yetkili organı olan kurultaylarda bile konu gündeme getirilmiştir.

Celâl Sâhir Bey'in açıklamasından Türk Ocağı'nın kuruluş tarihi ile ilgili arşiv araştırması yapıldığı ve 12 Mart 1328 (25 Mart 1912) tarihinin vesikalardan tespit edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Türk Ocağı'nın kuruluş tarihi konusu, 1927 yılında toplanan 4. kurultayda Urfa delegesi Ömer Bey tarafından, 1928 yılında toplanan 5.kurultayda da Elazığ delegesi Memduh Turgut Bey tarafından tekrar gündeme getirilmiştir. Türk Ocağı'nın kuruluş tarihi ile ilgili kurultaylara sunulan tavrilerin sonucunda değişik bir karar çıkmamıştır. Ocağın kuruluş tarihi 25 Mart 1912 olarak kabul edilmiş ve Ocaklılar Bayramı, bu tarihte kutlanılır olmuştur. İstanbul'da Fransızca olarak yayımlanan Jene Türk gazetesinde, Celal Nuri (1911 Nisan sonları veya Mayıs başlarında) parlak muvaffakiyetleri ile gözleri kamaştırmakta olan Milli Donanma Cemiyeti bir Türk Maarif Cemiyeti teşkil etmek fikrini ortaya atmış, Tanin gazetesinde bu fikri desteklemiştir. Bu fikirden ilham alan Tıbbiyeliler milliyet esasına dayanan bir cemiyet kurma faaliyetlerine yoğunlaştırılmışlar ve şöyle bir program hazırlamışlardır:

‘Tıbbiyeliler arasındaki birlik ve beraberliği kuvvetlendirmek, yükseltmek, fakat gayeyi tehlikeye düşürmemek için siyasetten çekinmek, uzak durmak. Her genç siyasi kanaati ne olursa olsun milliyet gayesi etrafında toplanacak ve bu gayeyi her türlü hislerin fevkinde tutacaktır.

⁸⁸*Türk Ocağı Esas Nizamı [Rapor]*, İstanbul, Orhaniye Matbası, 1334.

⁸⁹*Türk Ocağı İdare Heeyetininin Raporu, [s.l.]*, Büyük Mecmua No 6, 24 Nisan 1335.

Umumiefkâr, milliyetperverlik cereyanını pek hoş karşılamayabilir. Yurtta Osmanlılık ve İslamcılık siyaseti oldukça kök salmıştır. Milliyetçilik fikrini doğrudan ortaya çıkarmak için, memleketin ileri gelenlerinin fikirleri sorulacaktır. Donanma cemiyeti gibi bir mektebe açmak için para toplanacağından güven gerektiğinden bu görevi emniyetle yürütmek için tanınmış kişilerin cemiyete katılması için ricada bulunulacaktır'. Bu program esasları dâhilinde Tıbbiyeden 3.sınıf temsilcisi olan Hüseyin Baydır tarafından kaleme alınan 11 Mayıs 1911 tarihli beyannameyi kendilerine bu konuda yardım edeceklerine inandıkları devrin ileri gelenlerine sunmaya başlamışlardır.⁹⁰190 Tıbbiyeli Türk evladı adına kaleme alınan bu beyannamede ; 'hayatın ebedi bir mücadele olduğu ve bu mücadelede muvaffakiyetin en büyük şartının maarif mekteplerin galebesi" olduğunu ifade etmişlerdir.'

Ziraat, ticaret ve sanayi ile kazanılmış bir içtimai hâkimiyeti kuru bir siyasi hayata tercih ettiklerini beyan eden Tıbbiyeliler müstakbel neslimiz miskinliği günah, çalışmayı ibadet bilsin diyorlardı. Tıbbiyeliler, kurulacak cemiyetin Anadolu ve Rumeli'de ve hatta Türk bulunan diğer memleketlerde şubeler açması ve ziraat, ticaret ve sanayi mektepleri tesis etmeleri gerektiğini savunuyorlardı. Kurulacak cemiyetin her türlü siyasi eğilimden uzak olmasını istiyorlardı. Tıbbiyeliler beyannameyi bildirdikleri kişilerden görüşlerini bildirmelerini ilmi ve fiili işbirliğinde bulunmalarını istiyorlardı.⁹¹

Tanın gazetesi sahibi Hüseyin Cahit düşünceyi olumlu karşılamış, çalışmalarını maddi ve manevi olarak destekleyeceğini vaat etmiş, bu vaadini de ocağın kuruluş safhasında maddi destek vererek desteklemiştir. Şehbenderzade Hilmi Bey, milliyete taraftar olmakla birlikte, bu telkinin din lisanı ile yapılmamasını istemiştir. Ahmet İhsan ise programın çok parlak olduğunu, hükümetin Türklerin elinde olduğunu, Türklerin milliyet fikrinin uğraşması, Türk olmayan unsurlarda milliyet fikrinin alevlenmesine sebep olacaktır. Bu ise memleketin zararındır. Kütahya milletvekili Ahmet Ferit Bey konuya büyük ilgi göstermiş ve fikirlerini şöyle belirtmiştir: '*Donama Cemiyeti semereli ve payidar olması, halkın bu ihtiyacı hissetmesinden ileri gelmektedir. Mektep bir vasıta, gaye değildir. Gaye ise, milliyet duygusunun uyanmasıdır. Bu gayeye varmak için yapılacak en mühim iş bir kulüp kurarak Türk gençliğini oraya toplamak milli hisleri uyandırmak ve kuvvetlendirmek gerekmektedir. Bundan sonra yapılacak iş, halk uyandırmak ve yetişecek nesle bu duyguyu aşulamak için kulüp, mali kudreti niktetinde, her vasıtaya başvurabilir*'.⁹²

Ahmet Ferit Bey'in görüşleri alındıktan sonra Mehmet Emin Yurdakul, Yusuf Akçura ve Rıza Tevfik Beyler Ahmet Refik Bey'in evinde cemiyeti kurmak için karar almışlardır. Bu

⁹⁰ *Türk Ocakları Fesası, [Rapor], Ankara, Yenigün Matbaası, 1926.*

⁹¹ Gökalp, *Türk Ocakları ve Milli Şuur [Dergi], [s.l.], Haziran 1955,s. 954-955.*

⁹² *Türk Ocağı Esas Nizamı [Rapor], İstanbul, Orhaniye Matbaası, 1334.*

toplantıdan sonra milliyetçilik fikrinin yaşatılacağı bir cemiyetin kurulmasına karar verilmiştir.. Oluşturulan bu cemiyete halkın her kitlesinden insanların kaydedilmesine karar verilmiştir. Siyasette kuvvetli etki gücü insanların çoğunlukla alınması engelenerek cemiyetin siyasi bir anlam kazanmasının önüne geçilmiştir.⁹³

Tıbbiyeli öğrencilerin beyannameyi sundukları kişilerle yaptıkları ön görüşmeler ve yukarıda bahsedilen toplantıdan sonra Ahmet Ağaoğlu evinde Türk Ocaklarının kuruluş çerçevesini belirleyen bir toplantı yapmıştır. Hüseyin Fikret, Remzi Osman Askeri Tıbbiyeli öğrenciler adına toplantıya katılmıştır. Mehmet Emin Yurdakul, Ahmet Ferit, Yusuf Akçura, Mehmet Ali Tevfik, Emin Bülent, Fuat Sabit, Ahmet Ağaoğlu da Tıbbiyeli öğrencilerin daveti üzerine toplantıya katılmışlardır. İttihat Terakki merkezinde Ziya Gökalp'inde kayıldığı bir toplantıyla cemiyet resmen kurulmuştur. Cemiyetin ismi Türk Ocağı olarak adlandırılmıştır.⁹⁴ toplantı yapıldıktan sonra 25 Mart 1912'de resmen kurulmuştur.⁹⁵

Türk milliyetçiliği, Türk milletinin aşağı görüldüğü, ret ve inkâr edildiği bir ortamda doğmuştur, olumsuz bir ortamda doğan Türk Ocağı, Türk milliyetçiliğinin odak noktası olmuş Türkçü aydınları çatısı altında toplayarak Türk'e Türklüğünü anlatmaya ve Türklüğün her sabada yükselmesine çalışmıştır.⁹⁶

Ziya Gökalp, Türk milliyetçiliğinin doğduğu ortamı ve şebeklerini şöyle anlatmaktadır: *'Bir taraftan Hıristiyan kavimler muhtariyet daiyesini takip ederken diğer cihetten de İslâm devletleri milliyetçilik yapmaya başlamış, milletleri hakkında söz söyletmiyorlardı. İslam aleminde milliyetçilik ön plan çıkmıştı Araplar ve Arnavutlar islam aleminde milliyetçilik akımlama öncülük etmişlerdi. Rumeli halkını Arnavutlar oluşturuyordu, karadenizdeki halk topluluğu kendini Laz olarak nitelendiriyordu, Anadolu halkı kendini kürt olarak nitelendiriyordu neredeyse kendini Türk olarak isimlendiren halk azınlığa düşme derecesine gelmişti. İstanbuldaki halk kendini şehirli görüyor Anadoludaki halkı aşağılar bir görüntü sergiliyorlardı. Herhangi bir coğrafi bağlantıya sahip olmayan gençler kendilerini Arap, Arnavut, Kürt olarak gösterme çabasına giriyorlardı Türklükü ayıplı ünvanlar gibi kimse üzerine almıyordu. "Türk" Şarkî Anadolu'da "Kızılbaş" İstanbul'da "kaba ve köylü" manâlarına idi. Naim Bey'in hararetli arkadaşlarından ikisi neseben Türkoğlu Türktü. Bunların telkiniyle Türk olduklarına asla şüphe olmayan bazı Diyarbakirli ve Harputlu doktorlar da kendilerini Kürt sanıyorlardı. Avrupa, Türkiye'deki rezaletlerden dolayı yalnız Türkleri itham ediyor dâhilde müslim ve gayri müslim bütün kavimler sarayın istibdadından, memurların zulmünden hükümetin yolsuzluğundan ancak Türk kavmini mesul tanıyordu. Halbuki Türk kavmi "ben varım" demiyordu. Tanzimatçılar*

⁹³Türk Ocağı İdare Heeyetininin Raporu [Rapor], [s.l.], Büyük Mecmua No 6, 24 Nisan 1335.

⁹⁴Türk Ocağında Konferans [Konferans], [s.l.], IV, Ağustos 1923, s. 317.

⁹⁵Türk Ocakları Fesası [Rapor], Ankara, Yenigün Matbaası, 1926.

⁹⁶Türk Ocakları Yasası, [Rapor], Ankara, Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbbası, 1929.

Türklüğün yüzüne aldatıcı bir nikap çekmek istemişti. Millî bir Türk lisanı yoktu müşterek bir Osmanlıca vardı.⁹⁷Bu milletin hususî bir dili olduğu gibi, kendine mahsus bir tarihi de vardı. Fakat bu yalana hiç bir unsur inanmadı. Bu tanzimat tuzağına düşen, yalnız Türkler oldu. Türkler lisanlarının hakikaten "üç dilden mürekkep Osmanlıcaolduğuna inanarak halk lügatiyle söylemeyi ve yazmayı bir irtica telâkki ettiler. Tanzimat ruhu, meşrutiyetle halka, kullanmağa hazırlanmadığı bir hâkimiyet verdiği halde, pekâlâ kullandığı lisanını vermiyordu.⁹⁸Milietlerden, millî tarihinden bahsetmeğe tabii hiç tahammül edemeyecekti. Türk gençliği lisan ve edebiyat sadeleşmezse, milli bir ruh uyanmassa , Türklük Osmanlılık ve İslamlığın yok olucağını anladı. Diğer taraftan bu yalancı nikâhı atmadıkça hiç bir unsuru ruhunun samimiyetine inandıramıyacağını ve unsurların itilâfı gayesinin katiyyen temin edilemeyeceğini gördü.

3.2.2Türk Ocaklarının Örgütlenme Faaliyetleri

Türk Ocakları örgütlenme faaliyetlerini Türk Yurdu Dergisi toplanma bölgesinde gerçekleştirdi. Balkan Savaşları'nın yarattığı kaos ve moral bozukluğuyla Türk milliyetçiliğine karşı olanlar Türk Ocakları'nı İmparatorluğun çeşitli unsurlarının arasına ayrıcalık sokmakla suçladılar. Suçlama yapanların ana dayanakları ise;

a- Devlet meselelerine kayıtsız olan manevi duygulardan uzak bir kısım Türk olduğumuzu zaten biliyoruz bu konuyu abartmanın ne anlamı var gibi bir görüştüydiler.

b- İmparatorluk terbiyesinin etkisinde bulunanlarda, İmparatorluğun özellikle Müslüman tabasının aralarındaki bağı gevşetmekten korkarak diğer unsurlarında bu tür ocaklar açmalarından çekiniyorlardı.

c- Diğer bir grup ise din etkisinde kalan gruptu. Bu grup, bizde milliyetçilik islama aykırıdır. İslamiyet kavmiyet yoktur gibi bir görüştüydiler. Uhuvvet-i İslamiye buna manidir. İslamiyet bağı mevcutken bunu gevşetecek ayrılıklara ne gerek var düşüncesindeydiler.⁹⁹

Türk Ocakları'nın kurulduğu zor dönemi tasvir eden Hamdullah Suphi Türk Ocaklarının kendini red ve inkâr eden bir yapı altında kurulduğunu herkesin ocaklara karşı olduğunu bunların arasında birçok Türk aydınında bulunduğunu belirtmiştir. Hâlbuki bu sıralarda Arnavutlar, Araplar, Yahudiler, Rum ve Ermeniler birçok cemiyetler kurmuşlardır. Aslında Türk Ocakları bu kurulan cemiyetlere bir tepki olarak kurulmuşlardır.¹⁰⁰Hamdullah Suphi Tanrıöver'in 22 Nisan 1924 tarihinde Ankara'da toplanan Türk Ocakları Kurultayı'nda

⁹⁷ Gökalp, *Türk Ocakları ve Milli Şuur*, [s.l.], Haziran 1955, s. 954-955.

⁹⁸ *Türk Ocağı Esas Nizamı [Rapor]*, İstanbul, Orhaniye Matbaası, 1334.

⁹⁹ *Türk Ocağında Konferans [Konferans]*, [s.l.], IV, Ağustos 1923, s. 317.

¹⁰⁰ *Türk Ocakları Fesası [Rapor]*, Ankara, Yenigün Matbaası, 1926.

yaptığı konuşma, Türk Ocağı'nın nasıl bir ortamda doğduğunu ve ona kimlerin hangi gözle baktığını bütün açıklığı ile ortaya koymaktadır.¹⁰¹

1924 yılında toplanan Türk Ocakları Umumi Kongresi (1. Kurultay) tarafından yayınlanan beyannamede de, Türk Ocağının eski imparatorluğun unsur husumetleriyle dolu havası içinde doğduğunu" belirtti ve Osmanlı müesseselerinin ocağa bakışı değerlendirildi.¹⁰²Türk Ocağı kurulduğunda pek ciddiye alınmadı. Acı gerçeklerden canlı ve zorlayıcı bir ihtiyaçtan doğan Türk Ocağı, Türk gençliği ve aydınları tarafından kısa zamanda benimsendi. Bu gelişmeyi gören eski düzeni savunan Osmanlı müesseseleri, Osmanlı düşünürleri ve gayrî Türk unsurlar, hep birlikte ocağa karşı tavır alındı. Bütün bu olumsuzluklar, ocakların ve milliyetçi fikirlerin yayılmasına engel olamadı.¹⁰³Ocakların içinde bulunduğu zorlukların önemli bir sebebi de maddi imkânsızlıkla ve Ahmet Ferit Tek'in 1877-1971 Milli Meşrutiyet Fırkasını kurmak üzere Ocağın başkanlığından ayrılmış olmasıydı.¹⁰⁴

Bu şartlar altında 1912 sonlarına doğru Türk Ocağı, kapanma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştı. Ocak yönetim kurulu ocağı geçici olarak kapatma kararı aldı. Fakat ocaklı gençler ocağın kapatılmasını engelleyecek bir lider aradılar. Kendilerine yapılan birçok istişare ve toplantıdan sonra Hamdullah Suphi Tanrıöver'i denemeye karar verdiler. Hamdullah Suphi kendine yapılan bu öneriyi kabul etti. 18 Mayıs 1913'te Hamdullah Suphi büyük bir çoğunluğun oyunu alarak başkan seçildi. Hamdullah Suphi teşkilatçılık yeteneğiyle ve hitabet gücüyle kendisini göstermişti ve Türk Ocaklığı Başkanlığını layığıyla yapmıştı.¹⁰⁵Türk Ocaklarının bunalımlı dönemleri Hamdullah Suphi'nin başkanlığa getirilmesiyle atlatılmıştı. Fakat Türk Ocaklarının bu dönemdeki hızlı gelişiminde şahsiyetinin ve faaliyetlerinin yanı sıra devrin getirdiği genel havada etkili olmuştu. Balkan felaketinin yarattığı şok Türk aydınlarında ve gençlerinde yeni bir ümit ve azim doğurmuştu. Bu durum imparatorlukta Türklüğe dönüşü hızlandırmaktaydı. Özellikle genç neslin Balkan Felaketlerinde yarattığı aşağılık duygusundan kurtuluşunda Türkçülük akımı ve Turancılık önemli bir rol oynamıştı. Türk Ocakları devrin ihtiyaçlarını ve heyecanlarını temsil etmişti. Diğer taraftan Balkan Felaketi sonucu İttihat ve Terakki Cemiyet'inin Türkçülük politikasını benimsemeye başlaması da Türk Ocaklarının faaliyetlerini arttırabilmesi için elverişli bir ortam hazırladığı gibi maddi problemlerin çözülmesi için de yardımcı olmuştu. Nitekim bu dönemde Enver Paşa, Dr. Nazım ve Veliht Mecit Efendi

¹⁰¹ Sarınoy, *Türk Milliyetçiliğinin Gelişimi ve Türk Ocakları*, 277.

¹⁰² *Türk Ocağında Konferans [Konferans]*, [s.l.], Ağustos 1923, IV, s. 317.

¹⁰³ Yusuf Sarınoy, *Türk Milliyetçiliğinin Gelişimi ve Türk Ocakları*, 277.

¹⁰⁴ *Türk Ocağı İdare Heyetininin Raporu [Rapor]*, [s.l.], Büyük Mecmua No 6, 24 Nisan 1335.

¹⁰⁵ *Türk Ocağında Konferans [Konferans]*, [s.l.], IV, Ağustos 1923, s. 317.

Türk Ocaklarına maddi yardımlarda bulunmuşlardır. İttihatçıların I. Dünya Savaşı içinde, Türk Ocaklarını himaye etmeleri giderek ilgilerini ve yardımlarını arttırmalarına sebebiyet vermişti. İttihat ve Terakki üyelerinin kişisel yardımlarının yanısıra hükümet olarak da Hilal-i Etfal, Hilal-i Ahmer gibi cemiyetlerin de yaptığı yardımlar olmuştu. Ayrıca Cemal Kutay, Padişah Mehmet Reşat'ın Türk Ocağı'na ceb-i hümâyunundan beşbin altın verdiğini belirtmektedir. Diğer taraftan Selanik'teki genç kalemler hareketini yürütenlerin başta Ziya Gökalp ve Ömer Seyfettin olmak üzere, Balkan Savaşları'nda paralel olarak İstanbul'a gelmeleri ve Türk Ocağı camiasına katılmaları, fikri açıdan bir güç kaynağı olmuştu.

Ziya Gökalp Türk milliyetçiliğine fikri liderlik yapmıştır, merkezinin sınırlarını genişletmiş ve imparatorluk içindeki fonksiyonlarını yerine getirmeye başlamıştır. Türk Ocakları faaliyetlerini arttırmış konserler tiyatrolar artmıştır. Beyazıtta açık sineması olma bir konaktan Türk Ocakları idare edilmeye başlandı¹⁰⁶

Hamdullah Suphi'nin aldığı maddi yardımlardan dolayı Türk Ocağı'nın İttihat ve Terakki politikasına alet etmele suçlanmasına rağmen 15 ve 22 Teşrin-i sani 1329 (1913)'da Darülfünun konferans salonunda yapılan kongresinde Hamdullah Suphi çoğunluğun oylarıyla tekrar baştan seçilmişti. Bu kongrede Yusuf Akcura, Celal Sahir, Akil Muhtar ve Hasan Ferit de yönetim kuruluna seçilmişti.

Osmanlı çöküş döneminde Türk Milleti yabancı düşmanların dışında Osmanlılık ve İslamcılık siyasi akımlarının Türkçülüğe karşı olan saldırılarıyla karşı karşıya kalmıştır. Türk milliyetçileri içte ve dışta düşmanlarla mücadele edebilmek için ilk ciddi siyasal kurumları olan Türk Ocaklarını 25 Mart 1912 de kurmuşlardır. Kuruluşundan kısa bir süre sonra, o günkü sınırlar içinde büyük yankılar uyandırmış, 1914 yılında 16 Türk Ocağı açılmış, üye sayısı 3000'ni geçmiştir.¹⁰⁷ 1916 yılı Ağustos ayında Ocak sayısı 25'e ulaşır. Ocak fikrinin yayılışı, yurt düzeyinde açılan Ocak sayısından daha hızlı olmuş, alevleri Osmanlı Devleti sınırlarını aşarak bütün Türkleri aydınlatmış, ısıtmış, yabancı devletleri endişeye düşürmüştür.¹⁰⁸ 1918 yılında İstanbul'da toplanan Türk Ocağı kongresine sunulan Merkez Heyeti raporunda, İstanbul'da ve vilâyetlerde aynı nizamname üzerine 35 kadar Ocak açıldığı bildirilmiştir. Bu dönemde Adana, Bakü, Bursa, Giresun, İzmir, Konya, Ödemiş, Salihli, Üsküdar gibi yurdun çeşitli merkezlerinde açılan ocakların, faaliyet gösterdikleri anlaşılmaktadır. Hamdullah Suphi Tanrıöver, 1912 yılından sonra Türkistan ve Çin'de açılan Ocakların, düşman eli ile kapatılmayacak kadar

¹⁰⁶ Üstel Fusun, [Rapor], Ankara, Ank.Ünv. Yayınlanmış Doktora Tezi, 1986.

¹⁰⁷ Ahmet Ağaoğlu'nun *Adapazarı Türk Ocağında yaptığı Konuşma*, [Konferans], Ağustos 1321.

¹⁰⁸ Sarınyay, *Türk Milliyetçiliğinin Gelişimi ve Türk Ocakları*, 277.

faaliyet gösterdiklerinden söz eder. Üye sayısı 2743 kişiyi bulunmuştur. I. Dünya Savaşının patlak vermesi sebebiyle uzun bir süre kongre yapamayan Türk Ocakları, ancak 5 yıl sonra kongre yapabilmıştır.14 Haziran 1918'de yapılan bu kongreye savaşın devam etmesi sebebiyle 150 civarında delege katılabilmıştır. Hamdullah Suphi'nin başkanlığını yaptığı bu toplantıda kongre gecikme sebebi olarak gerekse katılımın azlığı savaşa bağlanmıştır.¹⁰⁹Kongrede idare heyetinin raporunu okunmasından sonra nizamname değişikliği için bir yasa encümeni oluşturulmuştur. 2 hafta ertelenen kongreden sonra yapılan nizamname değişikliği ile ocağa kadın üyede alınabilmesine karar verilmiş daha önce istişare heyeti olarak bilinen kurulun yerine Hars ve İlim Heyet'inin oluşturulmasına karar verilmiştir.

11 Temmuz 1918'de yapılan kongrenin son toplantısında gizli oyla idare heyeti ile birlikte Hars ve İlim Heyeti seçimlerinde yapılmıştır. Bu seçimler sonucunda Mehmet Emin Yurdakul reisliğe, Hamdullah Suphi Tanrıöver kâtipliğe getirilmiştir. Hars ve İlim heyetinde Ziya Gökalp, Halide Edip Adıvar, Hamdullah Suphi, Mehmet Emin Yurdakul Ahmet Ağoğlu, Köprülü Zade Mehmet Fuat, Hüseyin zade Ali Bey seçilmişlerdir. İdare heyeti buna dayanarak Türkçülük ve Matbuat, Türk Gücü, Köy Teşkilatı, Bakım, Neşriyat ve Sanayi encümenlerini kurmuşlardır.1918 Kongresinde seçilen idare heyeti 2 Teşrin-i sani 1918'de istifa etmiş, yerlerine yedek üyeler geçmişlerdir. Osmanlı döneminde yapılan dördüncü ve son kongresine kadar yedek üyeler yönetmiştir. Son kongre de Darülfünunda 1919 da yapılmıştır Hesaplar üzerinde birtakım tartışmalar çıkmıştır. Bu kongrede Hamdullah Suphi tekrar Türk Ocakları başkanlığına seçilmiştir.¹¹⁰İstanbul Türk Ocağı, Türkçülük fikrine gönül vermiş ilim ve fikir adamlarını çatısı altında toplamış, düzenlediği konferanslar, sohbet toplantıları, müsamereler, konserler, açtığı kütüphaneler, kurslar, sergiler ile adeta bir "Halk Üniversitesi" gibi toplumu aydınlatmıştır. Yapılan bu çalışmalar, yalnız ocaklılar ve ocağa devam edenler üzerinde değil, Türk Yurdu Mecmuası ve Türkçülerin yayınladıkları eserler ile de Türk toplumunun bütünü üzerinde büyük tesirler yapmıştır.¹¹¹

Türk dilinin sadeleştirilmesi çalışmalarına hız verilerek Türk tarihinin kökleri araştırılmıştır. Türk milleti ve Türk medeniyetinin varlığı topluma duyurulmuş, Türk sanatı, musikisi ve mimarisi gündeme getirilip tartışılmıştır. Ağaoğlu Ahmet Bey, İstanbul Türk Ocağı'nda verdiği bir konferansında Kuran'ın Türkçeye çevrilmesini, namaz ve duaların Türkçe okunmasını ileri sürdü. Halkçılığı ve halka doğru gitmeyi savunan Türkçüler mektep ile medrese ikilisine karşı çıkmışlar, eğitimde birliği, batı tipi eğitimi, Türklük değerlerine bağlı

¹⁰⁹ Hamdullah Suphi Tanrıöver , *İrk ve Milliyet*, IV, s.7.

¹¹⁰ *Türk Ocağı Esas Nizamı*, [Rapor], 1334.

¹¹¹ Türk Ocağı İdare Heeyetinin Raporu [Rapor]. - [s.l.] : Büyük Mecmua No 6, 24 Nisan 1335.

kalmak şartı ile batı medeniyetinin benimsenmesini istemişlerdir. 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi, kâğıt üzerinde değil ama gerçekte Osmanlı Devleti'nin sonu olmuş, Osmanlılık ülküsü 1913'lerde bitmiş, İslâm Birliği davası da Osmanlı Devleti ile birlikte yok olmuş, geriye Türkçülük fikri kalmıştı. Bu fikir hareketi gerçeği çabuk kavradı. Turan ülkesi ve Kızıl elmaya koşmayı bir kenara bırakarak bin yıllık Türk Yurdu, Anadolu için çırpınmaya başladı. İstanbul Türk Ocağı, İstanbul'un düşman kuvvetleri tarafından işgali üzerine kapatılmıştır. Tevhidi-i Efkâr Gazetesi'nde çıkan bir haberde İstanbul Ocağı'nın işgal kuvvetleri tarafından 9 Mart 1336 (1920)'de İstanbul Türk Ocağı'nın 1923 yılında yapılan kongresine sunulan idare heyeti raporunda da ocağın, Şubatın 16'sında kapatıldığı bildirilmiştir.

Atatürk Ansiklopedisi'nin "Atatürk çağı kronolojisi bölümünde, 9 Mart 1920 tarihi, İstanbul Türk Ocağı Merkezinin İngilizler tarafından basılması olarak gösterilmektedir. İşgal kuvvetleri tarafından Ocakları kapatılan Ocaklılar, Millî Mücadele döneminde, Atatürk'ün gösterdiği yolda millî uyanışı sağlamak için çalışmışlar, düzenlenen mitinglerde, protesto gösterilerinde en ön safta yer almışlardır.¹¹² 8 Ocak 1928 pazar gecesine Ocaklılar için tertip edilen ziyafette Hamdullah Suphi, bu dönemde Ocağın ve Ocaklıların faaliyetini şöyle anlatır: '*Anadolu'da Kuvayı-ı Milliye henüz teşekkül etmemişti. Meclis toplanmamış ve hükümet kurulmamıştı. O zamanki Türkiye'de mevcut 28 Ocağın merkezi olan İstanbul Türk Ocağı kendi reisini (Mustafa Kemal'i) tanımakta müşkülât çekmedir.*' Yani basımdaki Bab-ı Ali'ye ve karşısındaki saraya değil, fakat Anadolu'nun uzak bir köşesinde millî ümidin timsali olarak çıkan genç kahramana şikâyetlerini yazdı böylece mercini tanıdı ve onun etrafında sınıksız toplandı. Türk Ocakları Başkanı Hamdullah Suphi (Tanrıöver) 12 Ocak 1920'de İstanbul'da açılan Meclis-i Mebusan'a Ankara mebusu seçilir. Meclis-i Mebusan'ın 18 Mart 1920'de işgal kuvvetleri tarafından kapatılması üzerine, 23 Nisan 1920'de Ankara'da açılan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Antalya Mebusu olarak katılır ve ilk TBMM hükümetinde Maarif Vekili olur.'¹¹³

Millî Mücadele Döneminde, Mustafa Kemal Paşa'nın çevresinde toplanan ocaklıların, zaferden sonra O'nun önderliğinde yeniden inşa edilen Türk vatanında, Ocaklarını çok süratli bir şekilde örgütlediklerini görmekteyiz. 1912 Nizamnamelerinde teşkilat düzenlemeleri bir tarafa bırakılırsa 2. maddesinde Ocağın amacı şöyle ifade edilmektedir: '*Cemiyetin amacı Türklerin ilmi, içtimaive iktisadi seviyelerini yükseltmek Türk halkının rahatı ve mutluluğu için çalışmaktır. Ocak çalışma ve amaçlarını gerçekleştirirken milliliğini kuyacak siyasetle hiçbir şekilde uğraşmayacaktır.* denilmekteydi. Ocağın ilk başkanı Ahmet Ferit 1914 yılında

¹¹² Üstel Füsün, [Rapor], Ankara, Ank. Üniv. Yayınlanmış Doktora Tezi, 1986.

¹¹³ Ahmet Ağaoğlu'nun *Adapazarı Türk Ocağında yaptığı Konuşma*, [Konferans], Ağustos 1321.

Türk Ocağı'nın amaçları şöyle anlatılmaktadır: *Türk halkının içinde bulunduğu sefaletliği yok ederek maruz kaldığı aksaklıklardan kurtarmak daha aktif ve işler bir hale sokmak halkın geneline evine işyerine eğitim yerine devlet kurumlarına refahı sağlamak, okutmak zenginleştirmek, yükseltmek rekabet seviyesine çıkarmaktır.* ¹¹⁴ 1918 kongresinde yapılan nizamname değişikliğini hazırlayan yasa encümeninin hazırladığı yasa değişiklikleri kabul edildi. Encümenin 2. maddeyi '*Ocağın maksadı Türklerin harsi bir birliğine ve medeni kemaline çalışmaktır. Ocağın faaliyet sahası bilhassa Türkiye'dir.*' şeklinde hazırlayarak, ocağın ilgi sahasını daraltmak istemesi itirazla karşılanmıştır. Bu konuda Hamdullah Suphi, gerçekte yardıma en çok ihtiyacı olan Anadolu'dan işe başlamak gerektiğini, ancak nizamnameye "bilhassa Türkiye" kaydını konulmasının bizden manevi bir yardım isteyen Türk kardeşlerimizin üzerinde iyi sonuç vermeyeceğini belirtmiştir. Yasa encümeninin adına söz alan Nüzhet Sabit, büyük turan hayalini ümitle yaşattıklarını ancak yakın gelecekte faaliyetlerinin Türkiye'ye yöneltilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Halide Edip Adıvar'da, büyük Turan idealinin gerçekleşmesinin zorluğuna değinerek, öncelikle Anadolu'da faaliyet göstermek gerektiğine dikkat çekmiştir. ¹¹⁵

İleride üzerinde durulacağı gibi nizamnamede yapılan en büyük değişiklik 1927 yılı yasasının 2. maddesine '*Türk Ocakları'nın fiilen işgal sahası Türkiye Cumhuriyeti hudutları dâhiline münhasırdır.* Şeklinde, yeni Türk devletinin kuruluş esasları ve takip ettiği siyasi ideolojik politikaya uygun olarak değişiklik yapılmasıdır. Türk Ocağı Nizamnamesindeki amaçlar doğrultusunda siyasetten uzak kalmaya çalışan sosyal ve kültürel alanda çalışma yürüten faaliyet alanı olarak da, bütün Türk âlemini seçen bir kuruluş olarak karşımıza çıkmaktadır. ¹¹⁶

3.2.3. Türk Ocaklarının Fiili Faaliyetleri:

Türk Ocakları faaliyetlerinin en etkili dönemlerini Balkan Savaşları ve 1. Dünya Savaşları arasındaki dönemlerde gerçekleştirilmiştir. 1918 kongresinde Türk Ocakları reisi Hamdullah Suphi bu faaliyetleri şu başlıklar altında toplamıştır:

- a. Ocağın rahatlıkla çalışabileceği bir ortam
- b. Halk ile yakın bir temasta olmak, milliyet düşüncelerini rahatlıkla yazılarıyla halka ulaştırmak.

¹¹⁴ Ahmet Ağaoğlu'nun *Adapazarı Türk Ocağında yaptığı Konuşma, [Konferans]*, Ağustos 1321.

¹¹⁵ *Türk Ocağı Esas Nizamı [Rapor]*, İstanbul, Orhaniye Matbası, 1334

¹¹⁶ Üstel Füsün, *[Rapor]*, Ankara, Ank.Ünv. Yayınlanmış Doktora Tezi, 1986.

c. Türk Çocuklarına yardım elini uzatmak.

d. Bir kütüphane vücuda getirmek, ocakta okuma bölgesi yaparak gazete ve mecmuaların ocakta okunmasını sağlamak.

e. Sık buluşma ve toplantılarla milliyetçi ruhdaki halkı birbirleriyle kaynaştırmak..¹¹⁷

Türk Ocaklarının fiili faaliyetleri ise şöyle sayılabilir:

1.Konferanslar:

Türk Ocaklarının en önemli faaliyetlerinden birisi konferanslardır. Türk Ocakları'nda 1918 kongresine kadar 500'ü aşkın konferans verildiği bilinmektedir. Bu konferanslar arasında Ziya Gökalp, Hamdullah Suphi, Yusuf Akçura, Mehmet Emin, Bursalı Mehmet Tahir, Halide Edip Adıvar, Ağaoğlu Ahmet, Müfide Ferit, Akil Muhtar, Ömer Seyfettin, Necip Asım, Veleçelebi, Semih Rifat, Yahya Kemal, Ali Canip, Selim Sırrı, Rıza Tevfik, Emrullah Efendi, Celal Esat, Ahmet Hikmet, Süleyman Nazif, Mehmet İhsan Sungu gibi devrin ilim ve fikir adamları edebiyatçıları bulunmaktadır.¹¹⁸Bu konferanslarda tarih, içtimaiyat, Türk Büyükleri, eğitim, dil, edebiyat, siyasi hatıralar, milliyet kadınları gibi konular teşkil etmiştir. Ayrıca her çeşit Türk eserini gösteren üç bin candan oluşan bir koleksiyon vücuda getirilerek, konferansların konuları cazip hale getirmek için bazıları ülkemizde ilk defa olarak aks camı gösterisi ile verilmiştir.¹¹⁹İstanbul Türk Ocakları'nda yapılan seri konferansların yanında ocaklı bazı aydınlar, İstanbul dışında da konferanslar vermişlerdir. Bunların içinde en önemlileri Çanakkale ve İzmir'de yapılanlardır.1915 yılında Enver Paşa Ocak yetkililerinden savaşan askerleri ziyaret etmelerini istemişlerdir. Çanakkale Savaşı'nda savaşan askerler ocak yetkilileri tarafından moral verici konuşmalar yapılarak desteklerini göstermişlerdir.¹²⁰

Ocak, Türk kadınına sosyal hayata kazandırma yolunda büyük mesafeler kat etmiştir. Kadınlarınocakları kayıtolabilmeleri 1918 yılında yapılan kongrede kabul edildiği halde İstanbul Merkez Kumandanlığı'nın kalabalık yerlerde kadınları "adab-ı İslamiyeye terbiye-i milliye ile gayr-i mütenasip kıyafetle gezmelerini yasakladığı sırada Türk Ocakları ilk defa kadınlarla erkekleri bir salonda bir araya getirmeyi başarmıştır. Türk Ocağı Salonunda müsamerelerde, kadın erkek sanatçılar rol alarak, Türk Kadınına sahneye çıkarma konusunda da

¹¹⁷*Türk Ocağı İdare Heeyetininin Raporu [Rapor]*, Büyük Mecmua No 6, 24 Nisan 1335.

¹¹⁸ Türk Ocağında Konferans [Konferans], IV, Ağustos 1923, s. 317.

¹¹⁹ Yusuf Sarımay, *Türk Milliyetçiliğinin Gelişimi ve Türk Ocakları*, 277.

¹²⁰*Türk Ocakları Fesası, [Rapor]*, Ankara, Yeniğün Matbaası, 1926.

Ocak öncülük etmiştir. Bu konuda ilk girişim Halide Edip Adıvar'ın yazdığı Yeni Turan 1913 yılında İstanbul Türk Ocağında sahnelenme girişimidir.¹²¹Ancak Hamdullah Suphi ve Halide Edip Adıvarın rol aldığı bu oyun seyirciler arasında Talat Paşa ve Enver Paşa'nın da bulunmasına rağmen devrin İstanbul muhafızı Cemal Paşa tarafından Müslüman kadınların sahneye çıkmasının sakıncalı olacağı düşüncesiyle engellenmiştir. Bunun üzerine Hamdullah Suphi hükümeti sert bir biçimde eleştirmiştir.¹²²

Bu ilk tecrübeden sonra gene Halide Edip Adıvar tarafından yazılan ve Muhsin Ertuğrulun sahnelediği Kenan Çobanları büyük bir kalabalık önünde oynanmıştır ve büyük bir beğeni kazanmıştır. Cemal Paşanında seyrettiği bu oyun Hükümette endişeye yol açıyorsa da halk arasında büyük bir ilgi uyandırmıştır.¹²³Türk Ocağı konferansların ve temsillerin yanısıra ocak sinemasında her öğleden sonra kadınlara, gece ise erkeklere film göstermekte ve film programlarında düzenlenmekteydi. Ayrıca İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yaptığı gibi, gece dersleride düzenlenmekteydi. Bu derslerde daha çok Türkleri bir meslek sahibi yapmaya yönelik, okuma yazma, yabancı dil, banka memurluğu, tüccar kâtipliği ve çeşitli zanaat dallarında kurslar şeklinde eğitim verilmektedir.¹²⁴Yine bu derslerde Darülfünun hocaları tarafından Türk, İslam, Osmanlı, edebiyat güzel sanatlar ve hukuk tarihiyle ilgili bilgiler verilmekteydi. Türk Ocağı düzenlediği konferanslar, sohbetler, müsamereler, konserler ve serbest derslerle adeta bir halk üniversitesi gibi çalışarak, millete yön vermeye çalışmıştır.¹²⁵I.Dünya Savaşında Enver Paşa'nın Doğu'da hazırladığı büyük harekât için Türk Ocağı'na devam eden ve üyesi olan zabıtların isimlerini istemesi, Çanakkale'de olağanüstü fedakârlığı gerektiren görevlerde ortaya atılan gönüllülerin çoğunu Türk Ocağı mensupları olan yedek subaylardan çıkması, Vehip Paşa'nın Çanakkale Savaşları sırasında İstanbul gazetecilerine '*Ne vakit çok müşğül bir vazife yapılmak icap ederse evvel Ocaklı zabıtları hatırladığımızı size söylemeyeceyim demekle ocağın milli şuurunu yaratmada ne denli etkili olduğunu sergilemektedir.*' demiştir.

¹²¹Gökalp, *Türk Ocakları ve Milli Şuur*, s. 954-955.

¹²²*Türk Ocağı İdare Heeyetininin Raporu [Rapor]*, Büyük Mecmua No 6, 24 Nisan 1335.

¹²³*Türk Ocağında Konferans [Konferans]*, [s.1.],s. 317.

¹²⁴*Türk Ocakları Fesası [Rapor]*, Ankara, Yenigün Matbaası, 1926.

¹²⁵Üstel Füsün, *[Rapor]*, Ankara, Ank.Ünv.Yayımlanmış Doktora Tezi, 1986.

2) Sosyal Ve Kültürel Faaliyetler:

Türk Ocağı'nın ilk döneminde ocak tarafından kurulan kütüphanesinde 1200 adet kitap bulunuyordu. Daha sonraki dönemlerde kitap sayısı 40.000 âdeti bulmuştur. Türk dünyasının diğer bölgelerinden gelen gazete ve dergilerin sürekli ocağa ulaşması sağlanmıştır. Ocak taşradan gelen fakir öğrencilere burslar vermiş kalacakları yerleri temin etmiştir. Türk Ocağı İstanbul'da Türk Ocağı Mühendislik Birlik Yurdu'nuda kurmuştur. Yurtlardaki öğrenciler mühendis olmaları için teşvik edilmiştir.¹²⁶I.Balkan savaşından sonraki yenilgilerle milliyetçilik duyguları dahada artmıştır. İstanbul'da Türkler Rum ve Ermeni alışveriş yerlerini boykot etmiştir. İttihat Terakki'de bu boykota destek vermiştir. Rum ve Ermeni esnaf iflase sürüklenirken yerlerini Türk esnaflar almaya başlamıştır. Bu boykotlarda ocağında etkin bir propagandası vardır. Türk gençleri yerli malı almaya teşvik edilmiştir. Aynı zamanda Tüfleri iktisadi hayata çekmek amacıyla kooperatif temellerinin atıldığı ocaklarda mili iktisat fikri ortaya atılmaktaydı.¹²⁷

Milli iktisat fikrini gerçekleştirme esnasında çeşitli sergiler kurulmuştur. Ekim1919'da sanayi sergisidir. Türk Encümeni tarafından Ocak binasında düzenlenen bu sergi Veliahd Abdülmecit Efendi tarafından açılmıştır. Sergide üretimde bulunan Türk kadınları Biçki Yurdu, Kadınları Çalıştırma Cemiyeti, Esirgeme Derneği, Ordu Donanma Pazarı, İmalat-ı Harbiye Mektebi, Osmanlı Anonim Şirketi gibi kuruluş ve derneklerin malları sergilenmiştir. Türk Ocakları'nın bünyesinde çeşitli dernekler barındırmaktadır. Bunların içinde en önemlileri Türk Gücü Derneği, Köycüler Cemiyeti, Türk Bilgi Derneği, İhtiyat Zabitleri, Teavün Cemiyeti ve Darülfünun Talebe Cemiyeti gibi derneklerdir.¹²⁸

Büyük Turan'ı özleyen yeni, uyanık Türk Dünyası, Turan'ın altın tacını taşıyacak saltanat binasının dört direğini dikti: Türk Bilgi Derneği, Türk Yurdu, Türk Ocağı ve Türk Gücü.¹²⁹Bu önemli müesseslerden Türk Yurdu ve Türk Bilgi Derneği fenni müesseselerdi. Ocak içtimai ve terbiyevi bir kurum Türk Gücü ise dağınık Türk kuvvetini yeniden var edecek, yaşatacak, derneğin meydancısı, ocağın bekçisi, yurdun koruyucusu, turanın akıncısıdır. Türk gücü daha sonra Enver Paşanın Harbiye Nezaretine bağlı olarak kurduğu Gençlik Dernekleri'yle paralel bir çalışma içine girmiştir.¹³⁰Köycülük hareketi, Türk Ocakları içindeki halka doğru hareketini fiilen uygulama safhasına koymak amacıyla başlatılmış, başta doktorlar olmak üzere

¹²⁶Ahmet Ağaoğlu'nun *Adapazarı Türk Ocağında yaptığı Konuşma*, [Konferans], Ağustos 1321.

¹²⁷Tanrıöver, *İrk ve Milliyet*, s.7.

¹²⁸Ahmet Ağaoğlu'nun *Adapazarı Türk Ocağında yaptığı Konuşma*, [Konferans], Ağustos 1321.

¹²⁹Sarımay, *Türk Milliyetçiliğinin Gelişimi ve Türk Ocakları*, 277.

¹³⁰Tanrıöver, *İrk ve Milliyet*, s.7.

milliyetçi aydınların Anadolu içlerine hizmet için gitmeleri teşvik edilmiştir. Köycüler Cemiyeti reisliğini resmen Halide Edip yapmasına rağmen, hareketin fiilen öncülüğünü Dr. Reşit Galip yapmaktadır.¹³¹ Doğrudan Türk Ocakları bünyesinde kurulmakla beraber, ocaklı ileri gelen aydınlar tarafından kurulan bir önemli dernekte Türk Bilgi Derneğidir. Daha önce kurulmuş olan Türk Derneği'nin Ziya Gökalp ve Celal Ahir'in gayretleri ile genişletilip kuvvetlendirilmesi sonucu oluşturulan bu derneğin kuruluş çalışmaları öncelere dayanmakla beraber, ilk resmi toplantısını 1914'de yapan Türk Bilgi Derneği'ni ilmi başkanı Emrullah Efendi, idare heyeti başkanıda Celal Sahir'dir.¹³²

Diğer taraftan Macaristan'da kurulan Turan Cemiyeti ile ilişki kuran Türk Ocakları amaçları ve ideolojisi gereği Osmanlı İmparatorluğu dışındaki Türklerle de yakından ilgilenmekte ve irtibat büroları açmaktadır. Birinci Dünya Savaşı içinde, Rusya'daki Bolşevik İhtilalına paralel olarak, Türk unsurunun bağımsızlık mücadeleleri artmış, sonuçta İstanbul'a gelen remi heyetler çoğaltılmıştır. Osmanlı Devleti, Rusya Türkleri'nin hamisi rolünü üzerine almıştı. 1918 baharında İstanbul'a gelen Cafer Seyid Ahmet, Kırım heyeti için Türk Ocağı'nda yapılan toplantıda Cafer Seyid Ahmet "birdik bir olduk hep bir olucaz" demiştir. Gene 1918'de İstanbul'a gelen Kafkas, Kırım delegeleri ile Azerbeycan Milli Meclis başkanı Resulzade Mehmet Emin Bey, Türk Ocakları'nın milli mücadelenin kazanmasındaki rolünü ortaya koymuşlardır.¹³³ Türk Ocakları'nın içine Rusya'dan gelen Türk aydınlarının önemli bir yeri vardır. Bu aydınlar I.Dünya Savaşı'nda Rusya'da Sakin Müslüman Türk Tatarlarının Haklarını Müdafaa Cemiyeti'ni kurmuşlardır. İttihat Terakki hükümetinin desteği ile kurulan bu cemiyet vasıtasıyla Yusuf Akçura, Ağaoğlu Ahmet, Hüseyinzade Ali gibi Türk Ocağı'nın faal üyeleri olan aydınlar, Rusya'daki Türklerin davalarını Avrupa ülkelerinde tanıtıcı faaliyetlerde bulunmuşlardır. Rusya'daki Türklerin Milli Mücadele hareketinde fiilen katılmışlardır. Landau, Türk Ocaklarının İmparatorluk haricinde Kafkaslar'da ve Türkistan'da kollara ayrıldığını, 1917 den sonra kuruluşun ajanlarının Pantürkçülük yaptığını yazar.¹³⁴

3. Yayınlar

Türk Ocakları fikirlerini yayma ve telkin bakımından önem verdiği dergi yayıncılığında oldukça başarılıdır. Bu dergiler arasında hiç şüphesizi en önemlisi Türk Yurdu'dur. Türk Yurdu Cemiyeti tarafından çıkarılmaya başlayan, Türk Yurdu Dergisi, Türk Ocağının kuruluşu ile birlikte, gayr-i resmi olarak da ocağın ana yayın organı haline gelmiştir. Türk Ocakları ve

¹³¹ Ahmet Ağaoğlu'nun *Adapazarı Türk Ocağında yaptığı Konuşma, [Konferans]*, Ağustos 1321.

¹³² Yusuf Sarımay, *Türk Milliyetçiliğinin Gelişimi ve Türk Ocakları*, 277.

¹³³ Hamdullah Suphi Tanrıöver, *İrk ve Milliyet*, s.67.

¹³⁴ *Türk Ocağı Esas Nizamı [Rapor]*, İstanbul, Orhaniye Matbası, 1334.

çevresindeki aydınların faaliyetlerini ve fikirlerini yaymada, dolayısı ile Türkçülük hareketinin teorisini oluşturmada en büyük rolü bu dergi oynayacaktır.¹³⁵Türk Yurdu'nun yanı sıra 11 Nisan 1913'te çıkarılan haftalık Halka Doğru Dergisi'dir. Taşra halkı ile aydınlar arasında bağ kurmayı amaçlayan bu dergi Türk milliyetçiliğine halkçı bir muhteva kazandırılmasında önemli bir rol oynamıştır. Halka Doğru Dergisi'nin yayın hayatına son vermesine paralel olarak Celal Sahir'in yönetiminde aynı kadro Türk Sözü Dergisi'ni çıkartmıştır. Diğer önemli bir dergi ise Türk Bilgi Derneği'nin yayın poragramı olan Bilgi Mecmuası'dır. İlk sayısı 1913'te yayınlanan Bilgi Mecmuası 1914'te sona ermiş, ancak 7 sayı yayınlanabilmiştir.¹³⁶Doğrudan Türk Ocakları ve Türk Yurdu ile ilgili olan bu dergilerin yanı sıra Milli Tettebular, Büyük Duygu, İktisadiyat Mecmuası, Yeni Mecmua, Büyük Mecmua gibi dergilerle desteklenen Türkçülük fikri, geniş kitlelere yayılma bulmuştur.¹³⁷

3.2.4. Türk Ocaklarının Milliyetçilik Anlayışı ve Özellikleri:

Türkiye'nin yakın tarihine önemli bir yer teşkil eden Türk Ocakları değişik unsurların bir arada yaşadığı Osmanlı İmparatorluğu yapısında, bir tepki ve kendini bulma akımı olarak şekillenmiştir. Türk milliyetçiliğinin teşkilatlanmasında rol alan bir cemiyetti. Türk Ocakları ilk kurulduğunda rağbet görmeyen maddi zorlukların yaşandığı bir cemiyet olsa dahi daha sonra aydınların ve yazarlarında katılmasıyla günlük siyasi çekişmelerden uzak kalmaya çalışarak çalışmalarını Türk milliyetçiliğinin teorisini kurma konusunda yoğunlaştırmışlardır.¹³⁸Bu aydınlara göre Türkler imparatorluk içinde mili duygulardan mahrum olarak yaşıyorlardı. Milli duyguların eksik kalması Türklerin her bakımdan geri kalmasına sebebiyet vermişti. Bu yüzden sosyal bir inkılâp yapılmalıydı.¹³⁹Sosyal inkılapla, ahlakda, hukukda, siyasette, iktisatta, edebiyatta, sanatta, kısaca toplumun bütün kıymet sahasında milliyet esasına dayanan yeni bir hayat kurulacaktı. Dünyada dağınık halde yaşayan bütün Türkler arasında kültürel birlik sağlanacaktı. Türkler kadar bütün milletlere insani hislerle dolu olan Türkçülük, siyasi olmaktan ziyade ahlaki ve sosyal bir harekettir.¹⁴⁰ Başlangıçta sosyal ve kültürel bir cereyan olan Türkçülük hareketi sosyal ve ekonomik olayların yol açtığı gelişmelerle siyasi bir hareket halini almıştır. Türk ocakları Türkçülerin bütün eğilimlerin toplandığı bir merkez görünümünü almıştır.¹⁴¹Türk Ocakları içinde yer alan aydınlar Osmanlı Türkçüleri ki Ziya Gökalp bunlardan birisidir. Kültürel olarak Türkçülüğü savunurken siyasi olarak içinde buldukları ortamdan

¹³⁵ Ahmet Ağaoğlu'nun Adapazarı Türk Ocağında yaptığı Konuşma, [Konferans], Ağustos 1321

¹³⁶ Sarıay, Türk Milliyetçiliğinin Gelişimi ve Türk Ocakları, 277.

¹³⁷ *Türk Ocağı Esas Nizamı [Rapor]*, İstanbul, Orhaniye Matbası, 1334.

¹³⁸ *Türk Ocağı İdare Heeyetinin Raporu [Rapor]*, Büyük Mecmua No 6, 24 Nisan 1335.

¹³⁹ *Türk Ocağında Konferans [Konferans]*, [s.1.], s. 317.

¹⁴⁰ *Türk Ocağında Konferans, [Konferans]*, [s.1.], s. 317.

¹⁴¹ Üstel Fusun, [Rapor], Ankara, Ank. Üniv. Yayınlanmış Doktora Tezi, 1986.

dolayı Osmanlılık geleneğini bellidir süre aşamamışlardır. Çünkü onların amacı yeni bir devlet kurmak değil Türk-Müslüman benliği koruyan ve hala ayakta duran Osmanlı devletini milli bir devlet haline getirmektir. Ortaya koydukları milliyetçiliğin Osmanlılık ve İslamcılığın zararına olmadığını, aksine bu iki unsurdan güçlendiren bir mahiyette olduklarını savunmuşlardır. Rusya'dan gelen Türk aydınları Osmanlı Türklerine nazaran Türk milliyetçiliğinin siyasi bilincine daha iyi varmışlardır.¹⁴²

Akçura, Üç Tarzı Siyaset'te Osmanlılık anlayışını bir tarafa bırakarak İslamcılık ve Türkçülük akımlarının hangisinin daha faydalı olabileceği üzerinde durur. Makale sonuç olarak "Müslümanlık ve Türklük siyasetlerinden hangisi Osmanlı Devleti için daha yararlı ve kabil-i tatbikdir?" sorusu ile bitirmesine rağmen, makalenin bütünlüğü içinde Türklük siyasetine meylettiği bilinmektedir. Akçura, doğabilecek Türk birliğinin sınırlarının jeopolitik durumuna işaret eder. Oluşacak bu Türk dünyasının merkezine Osmanlı Devleti'ni yerleştiren Akçura, Türk birliği ile Osmanlı Devleti'ne yeni bir görev yüklemektedir. Nitekim 1912 yılında gerek Osmanlılar gerekse dışarıdaki bütün Türklerin milli menfaatlerini Osmanlı Devletinin istikbali ve muhafazasında görmektedir. Akçura'ya göre 'İslam dini büyük Türk milliyetinin teşekkülünde mühim bir unsur' olmalı.1904 yılında Türklük, İslamcılık ve Osmanlılık konusunda çözümlemeyi yapan Yusuf Akçura II. Meşrutiyetten sonra Tanzimat'ın İttihat-ı Anasır politikası ile Osmanlı milleti yaratmanın mümkün olmayacağını ortaya koymakta ve imparatorlukta diğer unsurların milli gelişmelerine taraftar gözükmektedir.¹⁴³Türkçüler, Osmanlı kelimesi gerçekte bir devletin unvanında başka bir şey olmadığına göre, Osmanlı adı altında yeni bir millet yaratma gayretleri boş bir hayaldi. Bu sebeple milliyet mefkûresi, böyle bir Osmanlılığa mani değildir. Çünkü Türkler, Osmanlı camiasının en önemli unsurudur. Balkan Savaşları'nın Osmanlı kamuoyunda büyük şok yaratan sonuçları, Osmanlılık idealinin fazla bir anlam taşımadığını açıkça ortaya koymuştur. Türklerin tezlerini çok kuvvetlendirmiştir.¹⁴⁴

Türkçülerin ortaya koydukları milliyetçilik anlayışında, İslamiyet'in önemli bir yeri vardır. Türkçüler, Türkçülüğün ana hatlarını tayin ederken, tamamıyla Müslüman Türk olarak hareket etmektedirler. Bu sebeple milliyetçilik anlayışının İslamcılıkla çelişmediğini, her iki hareketinde birbiri ile telif edilebileceğini, üstelik milliyetçiliğin İslamiyet yeni bir canlılık kazandıracağını ortaya koymaya çalışmışlardır. Özellikle İslamcılardan Ahmet Naim'in Türkçüleri dinsizlikle suçlamalarına varan eleştirilerine karşı da Türkçülük hareketini şuurla

¹⁴² Sarıay, Türk Milliyetçiliğinin Gelişimi ve Türk Ocakları, 277.

¹⁴³ Gökalp, Türk Ocakları ve Milli Şuur, s. 954-955.

¹⁴⁴ Türk Ocağı İdare Heyetininin Raporu [Rapor], Büyük Mecmua No 6, 24 Nisan 1335.

takip edenlerin dinsizlik yapmalarının mümkün olmayacağını, milliyetin dilden sonra gelen en önemli faktörü olduğunu vurgulamaktadırlar. Türkler için İslamiyet milli bir din haline gelmiştir. Türk milliyetçiliğin muvazeneli bir şekilde gelişmesini sağlamak amacıyla “Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak” şeklinde formüle eden Ziya Gökalp’a göre, bu üç cereyan birbirinin zaruri sonucuydu ve aralarında çatışma söz konusu olamaz. I.Dünya Savaşı sırasında Arapların isyanı, ümmet birliği ve tezini ve siyasi anlamda İslamcılığı oldukça zayıflatmıştır. Buna paralel olarak da, İslamiyeti Türklüğün ayrılmaz bir parçası olarak kabul etmekle birlikte laiklik prensibine gittikçe ağırlık vermişlerdir.

Türk Ocaklarının kurulduğu sırada henüz millet, kavim, ırk, milliyet, devlet, ümmet vb kavramlara Türkçülüğün verdikleri anlamlar netleşmemiştir. Bu sebeple ocağın ilk nizamnamesinde, Türk milleti karşılığı olarak ‘*Türk Irkı*’ kavramı kullanılmıştır.1918 ve daha sonraki nizamnamelerde doğrudan Türkler veya milliyet kullanılmış, bu kavramlar da ortak kültürel ve manevi değerlerle açıklanmıştır. Millet kavramını hiç şüphesiz en açık ve çağdaş manada ortaya koyan Ziya Gökalp olmuştur. Milliyet-i Mefkûre ile karşılayan Gökalp öncelikle ümmet, devlet, millet kavramlarının farklı şeyler olduğunu, birbirleriyle karşılaştırılmaması gerektiğini vurgular. Bu kavramları birbirinden ayıran Ziya Gökalp bundan sonra toplumu tarihte geçirdiği aşamaları inceler. Bu aşamalar, kabile toplumunu(aşiret) ırki yakınlığa dayanan toplum (kavim), ortak dine dayanan toplum (ümmet) ve ortak kültüre dayanan toplum (millet) dur. Millet insan toplumunun teşkilatlanmış en son safhasıdır. Gökalp, milleti şöyle tarif etmektedir: Millet, ne ırki, ne kavmi, ne coğrafi, ne siyasi, ne de iradi bir zümre değildir. Millet lisanca, dince, ahlakça ve bediiyatça müşterek olan yani aynı terbiyeyi almış fertlerden mürekkep bulunan bir zümredir.

Ömer Seyfettin ‘*Türkçe konuşan, bütün Müslümanlar Türk milletidir*’ demekte ve millet, ümmet, devlet kavramlarına aynı yaklaşımla açıklık getirmektedir. Ömer Seyfettin, bir kişinin Türk olmak için Türkçe konuşması, Müslüman olması, Türk terbiye ve örfünün içinde yaşaması kâfi değil demektedir. Türk Ocakları’nı Turancılık anlayışına dikkat çekmek gerekirse Turan önceleri İranlıların, İran’ın Kuzey Doğusundaki bölgelere verdikleri bir isimdi. Sonraları Ural-Altay ve Fin-Macar halklarından oluşan ve Turan ırkı olarak tanınan toplumların yaşadığı bir anayurdu tanımlamak için kullanılır oldu. Turancılıkta bu halkların birliğini savunan ideolojik ve siyasi bir terim olarak uzak anayurt ideali manasında, Macaristan’da 1830’larda doğmuştur. Kavram daha çok Macaristan siyasi kimliğini tehdit eden Panermenizm ve Panslavizme tepki olarak ortaya çıkmıştır. Turancılık, Pantürkizmle eş anlamlı olup bütün Türklerin birleşmeleri şeklinde Türk siyasi ve edebi literatürüne yerleşmiştir. Daha önce bahsedildiği gibi Partürkizm,

Panislavvizme karşı tepki olarak Rusya'daki Türk aydınları arasında doğmuş özellikle Ali Turan ve Yusuf Akçura vasıtasıyla Osmanlı-Türk kamuoyunda tanıtılmıştır. Sonuç olarak Osmanlı aydınları çok uluslu Osmanlı Devleti'nin yerine kurulan milli Türk devletini Türkçülük politikasının somut bir ifadesi olarak görmüşlerdir. Türk milliyetçilerinin ileri gelenleri bu konuda aynı fikirdedirler. Ziya Gükalp, Mustafa Kemal Paşa'nın Türkleri Türkçülük mefkûresi etrafında birleştirerek büyük bir tehlikeden kurtardığını belirtmekte ve büyük dahi zuhur etmeseydi Türkçülüğe dair bütün hareketler akim kalacaktı demektedir. Yusuf Akçura da Türkçülük fikrinin bir nazariyeden ibaret olduğunu belirlemekte hâlbuki bu fikrin bugüntahakkuk ettiğini belirtmekte Türkçülük fikrini tahakkuk ettiren Mustafa Kemal Paşa'dır demektedir. Buradan şu yorumu çıkarabiliriz ki Osmanlıcılık ve İslamcılık akımlarından sıyrılarak ön plana çıkan Türkçülük akımı Turancılık büyük Türk birliği olarak kendini göstermiş fakat daha sonra Anadolu'ya sahip çıkmak adına gücün Anadolu halkından alan ilk şartın bağımsızlığı korumak adına yapıldığı bir Türk milliyetçiliği olarak tezahür etmiştir. Bu milliyetçiliğe Mustafa Kemal milliyetçiliği diyebiliriz.¹⁴⁵

3.2.5. Türk Ocaklarının Kapatılmasına Giden Süreç:

Türk Ocaklarını kapatılmasına kadar giden süreci Mütareke döneminde Türk Ocakları, Cumhuriyet Zamanında Türk Ocakları olarak iki kısımda irdelenebiliriz. Mustafa Kemal Paşanın liderliğinde başlanan Milli Mücadele Hareketine Türk milliyetçiliği ve vatanseverliği başlıca siyasi çağrı olduğu gibi bu mücadele her yönüyle milli bir hareket niteliğindedir. Osmanlı İmparatorluğunun Mondros Mütarekesi'ni imzalaması üzerine Milli Varlığı tehlike gören Türk Ocakları işgalci kuvvetlere karşı aciz kalan Osmanlı İmparatorluğu'na karşı tavır alarak faaliyetlerini daha çok siyasi alana kaydırmış özellikle mütareke döneminde İstanbul'da canlı eylemci olmuştur. İzmir işgalinden sonra Fatih ve Sultan Ahmet Mitingleri'nin organizesinde önemli rol oynayan Halide Edip olmak üzere Hamdullah Suphi, Mehmet Emin Yurdakul, Ragıp Baydur mitinglerde etkileyici konuşmalar yapmışlardır. İzmir'in Yunanlıları işgali ile Türk Ocağı'nın da bulunduğu çeşitli cemiyetlerin yardımı ile Müdafai Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti adına 13 Mart 1919'da İzmir tiyatrosunda bir toplantı yapılmış daha sonrada kurulan Reddi-İlhak Heyeti İzmir'de Türk Ocağı'nı merkez yaparak çalışmalarına başlamıştır. Türk Ocaklarının bu faaliyetlerine karşılık İngilizler Cemiyeti milli direnişin ana kaynaklarından biri olarak gördüğü için İstanbul'da ilk işgal edilen yerlerden biri Beyazıt'taki Türk Ocağı binası olmuştur. Bunun üzerine ocak genel merkezi bir hafta sonra Milli Talim ve Terbiye Cemiyetinin Binbirdirek'teki binası kiralanarak tekrar açılmıştır. Ancak Ocağın bu yeni

¹⁴⁵*Türk Ocağında Konferans, [Konferans], [s.1.], s. 317.*

merkezi 9 Mart 1920'de İngilizler tarafından işgal edilmiştir. Türk Ocakları bu faaliyetlerine işgal olaylarına paralel olarak son vermişlerdir.¹⁴⁶

Hamdullah Suphi Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği telgrafta durumu bildirip nasıl bir eylem kararı alacaklarını sorar. Mustafa Kemal Paşa yabancı elçilikler nezdinde protestolar ve mitinglerle ses duyurmak gerektiğini belirtir. Türk Ocakları bir taraftan bu tavsiyelere uyarken bir yandansa gizli yollarla Anadolu'ya geçerek milli mücadele hareketine katılırlar. Hamdullah Suphi 8 Nisan 1920'de Ahmet Kemal takma adıyla Anadolu'ya geçer. Antalya milletvekilide olarak TBMM'ye katılan Hamdullah Suphi hükümette de Milli Eğitim Bakanlığı yapar. Daha sonra Yusuf Akçura ve Mehmet Emin Yurdakul, İnebolu üzerinden Ankara'ya geçerler. Milli Mücadele döneminde Türk Ocakları mensupları hem fikriyat hem de teşkilatlanma safhasında Mustafa Kemal Paşa'nın yanında yer alarak oldukça etkin olmuşlardır. Milli Mücadele'nin sonunda kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde önemli görevler alan Türk Ocağı mensupları, izledikleri milli devlet içinde 1922-1923 yılından itibaren yeniden Türk Ocaklarını ülke çapında teşkilatlandırılmışlardır.¹⁴⁷I. Dünya Savaşı sonrasında ayakta kalabilen en önemli fikir akımı Milliyetçilik olmuştur. Anca milliyetçilik, yeni Türk evlerine ideolojik bir temel teşkil ederken gerçekçi ve çağdaş bir muhteva kazandırılarak Türkiye Cumhuriyeti'nin temel ideolojisi haline gelmiştir. Mustafa Kemal Paşa daha milli mücadelenin başlangıcında Türklük duygusunu kendisine rehber olarak almış ve başlattığı mücadeleyi Türk milliyetçiliği ve milli egemenlik ilkesine dayandırarak gerçekleştirmeye çalışmıştır.

Mili mücadele döneminde belli bir hedef etrafında dinamik bir ideale dönüşen Türk milliyetçiliği bir devlet kurulması şeklide tecelli etmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Osmanlı döneminde yarım yüzyılı aşan Türkçülük hareketinin birikiminden mili devlet fikrine ulaşmış ve filen gerçekleştirilmiştir. Yeni devletin dolayısı ile Atatürk'ün ortaya koyduğu milliyetçilik anlayışı Türk toplumunun çağdaşlaşmasını amaçlayan ileriye dönük bir maliyeciliktir. Türkiye Cumhuriyeti'nde çağdaşlaşma ile milliyetçilik birbirine paralel olarak gelişmiştir. Böylece Türk milliyetçiliği '*batıya rağmen batılulaşmak*' düsturu ile bir tepki milliyetçiliği olmaktan çıkmış, Türk milliyetinin çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmasını amaçlayan içeriye dönük bir milliyetçilik halini almıştır.¹⁴⁸Mütareke döneminde işgaller sebebiyle faaliyetlerine son veren Türk Ocakları'nın mensupları Mustafa Kemal Paşa'nın yanında yer alarak Ankara'da toplanmışlardır. Milli mücadelenin askeri safhasının kazanılmasına paralel olarak ocak şubelerini yeniden açılmaya başlanmıştır. Yönetiminde etkin bir desteğiyle ocağın il

¹⁴⁶CHF Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları, *İstanbul 1931*, s. 279-280

¹⁴⁷*Türk Ocakları Fesası [Rapor]*, Ankara, Yenigün Matbaası, 1926.

¹⁴⁸Üstel Füsün, *[Rapor]*, Ankara, Ank. Ün. Yayınlanmış Doktora Tezi, 1986.

şubelerinden biri 1922'de İzmir'de açılmıştır. Aynı ay içinde Bursa Türk Ocağı'da İsmet İnönü ve Hamdullah Suphi'nin katılımıyla açılmıştır. İstanbul Türk Ocağı 1 Haziran 1923'te, Ankara Türk Ocağı 23 Nisan 1923'te Anafartalar caddesinde eski bir okul binasında resmen açılır. Anadolu'da açılan ocak sayısı 73'e ulaşır. 1925'e kadar açılan ocak sayısı Adana-Trabzon çizgisinin batısında gerçekleşmiştir. Güneydoğu illerinde açılan şubelerin azlığı dikkat çekmektedir. 1925 yılında Şeyh Sait İsyanı çıkmış genç Cumhuriyet önemli bir sarsıntı geçirmiştir. Bunun üzerine Takrir-i Sükûn Kanunu çıkarılmış, isyanın bastırılmasından sonrada inkılâplara ve rejimin yerleştirilmesi faaliyetlerine izin verilmiştir. 1927 yılı kurultayında ocak sayısı 257'ye yükselmiş. Ocakların %40 aynı bölgede açıldığı görülmektedir. 1927 yılından itibaren ocak sayısındaki artış kısmen yavaşlamış, sayıları en son 266'ya üye sayısında 32.000 civarına yükselmiştir. 1928 yılında gerek maddi gerekse ocağı ayakta tutacak yeterli eleman bulunmadığı için 5 Ocak kapatılmıştır. Bu sebeple 1926 yılından itibaren ocak açılışlarında oldukça titiz davranmış, ocak açmak için yapılan müracaatları incelemiş, ancak açılacak ocakları yaşatabilecek imkân ve çevrenin var olduğu kanaati hâsıl olduktan sonra izin vermiştir. Basında çıkan yazılarda Türkiye'de 1930 yılında olaylar, özellikle ekonomik buhran, Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Menemen Hadisesi, yapılan inkılapların halk arasında tam manasıyla benimsenip yerleşmediği ortaya çıkmıştır. Bu durum başta CHF yöneticileri ve inkılapların ve rejimin yerleşmesi, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik, sosyal ve siyasi problemleri çözmek için yeni bir politika belirlemeye sevk etmiştir. CHP'nin siyasi ve ideolojik açıdan yeniden yapılanması ve ülkede tek parti yönetiminin kurulması ile sonuçlanacak olan bu yeni politika arayışı içinde Türk Ocakları'nın durumu da gündeme gelmiştir.

Atatürk ülkede yaşanan problemleri yerinde görmek ve tedbir almak amacıyla 1930 sonlarında çıktığı ülke gezisinde birçok yerde Türk Ocakları'na da uğramış onların durumları ile yakından ilgilenmiştir. Türk Ocaklarını CHP'nin içine alarak, doğrudan partiye bağlı yeni bir kuruluş olarak Halk Evleri'ni kurmaya karar verdiği anlaşılmaktadır. 1931 yılında gezisini tamamladığı günlerde basında çıkan haberlerde, CHP'nin il ve ilçelerde Halk Evleri kuracağı, halkın dikkatini çekmek için Halk Evleri'nde sinema, kitaplık ve konferans salonları bulunacağı, M. Kemal'in bu konuda direktif verdiği partinin genel kongresine bu konuda teklif götüreceği belirtilmektedir. ¹⁴⁹Türk Ocaklarının Halk Fırkasına ilhakı fikri tahakkuk etmiştir denilmekte, Hamdullah Suphi Bey'inde ocağın tarihi vazifesini ifa ettiği fikrinde olduğu dolayısıyla "Bu teşekkülün hizmet ve mesai tarzını değiştirecek başka bir vaziyete inkılâp eylemesi" gerektiği vurgulanır. Türk Ocaklarının kapatılmasının kesinleştiği sırada, hükümet

¹⁴⁹ Kurultayın olduğu günkü 10 Nisan 1931 tarihli Cumhuriyet Gaetesi 'Türk Ocakları Bugün Fırkaya İltihak Ediyor' şeklinde haber vermektedir, Vakit, 10 Nisan 1931

yanlısı basın ocağın tarihi fonksiyonlarını tamamladıklarını, görevlerini inkılâplar doğrultusunda yeterince getirmediikleri temalarının işlendiği dikkat çekmektedir.¹⁵⁰

Falih Rıfki, Türk Ocaklarının CHP'ne katılmasının bir zaruret olduğunu artık ocaklarda savunulan fikirlerin parti tarafından uygulamaya konulması ile zaten önemlerini kaybettiklerini, ocakların kuruluş amaçlarının zaten parti ilkelerinde var olduğu bu sebeple CHP'den ayrı düşünülemez diye vurgulanmaktadır. Türk Ocaklarının durumu ve geleceği hakkında yapılan bu gayr-i resmi açıklama ve yorumlardan sonra 24 Mart 1931 tarihinde konu, Çankaya köşkünde görüşülerek *'Ocakların artık yapacak bir işinin olmadığına dair bir rapor hazırlanır. Atatürk'ün huzurunda yapılan bu toplantıya Celal Bayar, Sadri Maksudi, Siirt Mebusu Mahmut Soydan, Hamdullah Suphi katılır. Toplantının sonunda, Atatürk Türk Ocakları'nın kapatılmasının gerekçesini şöyle açıklamıştır: 'Milletlerin tarihinde bazı devirler vardır ki muayyen maksatlara erişebilmek için maddi ve manevi ne kadar kuvvet varsa hepsini bir araya toplamak aynı istikamette sevk etmek lazımdır. Memleketin ve dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı masumiyeti için bütün milliyetçi ve cumhuriyetçi kuvvetlerin bir yerde toplanması lazımdır. Kuruluş tarihinden beri ilmi sahada halkçılık ve milliyetçilik akidelerini neşir ve tamime sadakatle ve imanla çalışan ve bu yolda memnuniyeti mucip hizmetleri gerçekleştirmiş olan Türk Ocakları'nın aynı esasları siyasi ve tatbiki sahada tahakkuk ettiren fırkamla ve bütün manası ile tek vücut olarak çalışmalarını münasip görürüm. Bu kararım ise milli müessesese hakkında duyduğum itimat ve emniyetin ifadesidir. Aynı cinsten olan kuvvetler müşterek gaye yolunda birleşmelidir.'* demiştir.¹⁵¹

Aynı gün şubelere gönderilen kurultay davetiyelerinde Türk Ocaklarının Halk Fırkası ile birleşmesi hakkında bir karar ittihaz edilmek üzere kurultay azasının fevkalade olarak 10 Nisanda toplanması Merkez Heyet'ince tekrar etmiştir. Şeklinde delegeler olağanüstü kurultaya çağırılmıştır. Türk Ocakları'nın 10 Nisan 1931'de Ankara'da toplanmıştır. Türk Ocakları Merkez Heyeti adına kürsüye gelen Hamdullah Suphi, Atatürk'ün halkçı ve milliyetçi Türk gençliğini CHF ile beraber çalışmaya davet ettiğini, Türk Ocaklarında bu istek üzerine CHF ile birleşmesi kararının verildiğini izah eder ve kurultayın bu isteğe gerekli cevap vereceğini vurgular. Türk Ocaklarının CHF ile birleşmesi kararının Ocaklılarca sevinçle karşılandığı, yapılacak olağanüstü kurultayda birleşme kararının oybirliği ile alınmasının beklendiği, birleşmeden önce ocaklara ait bütün mal varlığının CHF'ye devredileceği ve

¹⁵⁰ Sarıncay, *Türk Milliyetçiliğinin Gelişimi ve Türk Ocakları*, 277.

¹⁵¹ Vakıf, 11 Nisan 1931; Cumhuriyet, 11 Nisan 1931

fırkanın hars şubesi olarak çalışacağı, ancak ocakların idare heyetlerinin bulunmayacağı, mesai tarzının fırkaca tespit edileceği duyurulmuştur.¹⁵²

II. Meşrutiyet döneminde gecikmiş Türk milliyetçiliğinin uyanıp harekete geçmesinde önemli bir fonksiyonu yerine getiren ve Cumhuriyet döneminde de rejimin güçlü dayanaklarından birini teşkil eden Türk Ocaklarının çok hızlı formalite işlemleri ile ortadan kalkışını, basında yer alan tarihi görevini tamamlamış olmakla veya aynı cinsten olan kuvvetlerin birleşmesi gerektiği yolunda yapılan açıklama ile izah etmek elbetteki güçtür.¹⁵³ Öncelikle Türk Ocaklarının siyasi bir güç olarak CHP'nin karşısına çıkabileceği endişesi bu sebeplerin başında gelmektedir. Çünkü SDP'nin kurulması ile birlikte, 1927'den itibaren CHP'nin bir kültür şubesi statüsünde olan Türk Ocakları yasasındaki siyasetle uğraşmama ilkesine rağmen açıkça politika ile uğraşmaya başlar. Halk Fırkası'nın bazı müfettişleri ocakların teşkilat yaptıkları yerlerde, Halk Fırkası teşkilat yapamıyor, ocakları bu halde bırakacak olursanız, adam bile asacaklar şeklinde iddialarda bulunuyorlardı. Bu tür iddiaların ortaya atıldığı sırada Türk Ocakları'ndan ileri gelenlerinden bazılarının Atatürk'ün isteği ile de olsa SDP içinde yer almaları ve Hamdullah Suphi'nin 12 Eylül 1930 tarihli '*Bu sesi koruyacaksınız*' başlıklı makalesi ocaklara duyulan tepkiyi büsbütün arttırmıştır. Hamdullah Suphi'nin Türk Ocakları Merkez Heyeti reisi sıfatı ile yazdığı bu makaleden sonra yapılan seçimlerine Türk Ocaklarının bazı şubelerinin karışmaları ve SDP'nin desteklemeleri iktidarın tepkisini çekmiştir. SDP'nin kapatılmasından sonra, kendi dışında CHP'den bağımsız teşkilatlı bir aydın grubunun varlığına imkân vermemek üzere Türk Ocakları kapatılmasına karar verilmiştir.¹⁵⁴ Türk Ocakları içinde savunulan milliyetçilik anlayışının ırkçı ve Turancı bir temele dayandığı bu sebeple kapatıldığı yolunda iddialar bulunmaktadır. Türk Ocakları'nın gençlere cihangirlik duyguları aşıladıkları, Rusya'dan kaçan Türker'in uğrak yeri oldukları, bu sebeple Sovyetler Birliği'nin Ankara Büyükelçisi İ.Z Ssurth'in Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü, Türk Ocakları'nın Rusyada'ki Türklerle politik olarak ilgilendiği, bu konuda bir tedbir alınmasını istediği belirtilmektedir. Sınırları içinde çok sayıda Türk'ün yaşadığı Sovyetler Birliği'nin Türk Ocakları'nı kültürel manada da olsa bütün Türklük anlayışından rahatsız olduğu bilinmektedir.

Atatürk'ün 1930'lu yıllarda gençliği faşist akımının tehlikelerinden korumak, Türk Ocakları'nın sembolü olan Bozkurt'ta duyulan tepki, ocak içinde Hamdullah Suphi-Reşit Galip çekişmesi gibi olaylara bağlayanlarda vardır. Türk Ocaklarının kapatılmasında belirli oranda

¹⁵² Üstel Fusun, [Rapor], Ankara, Ank. Üniv. Yayınlanmış Doktora Tezi, 1986.

¹⁵³ *Türk Ocağı İdare Heyetinin Raporu [Rapor]*, Büyük Mecmua No 6, 24 Nisan 1335.

¹⁵⁴ Ahmet Ağaoğlu, *Serbest Fırka Hatıraları*, İstanbul 1969

etkisi olmakla beraber daha geniş bir perspektiften bakıldığında temel faktörler olmadığını anlaşıyor. Türk Ocakları yeni rejimin hizmetinde, onun her türlü maddi ve manevi yardımları ile güçlenmiş, ileri gelen yönetici ve üyeleri zaten CHF mebusu olan bir cemiyettir.¹⁵⁵ Gerçekte yeni yönetimle temel konularda fikir ayrılıkları olması ve amaçlarından sapması halinde Türk Ocakları'nın mevcut statüsünü elde etmesi, hatta kapatılma kararı üzerine CHP'nin içine alınması herhalde mümkün olmazdı. Bu sebeple Türk Ocakları'nın kapatılması ve CHP ile birleşmesini dönemin siyasi atmosferi içinde değerlendirmek gerekir.¹⁵⁶ 1929 dünya ekonomik krizinin ülkemizde yarattığı buhran, Serbest Cumhuriyet Fırkası denemesi ve Menemen olayı üzerine, ülkede inkılapları yerleştirmek ve rejimi güçlendirmek zarureti doğmuş, bu durum CHF yönetiminde siyasi ve idari açıdan otoriter bir rejimi ortaya çıkarmıştır. Ekonomide devletçiliğin ön plana çıkmasına paralel olarak ülkede siyasi, sosyal ve kültürel hayatın tamamına hâkim olma düşüncem yerleşmiştir.¹⁵⁷ Bu otoriter anlayış zaruretlerin sonucu olarak parti-devlet bütünleşmesi ile sonuçlanmıştır. Bu bağlamda bütün güçlerin tek elde toplanması politikasının bir sonucu olarak Türk Ocakları'nda kapatılmıştır. Aynı dönemde bu genel politika çerçevesinde, siyasi partilerin yanı sıra sadece Türk Ocakları değil, Türk Muallimler Birliği, Türk Matbuat Cemiyeti, Türk İhtiyat Zabitleri, Türk Kadınlar Birliği, Milli Türk Talebe Birliği, Mason Cemiyeti gibi kuruluşlarında fesih ve kapatılma şeklinde faaliyetlerinin son verildiği dikkate alınırsa ocakların kapatılmasının sebebi dehada iyi anlaşılır. Ancak bu kuruluşlar içinde önce Türk Ocakları'nın tercih edilmesi yukarıda saydığımız sebepler etkili olmuştur diyebiliriz.¹⁵⁸

III. BÖLÜM SONUÇ:

Çalışmanın bu bölümü Türk Ocaklarının kuruluş aşamasının etkin bir çalışma ve derin bir örgütlenme çalışması gerektirdiğini ortaya koymaktadır. Türk Ocaklarının Kuvayı Milliye hareketinin oluşmasında ve kurtuluş mücadelesinden sonra Cumhuriyet rejimi ve yenileşme hareketinin toplum açısından anlaşılmasında ne kadar önemli bir rol oynadığı anlaşılmıştır. Türk Ocaklarının kurultay çalışmaları örgütün hedeflenen ve gerçekleşen örgütlenme çalışmaları, kapatılma dönemine gidip incelenmiştir.

¹⁵⁵ Ahmet Ağaoğlu, *Milliyetçilik Cereyanının Esasları, II, [Dergi]*, [s.l.], Ağustos 1925, s. 394-395.

¹⁵⁶ Hamdullah Suphi, 'Bu Sesi Koruyacaksınız', Akşam 12 Eylül 1930.

¹⁵⁷ Ahmet Ağaoğlu, *Serbest Fırka Hatıraları*, İstanbul 1969

¹⁵⁸ Necati Akder 'Türk Ocakları, Halkevleri, Kültü Dernekleri, TY, Sayı 287, s. 4

SONUÇ

Türk milliyetçiliği İslam ümmetçiliğiyle başlayan çok uluslu Osmanlı milletçiliğiyle gelişen ve daha sonra Türk milliyetçiliği ve vatanperverliğiyle sonuçlanan bir macera izlemiştir. Türkçülük hareketi çok uluslu Osmanlı yapısında bir tepki olarak kendini göstermiştir. Millet fikri ortaya çıkmış buna bağlı olarak milliyetçilik akımı Türk milliyetçiliği olarak kendini göstermiştir.

Fransız İhtilali ile birlikte, modern milliyetçilik düşüncesinin yayılması çok Milletli Osmanlı İmparatorluğu'nu etkilemekte gecikmemiştir. İmparatorlukta milliyetçilik akımı ilk önce gayrimüslimler arasında daha sonrada buna tepki olarak imparatorluğun yönetici kadrolarını oluşturan Türkler arsında Türk milliyetçiliği olarak cereyan etmiştir. Türk milliyetçiliğinin temelleri dil edebiyat ve tarih alanlarında yapılan çalışmalarla kuvvetlendirilmiştir. Böylece temelleri atılan Türkçülük, Rusya'dan Osmanlı Devleti'ne gelen aydınlar tarafından savunulan siyasi Türkçülükle birleşince imparatorlukta Türk unsuruna ağırlık verilmesi gibi bir eksenden çıkarak bir milliyetçilik problemi haline gelmiştir. Böylece Türkçü aydınlardaki Osmanlıcılık anlayışının dayandığı temelleri yıkmış "İttihat-ı Anasır" politikasını fiilen iflas ettirmiştir. Sonuçta Türk milliyetçiliğinin hızla yükselmesine yol açmıştır. Artık imparatorlukta Türk olarak uyananların mensup oldukları sosyal ve siyasal kitleyi kurtarma çalışmaları devresi başlamıştır.

19. yüzyıl milliyetçiliğinin yayılmasıyla imparatorluklar milliyetçilik akımlarına karşı imparatorluk ideolojisini geliştirmeye çalışmışlardır. Osmanlı Devleti'nde Tanzimat hareketiyle bütün unsurların eşitliğine ve dayanışmacı bir anlayışa dayanan Osmanlıcılık ideolojisini geliştirmeye çalışmıştır. Böylece bütün Osmanlılar merkezi devlette eşit haklara sahip vatandaşlar olarak görülüp bünyeye birer Osmanlı olarak bağlı olacaklardır.

Osmanlıcılık fikrinin imparatorluğun bütünlüğünü sağlayan fonksiyonu yerine getiremeyince imparatorluğun yıkılışına kadar resmi yaklaşım Osmanlıcılık olmuş fakat Müslüman unsurları bir arada tutmak için imparatorlukta birlik odağı İslamiyet'e doğru kaymıştır. Milliyetçilik akımında Türkçülük unsuruna en son rastlanmıştır. Bunun sebebi imparatorluğu yöneten kesimlerin daha çok ümmetçilik anlayışıdır.

İşte bu devrede, Türk Ocakları, Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli din ve milliyetlerden meydana gelen kozmopolit yapısı içinde bir tepki ve kendini bulma akımı olarak şekillenen Türk milliyetçiliğinin gelişerek teşkilatlanmasıyla ortaya çıkmış bir yapıdır. İmparatorluk yapısı içinde milli şuurdan mahrum olarak yaşayan millet haline gelemeyen toplum içinde millet fikrini yaratmıştır. Osmanlı ve İslamcı politikalar arasında birçok bunaltıcı olaylar yaşayan Türk unsurunun kimlik arayışına cevap vermiştir. İmparatorluktan çok Türkleri kurtarmak gereğine inanan aydınlar ve gençler Türk Ocakları etrafında toplanmıştır. Burada İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Osmanlıcı kalmakla beraber Türkçülüğü benimsemesi Türk Ocakları'nın faaliyetlerini arttırabilmesi için elverişli bir zemin hazırlamıştır. Türk Ocakları'nın devrin şartları gereği temelde milli duygulardan kaynaklanan milliyetçilik fikrini heyecan ve telkin yoluyla uyandırmak ve canlı tutmak faaliyetlerinin odak noktasını oluşturmaktadır. Özellikle ocağın İstanbul'da yürüttüğü faaliyetler ülkede milliyetçilik şuuruna sahip geniş bir kadro kurulmasında önemli bir rol oynamıştır. Türk Ocağı'nın kadrosunda oluşan aydınlar daha sonradan kurulan cumhuriyet kadrolarının önemli bir kısmını oluşturmaktadır.

Türk milliyetçiliğinin düşünce yapısını oluşturan Türk Ocakları devrin önemli bilim ve fikir adamlarını çevresinde toplamıştır. Türk Ocakları çevresinde savunulan milliyetçilik anlayışının temeli milli kültür yaratma ve bu yolla mütecanis bir millet oluşturma yönündedir. Ziya Gökalp ' Yeni Hayat' olarak adlandırdığı toplumun bütün kıymet sahalarında milliyet esasına dayanan siyasi inkılâbı tamamlayacak sosyal bir inkılâpyapmayı amaçlamışlardır. Türkçü aydınlar devleti, siyasi, milletide kültürel olmak üzere iki farklı varlık olarak ortaya koyarken, İslamiyetin Türklüğün ayrılmaz bir parçası olduğunu vurgulamakla beraber Müslüman ile Türk kavramlarını da açıklık getirmişlerdir. Böylece Türk kavramı milli bir üyeliği ifade derken Müslüman kavramının dini bir üyelik olarak ümmetle tanımlamışlardır. II. Meşrutiyet döneminde Türklüğü bir bütün olarak görme anlayışı Türk Ocakları'nın dinamik fikirlerinden birini teşkil etmiştir. Ancak bu anlayış özellikle 1918'lerde bütün Türkleri bir bayrak altında birleştirerek siyasi manada bir Pan-Türkizm kurmak şeklinde olmayıp Türk birliğine olan vurgu devamlı olarak kültürel birlik ve dayanışma sağlamak yönündedir.

II. Meşrutiyet döneminde temelleri atılan Türk milliyetçiliği fikri, milli mücadele döneminde Misak-ı Milli sınırları ile belirlenen Anavatan kavramı ile bütünleşerek açıklık ve güç kazanmış, milli bir Türk Devleti kurulması şeklinde tecelli etmiştir. Yani Mustafa Kemal Paşa, Osmanlı dönemindeki Türkçülük hareketinin birikiminden milli devlet fikrine ulaşmış, milliyetçiliği de çağdaş bir muhteva kazandırarak Türkiye Cumhuriyet'inin temel ilkelerinden biri haline gelmiştir. Türk Ocakları'nın en göze çarpan özelliği, Atatürk tarafından yapılan karlı inkılâpları benimsemiş olmaları ve sahip çıkmalarıdır. İnkılâpların tanıtılması ve halka sunulması konusunda sosyal ve kültürel faaliyetlere önem vermişlerdir. Türk Ocakları'nın cumhuriyet dönemindeki yerini belirlemek gerekirse yönetim ile halk arasında bir rol oynamayı ilke edinen, vatanın müdafaası, inkılâpların yerleştirilmesi, ülkede milli birlik ve beraberliğin sağlanması gibi konularda aktif bir şekilde çaba sarf eden sosyal ve kültürel bir seçkinler topluluğu diyebiliriz.

Sonuç olarak Türk Ocakları imparatorluktan milli devlete geçişte Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş ve rejimin yerleşmesi safhasında etkili olan en önemli kurumlardan biridir diyebiliriz.

Kaynakça

- Abadan Yavuz** Tanzimat Fermanının Tahlili [Kitap]. - İstanbul : [s.n.], 1940.
- Ağaoğlu Ahmet** Milliyetçilik Cereyanının Esasları [Dergi]. - 1925. - 1,2.
- Akçura Yusuf** Osmanlı Devleti'nin Dağılma Devr [Kitap]. - Ankara : [s.n.], 1983.
- Akçura Yusuf** Türk Milliyetçiliğinin İktisadi Menşelerine Dair [Kitap]. - İstanbul : Hilmi Kitabevi, 1924.
- Akçura Yusuf** Üç Tarz-ı Siyaset [Kitap]. - Ankara : TTK Yay., 1976.
- Akçura Yusuf** Yeni Türk Devletinn Öncüleri 1928 Yılı Yazıları [Kitap]. - Ankara : [s.n.], 1981.
- Bağış Ali İhsan** Osmanlı Ticaretinde Gayrimüslimle [Kitap]. - Ankara : [s.n.], 1983.
- Bernard Lewis** Türkiye de Tarihçilik ve Milli Uyanış [Kitap]. - 1960.
- Darendelioğlu İlhan** Türkiye'de Milliyetçilik Hareketler [Kitap]. - İstanbul : [s.n.], 1977.
- David Kushner Çeviren: S.S.Türet, R. Ertem, F. Erdem** Türk Miliyetçiliğın Doğuşu (1876-1908) [Kitap]. - İstanbul : [s.n.], 1979.
- Devlet Nadir** Rusya Türklerinin Milli Mücadele Taihi (1905-1917) [Kitap]. - Ankara : [s.n.], 1985.
- Erişirgil Emin** Bir Fikir Adamının Romanı Ziya Gökalp [Kitap]. - İstanbul : [s.n.], 1984.
- Haddad W.William** The Dissolution of the Ottoman Empire [Kitap]. - Colombus : [s.n.], 1977.
- Hans Kohn Çev: Agah Okta Güner** Panislavizm ve Türk Milliyetçiliğ [Kitap]. - İstanbul : [s.n.], 1983.
- Hugh Seton Watson Çev: Y.T. Kurat** Milliyetçilik ve Çok Milletli İmparatorluklar [Kitap]. - 1964. - Cilt 28.
- İsmail Gaspıralı Türklük-Osmanlılık, C VI, S.69, S.2291-2293** Türklük-Osmanlılık [Makale] // Tük Yurdu. - İstanbul : Türk Ocakları, 1915. - 69 : Cilt 6.
- Karal Enver Ziya** Osmanlı Tarih [Kitap]. - Ankara : [s.n.], 1977. - Cilt 7.

Köprülü M. Fuad Milli Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirler [Kitap]. - İstanbul : [s.n.], 1928.

Köprülü M. Fuad Türklük, İslamlılık, Osmanlılık [Kitap]. - 1907. - Cilt 4.

Kuran Ercümen Osmanlı İmparatorluğunda Yenileşme Hareketleri [Dergi]. - Ankara : [s.n.], 1976.

Mardin Şerif 19. Yüzyılda Düşünce Akımları ve Osmanlı Devleti [Kitap]. - İstanbul : [s.n.], 1983. - Cilt 2.

Mardin Şerif Jön Türklerin Siyasi Fikirler [Kitap]. - İstanbul : [s.n.], 1983.

Öke M. Kemal Osmanlı İmparatorluğunda Parlamentarizm Uygulamasında Azınlıkların Etkisi (1908-1918) [Dergi]. - İstanbul : HÜ Edebiyat Fak, 1983. - 1 : Cilt 9.

Ömer Seyfettin Umumi ve Hususi Türkçe I, S.3, s 18-19 Umumi ve Hususi Türkçe 1 [Kitap].

Sarıay Yusuf Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları [Kitap]. - [s.l.] : Ötüken Yayınları, 2005. - Cilt 277.

Sırrı Agah Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri [Kitap]. - Ankara : [s.n.], 1972.

Tanrıöver Hamdullah Suphi İrk ve Milliyet [Dergi]. - [s.l.] : Yeni Mecmua, 1907. - 67 : Cilt 4.

Tunaya Tarık Zafer Türkiyenin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri [Kitap]. - İstanbul : [s.n.], 1960.

Üstel Füsun Yayınlanmış Doktora Tez [Kitap]. - Ankara : [s.n.], 1986.

ÖZGEÇMİŞ:

11.11.1972 tarihi, İstanbul ili Şişli ilçesi doğumluyum.Liseyi Kabataş Erkek Lisesinde okudum.1984 yılında Yıldız Teknik Univesitesi Makine Mühendisliği Bölümüne girdim 1993 yılında mezun oldum.1994-1995 yıllarında Sandiego State University yabancı diller bölümünde İngilizce eğitimi gördüm.1995 Yılında Akkan Tekstil San ve Tic Ltd Şti kurarak iş hayatına başladım.2010 yılında EMR Tekstil Gayrimenkul Danışmanlık Firmamı kurdum.2014 yılında Beykent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Eğitimime başladım.

Özel ilgi alanlarım, yaşam koçluğu eğitim programları, spor danışmanlık,siyaset yazıları yazma.

Yabancı dilim iyi derecede İngilizce orta derecede Rusça.

EMRE AKKAN.